

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

**ΜΠΣ: Εγκληματολογικές και Ποινικές Προσεγγίσεις της Διαφθοράς, του
Οικονομικού και του Οργανωμένου εγκλήματος**

Διπλωματική Εργασία

**Κρατικό- Εταιρικό έγκλημα στην Ελλάδα: Η υπόθεση
της Hellenic Train**

Μπλαζοκαταιρινάκη Ιωάννα

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Γασπαρινάτου Μαργαρίτα

Αθήνα, Ιανουάριος 2025

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας Μπλαζοκαταιρινάκη Ιωάννας που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων

Κρατικό- Εταιρικό έγκλημα στην Ελλάδα: Η υπόθεση της Hellenic Train

Μπλαζοκαταιρινάκη Ιωάννα

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

**Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:
Γασπαρινάτου Μαργαρίτα**

**Μέλος του Σ.Ε.Π του Ε.Α.Π ΠΜΣ ΠΕ
ΠΜΣ ΠΕΔ Επίκουρη Καθηγήτρια,**

Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, ΔΠΘ

**Συν-Επιβλέπων Καθηγητής
Κόρος Δημήτριος- Λάζαρος**

Μέλος του Σ.Ε.Π του Ε.Α.Π

Περίληψη

Η παρούσα εργασία ασχολείται με τη θεωρητική εξέλιξη της εννοιολογικής κατηγορίας του κρατικο- εταιρικού εγκλήματος με αναφορά σε μία μελέτη περίπτωσης (case study), αυτή του σιδηροδρομικού δυστυχήματος των Τεμπών. Αρχικά, διερευνώνται οι θεωρητικές καταβολές του κρατικο- εταιρικού εγκλήματος και η θεωρητική τεκμηρίωση του όρου από τους Kramer και Michalowski. Πρόκειται για μια εννοιολογική κατηγορία που αρθρώνεται στο ευρύτερο παράδειγμα της Κριτικής Εγκληματολογίας και εστιάζει στις σύνθετες διασυνδέσεις των φορέων του κράτους και της οικονομίας γύρω από κοινούς στόχους και επιδιώξεις, οι οποίες εντοπίζονται τόσο στη δημιουργία των νόμων όσο και στην εφαρμογή τους. Οι σχέσεις αλληλεξάρτησης και δυναμικής αλληλεπίδρασης κράτους και επιχειρήσεων γύρω από κοινά συμφέροντα και οι συνεφελκόμενες κοινωνικές βλάβες που προκαλούνται απέκτησαν μία νέα δυναμική σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης. Η μελέτη εξετάζει τις πολύπλοκες διαδικασίες και σχέσεις που οδήγησαν στο δυστύχημα των Τεμπών, τις συνέργειες και τις ολιγωρίες του κράτους στη λειτουργία και ασφάλεια των σιδηροδρόμων, καθώς και τη συμβιωτική σχέση νομιμότητας-παρανομίας. Έτσι, μέσα από το πρίσμα του κρατικο-εταιρικού εγκλήματος επιχειρείται η θεωρητική πλαισίωση και κατανόηση των πραγματικών περιστατικών που οδήγησαν στην πολύνεκρη σύγκρουση καθώς και των διαδικασιών συγκάλυψης που ακολούθησαν.

Λέξεις- Κλειδιά: κρατικο-εταιρικό έγκλημα, Κριτική Εγκληματολογία, σχέσεις συμβίωσης, επιλεκτικότητα νόμου, Hellenic Train, Τέμπη, δυστύχημα

State- Corporate Crime in Greece: The Hellenic Train Case

Blazokatairinaki Ioanna

Abstract

This study explores the theoretical evolution of the conceptual category of state-corporate crime through the lens of a case study: the Tempi railway disaster. Initially, it examines the theoretical foundations of state-corporate crime and the conceptual framework established by Kramer and Michalowski. This category is articulated within the broader paradigm of Critical Criminology, focusing on the complex interconnections between state and economic actors in pursuit of common goals and objectives, both in the formulation and enforcement of laws. The interdependent and dynamically interactive relationships between the state and corporations, shaped by shared interests, have gained new momentum under conditions of globalization, amplifying the social harms they produce. This study analyzes the intricate processes and relationships that led to the Tempi disaster, highlighting the state's complicity, negligence, and failures in railway operation and safety, as well as the symbiotic relationship between legality and illegality. By applying the theoretical framework of state-corporate crime, this research seeks to contextualize and interpret the factual circumstances that culminated in the tragic collision, along with the mechanisms of cover-up that followed.

Keywords: state- corporate crime, Critical Criminology, symbiotic relationship, selectivity of the law, Hellenic Train, Tembi, railway disaster

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	10
ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΙΚΟ-ΕΤΑΙΡΙΚΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ	10
1.1. Από τα εγκλήματα λευκού κολάρου στα εγκλήματα των ισχυρών.	11
1.2. Η παράμετρος της εξουσίας στην ανάλυση του Edwin Sutherland	15
1.3. Η διάδραση των κοινωνικών δομών και οι λειτουργίες τους υπό το πρίσμα του Robert Merton.....	17
1.4. Η οπτική της εγκληματικότητας των ισχυρών από την Κριτική Εγκληματολογία	22
1.4.1 Το κρατικά οργανωμένο έγκλημα στην ανάλυση του William Chambliss	24
1.4.2 Κατάτμηση των εγκλημάτων του “λευκού κολάρου” από τον Richard Quinney	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	29
ΕΝΝΟΙΑ, ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΙΚΟ- ΕΤΑΙΡΙΚΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ.....	29
2.1 Εννοιολογική οριοθέτηση και ερευνητική θεμελίωση	29
2.2. Διακρίσεις και μορφές κρατικο-εταιρικού εγκλήματος.....	33
2.3 Σχέσεις συμβίωσης και συγκαινωνούντα δοχεία	36
2.4 Η εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου θεωρητικού μοντέλου.....	40
2.5. Η διαφθορά ως κρατικο-εταιρικό έγκλημα.....	42
2.6 Κριτική επισκόπηση	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ.....	47
ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΑΔΡΑΝΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ ΣΤΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΙΣΧΥΡΩΝ.....	47
3.1. Η αδρανοποίηση σε επίπεδο κανονιστικής ρύθμισης και το ζήτημα της επιλεκτικότητας στην εφαρμογή του νόμου	47
3.2 Η αλλαγή των ορίων της νομιμότητας. Η επίδραση του νόμου σε ιδεολογικό- συμβολικό επίπεδο	52
3.3. Η συμβολή των ΜΜΕ στη συγκάλυψη των εγκλημάτων των ισχυρών.....	54
3.4 Τεχνικές άρνησης και εξαφάνιση των στοιχείων	56
3.5 Ο λόγος της επίσημης άρνησης από τους κρατικούς φορείς	60
3.6 Κριτική επισκόπηση	62

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ.....	64
Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ HELLENIC TRAIN ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΙΚΟ-ΕΤΑΙΡΙΚΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ.....	64
4.1 Ο ρόλος του σιδηροδρόμου στην Ελλάδα & η ιδιωτικοποίηση.....	64
4.2 Ευρωπαϊκοί κανόνες για την ασφάλεια των σιδηροδρόμων	67
4.3 Οι συμβάσεις για την τεχνολογική αναβάθμιση του ΟΣΕ	69
4.4 Η σύμβαση 717/2014 και τα ζητήματα εφαρμογής της	71
4.5 «Εν απουσία των ελέγχων».	74
4.6 Το χρονικό του δυστυχήματος.....	76
4.7 Οι αιτιάσεις αναφορικά με διαδικασίες συγκάλυψης	77
4.8 Η έρευνα της ευρωπαϊκής εισαγγελίας και τα πορίσματα της εξεταστικής επιτροπής	81
4.9 Το δυστύχημα των Τεμπών μέσα από το θεωρητικό πρίσμα του κρατικο-εταιρικού εγκλήματος	86
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	90
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	92
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	94
ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ.....	96

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

ΑΜΚΑ

Αριθμός Μητρώου Κοινωνικής Ασφάλισης

ΓΚΚ	Γενικός Κανονισμός Κίνησης
ΕΑΔ	Εθνική Αρχή Διαφάνειας
ΕΔΕΛ	Επιτροπή Δημοσιονομικού Ελέγχου
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΣΣΤΥ	Ελληνική Εταιρεία Συντήρησης Σιδηροδρομικού Τροχαίου Υλικού Α.Ε
ΕΛ.ΑΣ	Ελληνική Αστυνομία
ΕΡΤ	Ελληνική Ραδιοφωνική Τηλεόραση
ETCS	European Train Control System
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής
GSMR	Global System for Mobile Communication
κ.α	και άλλα
ΚΚΕ	Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος
ΜΜΕ	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΣΕ	Οργανισμός Σιδηροδρόμων Ελλάδος
ΠΑΣΟΚ	Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
ΡΑΣ	Ρυθμιστική Αρχή Σιδηροδρόμων
ΣΔΙΤ	Συμπράξεις Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέ
ΣΤΑΣΥ	Σταθερές Συγκοινωνίες
ΣΥΡΙΖΑ- ΠΣ	Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς- Προοδευτικής Συμμαχίας
ΤΑΙΠΕΔ	Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου

Εισαγωγή

Μέχρι πρότινος οι αναλύσεις στο πλαίσιο της εγκληματολογίας αλλά και του ποινικού δικαίου εστίαζαν και περιορίζονταν σε μία ατομοκεντρική ανάλυση αντιμετωπίζοντας το φαινόμενο της διαφθοράς ή του οικονομικού εγκλήματος μέσα από το πρίσμα της ατομικής

παρέκκλισης και των μεμονωμένων περιπτώσεων. Η Κριτική Εγκληματολογία έστρεψε το ερευνητικό ενδιαφέρον προς το τρίγωνο νόμος- κράτος- κοινωνικός έλεγχος και στο επίκεντρο έθεσε τον ποινικό νόμο, ο οποίος καταλήγει υποχέριο της άρχουσας τάξης και των συμφερόντων της. Ορόσημο αποτέλεσε η σχετικά πρόσφατη (1990-2000) εννοιολογική κατηγορία του κρατικο-εταιρικού εγκλήματος, η οποία επικεντρώθηκε τόσο στις παρανομίες που διαπράττει το κράτος, όσο και στις αλληλεπιδράσεις που έχει με την οικονομική εξουσία. Οι σχέσεις αυτές υφίστανται εξαιτίας της ύπαρξης συστημάτων και παρασυστημάτων εξουσίας που παράγουν και αναπαράγουν την διαφθορά. Τα κράτη επηρεάζουν και επηρεάζονται από τα μεγάλα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, τα οποία και αυτά με την σειρά τους αναζητούν την επέκταση της οικονομίας τους. Οι σχέσεις αυτές συμβίωσης ανάμεσα σε νόμιμους και παράνομους παράγοντες γίνονται αντιληπτές μέσω της έννοιας του εγκληματικού δικτύου.

Με αφετηρία των ανωτέρω η παρούσα εργασία εστιάζει στην αναλυτική εξέλιξη της έννοιας του κρατικο- εταιρικού εγκλήματος και στην παρουσίαση μίας μελέτης περίπτωσης (case study), αυτής του σιδηροδρομικού δυστυχήματος των Τεμπών. Το πρώτο κεφάλαιο εστιάζει στην θεωρία του Edwin Sutherland, και στην εισαγωγή της έννοιας του ‘εγκλήματος του λευκού κολάρου’ αναδεικνύοντας πως και οι ευυπόληπτοι πολίτες είναι δυνατόν να τεθούν στο επίκεντρο της εγκληματικότητας. Ακολουθεί η μετάθεση του ερευνητικού ενδιαφέροντος στα εγκλήματα των ισχυρών. Πρόκειται για μία έννοια ομπρέλα που περιλαμβάνει έννοιες με δυσδιάκριτα όρια, ανάμεσά της και το κρατικό - εταιρικό έγκλημα. Το δεύτερο κεφάλαιο επικεντρώνεται στη μελέτη των Kramer και Michalowski για το κρατικο-εταιρικό έγκλημα, τις διακρίσεις του και την αλληλεπίδραση που υπάρχει ανάμεσα στο κράτος και τις επιχειρήσεις και την σοβαρή εγκληματικότητα που μπορούν να προκαλέσουν. Οι σχέσεις συνεργασίας μεταξύ νόμιμων και παράνομων παραγόντων χρονολογούνται από τον 19ο αιώνα και διατηρούνται στον χρόνο μέσω των εγκληματικών δικτύων. Στο τρίτο κεφάλαιο, στο οποίο γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στην θεωρία του William Chambliss, τονίζεται η ‘ επιλεκτική διαδικασία’ του νόμου, μέσω της οποίας ‘ επιλέγονται’ ποιοι θα φέρουν τον χαρακτηρισμό του εγκληματία και θα ακολουθήσουν την ποινική διαδικασία. Ο ποινικός νόμος λειτουργεί σαν καθρέφτης των συμφερόντων της άρχουσας τάξης και το κράτος συμβιώνει με το έγκλημα. Άτομα που ανήκουν σε κατώτερα κοινωνικά στρώματα φέρουν διαφορετικής μεταχείρισης από την άρχουσα τάξη. Σημαντικό ρόλο στην συγκάλυψη των εγκλημάτων των ισχυρών διαδραματίζουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, αλλά και από την μεριά τους οι ‘ισχυροί’ χρησιμοποιούν τεχνικές άρνησης και εξαφάνισης

στοιχείων, για να αποποιηθούν οποιαδήποτε ευθύνη. Στο τελευταίο κεφάλαιο γίνεται εκτενής αναφορά στην μελέτη περίπτωσης της Hellenic Train. Παρόλες τις συμβάσεις που υπογράφηκαν, τονίζουμε ποια μέτρα τηρήθηκαν, ποια όχι και ποια η σημαντικότητα της Σύμβασης 717/2014. Παράλληλα, κάνουμε αναφορά στην έρευνα της ευρωπαϊκής εισαγγελίας, στα πορίσματα της εξεταστικής επιτροπής και στις διαδικασίες συγκάλυψης που ακολούθησαν για να καταλήξουμε στην περιγραφή του δυστυχήματος των Τεμπών υπό το θεωρητικό πρίσμα του κρατικο- εταιρικού εγκλήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΙΚΟ-ΕΤΑΙΡΙΚΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

1.1. Από τα εγκλήματα λευκού κολάρου στα εγκλήματα των ισχυρών.

Για πολλές δεκαετίες η Εγκληματολογική θεωρία εστίασε στη μελέτη του συμβατικού εγκλήματος, δηλαδή αυτού που τυποποιείται σε ποινικούς κώδικες και ειδικούς ποινικούς νόμους, χωρίς να θίγονται ζητήματα επιλεκτικών διαδικασιών εγκληματοποίησης. Μέχρι τότε, το έγκλημα αποτελούσε ένα κοινωνικό φαινόμενο στο οποίο φαινόταν να εμπλέκονται κατά κύριο λόγο συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, που αντιμετώπιζαν ζητήματα ένταξης και κοινωνικού αποκλεισμού. Στα πρώτα στάδια, συνεπώς, του εγκληματολογικού στοχασμού επικρατούσε μία μάλλον μονομερής εστίαση σε συγκεκριμένα άτομα-δράστες των χαμηλών κοινωνικο-οικονομικών στρωμάτων, τα οποία κατά κανόνα εμπλέκονταν σε διαπροσωπικά εγκλήματα ή εγκλήματα κατά της περιουσίας και ιδιοκτησίας για διαφορετικούς λόγους κάθε φορά (Χουλιάρης, 2019: 63).

Ο Edwin Sutherland ήταν ο πρώτος που έστρεψε το ενδιαφέρον στην παραβίαση του νόμου από τα ανώτερα κοινωνικο-οικονομικά στρώματα. Μέχρι τότε, τα κυρίαρχα στερεότυπα συνέδεαν τα άτομα με χαμηλό οικονομικό εισόδημα με την εγκληματικότητα (Ζαραφωνίτου, 2004: 110). Πιο συγκεκριμένα, το 1940 ο Sutherland εισήγαγε την έννοια του ‘εγκλήματος του λευκού κολάρου’ με στόχο την αναμόρφωση της εγκληματολογικής θεωρίας η οποία εξηγούσε το έγκλημα με όρους ατομικής ή κοινωνικής παθογένειας. Ο όρος αυτός ενσωμάτωνε δύο στοιχεία: από την μία υπήρχε το άτομο με υψηλή κοινωνικό-εργασιακή υπόσταση και από την άλλη, ο οργανισμός που αποτελούσε μονάδα ανάλυσης. Με τον όρο ‘έγκλημα λευκού κολάρου’, στόχος ήταν να δοθεί σημασία τόσο στον οργανισμό που αναπτύσσεται το έγκλημα όσο και στις σχέσεις των ατόμων σε αυτόν τον οργανισμό. Η ρίζα αυτής της εγκληματικότητας εντοπίστηκε σε μία πολιτική που βασίζεται στην απόκτηση πλεονασμάτων και στην ασταμάτητη επιθυμία των κοινωνικο-οικονομικά ισχυρών για κέρδη (Γεωργούλας, 2019: 41).

Ο όρος που εισήγαγε ο Sutherland διαχώριζε τους ευυπόληπτους πολίτες, εκείνους που διέθεταν κύρος, από τα άτομα που ανήκαν σε χαμηλά κοινωνικά στρώματα. Τα εγκλήματα του λευκού κολάρου προσδιορίστηκαν με βάση το κύρος και την κοινωνική ευυποληψία, η

οποία ενδεχομένως να πηγάζει από την οικονομική επιφάνεια, την πολιτική δύναμη ή και την εξουσία λόγω της θέσης, καθώς και από το είδος του αδικήματος που διέπρατταν, το οποίο είχε άμεση συσχέτιση με την επαγγελματική τους δραστηριότητα. Αργότερα, η κατηγορία αυτή διευρύνθηκε από τους Clinard και Quinney και συμπεριέλαβε τις παράνομες συμπεριφορές όλων των κοινωνικών ομάδων που σχετίζονταν με την επαγγελματική τους δραστηριότητα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων περιπτώσεων αποτελούν οι υπεξαιρέσεις, οι φοροδιαφυγές, οι οικονομικές απάτες, η κατάχρηση εξουσίας κ.α .

Τα εγκλήματα του λευκού κολάρου, λόγω της κοινωνικής θέσης των δραστών και των συνθηκών διάπραξης τους, είναι σε μεγάλο βαθμό αθέατα και εμφανίζουν πολύ υψηλό σκοτεινό αριθμό (Ζαραφονίτου, 2004: 110). Όπως είναι γνωστό, η εμφανής και καταγραφόμενη στις στατιστικές μετρήσεις εγκληματικότητα, δεν αποτυπώνει την πραγματικότητα του εγκληματικού φαινομένου, καθώς αρκετά αδικήματα δεν αποκαλύπτονται ποτέ από τις αρχές. Πολύ περισσότερο, οι επίσημες στατιστικές αποτυπώνουν τη λειτουργία των διωκτικών αρχών, τα σημεία δηλαδή εστίασης του ελέγχου διαμορφώνοντας μία στρεβλή εικόνα για την εγκληματικότητα. Ένα άλλο μέρος αυτών, αναλόγως της θεατότητας των εγκλημάτων και του είδους τους, παραμένει άγνωστο και αφανές (Φαρσεδάκης, 2005 :46). Οι υποθέσεις που αναφέραμε παραπάνω σπάνια ακολουθούν την ποινική οδό και προτιμάται η εξωδικαστική ρύθμιση. Σε περιπτώσεις, μάλιστα, που θύματα αυτών είναι άτομα από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, τηρείται η ανωνυμία τους (Ζαραφονίτου, ό.π.) .

Είναι σημαντικό να επισημάνουμε πως η έννοια του εγκλήματος του λευκού κολάρου δεν έχει μια μοναδική ερμηνεία και μπορεί να χρησιμοποιηθεί για διαφορετικούς σκοπούς. Αποτελεί έναν διερευνητικό όρο με τον οποίο μπορούν να συσχετιστούν διάφορες παράνομες δραστηριότητες. Οι κλασσικές μορφές του εγκλήματος του λευκού κολάρου, δηλαδή το εταιρικό και το επαγγελματικό έγκλημα, έχουν αναλυθεί, κυρίως, ως εθνικά φαινόμενα παρόλο που είναι ευρέως γνωστό ότι οι πολυεθνικές εταιρείες λειτουργούν σε παγκόσμια κλίμακα (Friedrichs, 2007:165).

Η νέα τυπολογία του Sutherland μολονότι προκάλεσε το ενδιαφέρον των θεωρητικών και του τύπου, εγκαταλείφθηκε πολύ γρήγορα και η Εγκληματολογία επέστρεψε στα παλιά της ενδιαφέροντα, τα συμβατικά, δηλαδή, εγκλήματα. Η μετάθεση του ερευνητικού ενδιαφέροντος από το μικρο- επίπεδο στο μακρο- επίπεδο οδήγησε στη διατύπωση της

θεωρίας για την εγκληματικότητα των ισχυρών. Το ενδιαφέρον, ουσιαστικά, μετατοπίστηκε από το άτομο και τις διαπροσωπικές του σχέσεις στον ρόλο και την λειτουργία του κράτους (Χουλιάρας, 2019: 63). Η πεποίθηση, επίσης, ότι το εγκληματικό φαινόμενο αποτελεί αποτέλεσμα πολιτιστικών και ιδεολογικών παραγόντων, όπως και πολιτικής οικονομίας, ο ταυτόχρονος προβληματισμός για την έννοια του εγκλήματος και η ανάδειξη της πολιτικής ως βασικό παράγοντα διαμόρφωσης του ποινικού φαινομένου, δημιούργησαν αμφιβολίες για τον τρόπο λειτουργίας της εξουσίας. Με αυτόν τον τρόπο αναδείχθηκε ο ρόλος του κράτους ο οποίος φέρει διπλή λειτουργία. Από την μία, δηλαδή, το κράτος λειτουργεί σαν θεσμός που ρυθμίζει το έγκλημα, και από την άλλη, δρα ως βασικός παράγοντας εγκληματογένεσης (ό.π: 65).

Για τον λόγο αυτό, κρίθηκε απαραίτητη η ανάπτυξη νέων εννοιών που στοχεύουν τόσο στο εγκληματικό φαινόμενο όσο και στις συμπεριφορές που επιφέρουν βλάβες στο κοινωνικό σύνολο. Οι έννοιες της ‘παρέκκλισης της ελίτ’ και των ‘εγκλημάτων των ισχυρών’ που αποτελούν την έννοια της εγκληματικότητας των ισχυρών σκοπεύουν όχι μόνο να καταγγείλουν αλλά και να προγραμματίσουν το αντικείμενο μελέτης (Χουλιάρας, 2019: 68)

Ειδικότερα, σχετικά με την έννοια της παρέκκλισης των ελίτ, πρόκειται για μια έννοια που προκύπτει από την ένωση της μελέτης της λειτουργίας των ελίτ στην σύγχρονη κοινωνία με την κοινωνιολογία της παρέκκλισης ως εκδήλωση της εγκληματολογικής θεωρίας (Χουλιάρας, 2019: 68) . Ο David Simon στο έργο του *Elite Deviance* χρησιμοποίησε τον παραπάνω όρο για να περιγράψει τα οικονομικά και πολιτικά σκάνδαλα στα οποία συμμετείχαν άτομα και εταιρείες που ανατάραξαν την αμερικάνικη κοινωνία το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα. Ο συγγραφέας αναγνώρισε την προβληματική που διακατέχει την έννοια της παρέκκλισης των ελίτ και θέλοντας να ξεπεράσει τόσο την υποκειμενικότητα που την διακατέχει όσο και την θεωρητική αντιπαράθεση που δημιουργεί, προσέθεσε σε αυτή το κριτήριο της κοινωνικής βλάβης. Αναδιατυπώνοντας, λοιπόν, η έννοια της παρέκκλισης των ελίτ αναφέρεται σε πράξεις των ελίτ ή εταιρειών που διευθύνουν και προκαλούν είτε φυσική βλάβη, είτε οικονομική, είτε, τέλος, οικονομική βλάβη (Simon, 2018: 12).

Ο Frank Pierce , στα μέσα της δεκαετίας του ‘70, καθιέρωσε τον όρο ‘ εγκλήματα των ισχυρών’ και αναφέρθηκε ως έννοια γένους για τις αξιόποινες πράξεις που διαπράττουν πρόσωπα σε φορείς εξουσίας. Ο ίδιος έκανε λόγο για τα άτομα που υπηρετούσαν σε επιχειρήσεις, κρατικές υπηρεσίες και υπερεθνικούς οργανισμούς και στόχευαν στην

εκπλήρωση οργανωτικών κερδών ή προσωπικού οφέλους. Το πεδίο εφαρμογής της έννοιας είναι η παγκόσμια οικονομία, γεγονός που καθιστά το έγκλημα με νομικιστικούς όρους δύσκολο για την μελέτη του (Αλοσκόφης, 2019: 91).

Η εγκληματικότητα των ισχυρών ως έννοια, φέρει μεγάλη σημασιολογική βαρύτητα εξαιτίας του εύρους των εγκλημάτων που περιλαμβάνει. Πιο συγκεκριμένα, , αποτελεί μία έννοια ομπρέλα που περιλαμβάνει αλληλοσυνδεόμενες έννοιες με δυσδιάκριτα όρια, όπως είναι για παράδειγμα η έννοια του εγκλήματος του λευκού κολάρου, το εταιρικό έγκλημα και το κρατικό-εταιρικό έγκλημα. Το εύρος των εγκλημάτων αυτών διαπράττονται από ισχυρούς δράστες που υπό άλλες περιπτώσεις οι πράξεις τους θα έμεναν απαρατήρητες. Επίσης, η εγκληματικότητα των ισχυρών αποτελεί μία έννοια- όπλο στο πλαίσιο του ασταμάτητου αγώνα για την εγκληματοποίηση ή όχι των τρόπων συμπεριφοράς (όπ.π: 92). Μονάδα ανάλυσης στα εγκλήματα αυτά είναι οι υποθέσεις κρατικού εταιρικού εγκλήματος στις οποίες εμπλέκονται επιχειρηματικοί κλάδοι και κρατικές υπηρεσίες, υποθέσεις οικονομικού εγκλήματος με δράστες ένα εκτεταμένο παράνομο δίκτυο, πολιτικο-οικονομικά σκάνδαλα (όπως για παράδειγμα της Siemens και του Χρηματιστηρίου Αξιών Αθηνών στην Ελλάδα) (όπ.π: 101). Ουσιαστικά, γίνεται λόγος για υποθέσεις που χαρακτηρίζουν την συστηματική σχέση του πολιτικού συστήματος με την παρανομία και τα οικονομικά συμφέροντα (Βιδάλη, 2017: 74).

Όσον αφορά την κοινωνική έρευνα της εγκληματικότητας των ισχυρών, αυτή αντιμετωπίζει ποικίλες δυσχέρειες. Η επιστημονική ακρίβεια αμφισβητείται στην εύρεση της καταλληλότητας της έννοιας για να περιγράψει υποθέσεις με μεγάλη εξηγητική δύναμη, ενώ ταυτόχρονα αμφισβητείται η πολιτική της σκοπιμότητα και χρησιμότητα. Η έννοια της εγκληματικότητας των ισχυρών έρχεται αντιμέτωπη τόσο με πρακτικές όσο και με μεθοδολογικές δυσκολίες σχετικά με την πρόσβαση σε αξιόπιστα δεδομένα, ενώ παράλληλα, δεν χρηματοδοτείται αρκετά η κοινωνική έρευνα αυτής της έννοιας (Αλοσκόφης, 2019: 93). Την ίδια στιγμή, αμφισβητείται και ο όρος ‘έγκλημα’ όσον αφορά την παρεκκλίνουσα συμπεριφορά των ισχυρών προσώπων. Κατ’ επέκταση, καθίσταται δυσχερής η οποιαδήποτε προσπάθεια εγκληματολογικής προσέγγισης πολιτικών και οικονομικών σκανδάλων ή ακόμη, και παράνομων χρηματιστηριακών πρακτικών. Αντίστοιχου βεληνεκούς αμφισβητήσεις διατυπώνονται για την ετικέτα του ‘εγκληματία’ σε άτομα υψηλού κοινωνικο-οικονομικού κύρους, δηλαδή σε επιχειρηματίες και σε πολιτικούς, ακόμα και αν η κοινωνική βλάβη που προκάλεσαν ήταν τόσο μεγάλη που δεν είναι εφικτό να συγκαλυφθεί η πράξη τους (όπ.π.). Θεωρείται ότι δεν διαπράττονται ‘

πραγματικά εγκλήματα’, αλλά ‘τεχνητά’ εγκλήματα που μέσα σε μία μέρα ποινικοποιούνται αυθαίρετα.

Συμπερασματικά, η έννοια του εγκλήματος του λευκού κολάρου αναμόρφωσε την εγκληματολογική θεωρία και συνέδεσε τα άτομα των ανώτερων κοινωνικο-οικονομικών στρωμάτων με τα εγκλήματα που διέπρατταν με βάση την επαγγελματική τους δραστηριότητα. Παρά το ενδιαφέρον που συγκέντρωσε η έννοια του εγκλήματος του λευκού κολάρου, η επιστροφή στην συμβατική εγκληματικότητα, ανέδειξε με την σειρά της την εγκληματικότητα των ισχυρών. Η συγκεκριμένη κατηγορία εγκλημάτων αποτέλεσε ένα πεδίο που παραμένει επιστημονικά ανεξερεύνητο και χρήζει τεράστιας κοινωνικής σημασίας. Η διερεύνησή της απαιτεί χρόνο, ειδικές γνώσεις, συνδυασμό ποιοτικών και ποσοτικών μεθόδων και αναζήτηση δεδομένων σε επίσημες και ανεπίσημες πηγές. Πρόκειται για μία κατηγορία εγκλημάτων όπου οποιαδήποτε έρευνα θα πρέπει να υπερβεί το τοίχος προστασίας που υψώνεται στα συμφέροντα των ισχυρών (Αλοσκόφης, 2019: 107)

1.2. Η παράμετρος της εξουσίας στην ανάλυση του Edwin Sutherland

Ο E. Sutherland υπήρξε ένας από τους μεγαλύτερους εγκληματολόγους του 20ου αιώνα. Επηρεάστηκε άμεσα από τις απόψεις του G.Tade σχετικά με την μιμητική εκμάθηση και ισχυρίστηκε ότι η εγκληματική συμπεριφορά μαθαίνεται μέσα από την αλληλεπίδραση των ατόμων (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012: 120). Ο Sutherland υποστήριξε ότι το έγκλημα είναι αποτέλεσμα σύγκρουσης. Η σύγκρουση προκαλείται εξαιτίας της ανομοιογένειας που χαρακτηρίζει την κοινωνία, στην οποία κάθε κοινωνική ομάδα παλεύει να κατοχυρώσει τα συμφέροντα και τις αξίες της (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 62.).

Σύμφωνα με τον ίδιο, στο καπιταλιστικό σύστημα οι ισχυροί, δηλαδή οι επιχειρηματίες εξαιτίας της κοινωνικής τους τάξης και της οικονομικής τους ευχέρειας, έχουν την δύναμη να παρεμβαίνουν και να διαμορφώνουν τον νόμο διαστρεβλώνοντας την λειτουργία του, η οποία δεν είναι άλλη από την προστασία της αρχής του ελεύθερου ανταγωνισμού (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 71). Γενικά, η δημιουργία ποινικού νόμου κρύβει από πίσω της την πολιτική δύναμη προσώπων που κατέχουν τους πόρους της κοινωνίας ή καταλαμβάνουν σημαντικές θέσεις εξουσίας (Sutherland, 1940: 9). Ο νόμος είναι αδύνατο να δημιουργήσει μια κοινή νοοτροπία και κουλτούρα, με αποτέλεσμα να αυξάνεται η κοινωνική σύγκρουση και η παραβατική συμπεριφορά (Sutherland, 1956: 110). Με βάση

αυτά, ο Sutherland, υποστήριξε ότι το έγκλημα είναι μια ανθρώπινη συμπεριφορά που προϋπάρχει του νόμου. Η συμπεριφορά περνάει στο στάδιο της εγκληματοποίησης όταν αυτή αναγνωρίζεται ως απειλή προς τις αξίες της κυρίαρχης κουλτούρας (όπ.π.).

Ο ίδιος έχοντας σαν βάση την θεωρία της κοινωνικής διαδικασίας του Charles Cooley διατύπωσε την θεωρία της διαφορικής συναναστροφής. Σύμφωνα με αυτή, το έγκλημα μαθαίνεται εξαιτίας της συναναστροφής και της αλληλόδρασης που έχουν τα άτομα μεταξύ τους στα πλαίσια της κοινωνικοποίησης και της επικοινωνίας τους. Η εκμάθηση της εγκληματικής συμπεριφοράς συμπίπτει με τον γενικό μηχανισμό εκμάθησης. Περιλαμβάνει, δηλαδή, το πρακτικό και το θεωρητικό μέρος (Sutherland, 1956: 110). Όσον αφορά το πρακτικό μέρος αυτό σχετίζεται με την εκμάθηση των τεχνικών διάπραξης του εγκλήματος. Το θεωρητικό μέρος έχει άμεση συσχέτιση με τα κίνητρα, τις επιθυμίες και τις νοοτροπίες προς μία συγκεκριμένη συμπεριφορά, η οποία εξαρτάται από την θετική ή την αρνητική ερμηνεία των νομικών κανόνων. Συνοπτικά, το άτομο υιοθετεί την παραβατική συμπεριφορά επειδή συναναστρέφεται περισσότερο με παραβατικά άτομα τα οποία φέρουν τις αντίστοιχες συμπεριφορές και πρακτικές (όπ.π.).

Ακριβώς το ίδιο συμβαίνει και με τους εγκληματίες του λευκού κολάρου, οι οποίοι προέρχονται από εύπορες οικογένειες και υιοθετούν ως τρόπο ζωής μια εγκληματική συμπεριφορά, η οποία αποτελεί πρακτική της επιχειρηματικής τους δράσης και της αναζήτησής τους για απόκτηση πλούτου (Sutherland, 1956: 108). Για όσο χρονικό διάστημα διαρκεί η διαδικασία της εκμάθησης, ο κάθε υποψήφιος του εγκλήματος του λευκού κολάρου υπόκειται σε πρακτικές αναγνώρισης των καταστάσεων, ώστε οι τεχνικές αυτές να βρίσκουν πεδίο εφαρμογής (όπ.π.). Ο Sutherland πρωτοτύπησε, καθώς υπέδειξε με τα εγκλήματα του λευκού κολάρου ότι το έγκλημα δεν αποτελεί αποκλειστικότητα των κατώτερων τάξεων. Με αυτόν τον τρόπο ανέδειξε την δυναμική που υπάρχει ανάμεσα στα εγκλήματα των ισχυρών και στην κατάχρηση της εξουσίας. Η εξουσία, που σύμφωνα με τον ίδιο, αποτελεί έναν συνδυασμό οικονομικής δύναμης και πολιτικής επιρροής, αποκτά για πρώτη φορά εγκληματογενή χαρακτηριστικά (όπ.π.).

Ο Sutherland παρουσίασε την θεωρία της διαφορικής σύνδεσης ως μία θεωρία εξέλιξης, η οποία τείνει να εξηγήσει γιατί τα άτομα οδηγούνται προς την εγκληματικότητα. Ο ίδιος ανέπτυξε αυτή την θεωρία καθώς ήταν η κατάλληλη για να προσδιορίσει τις απαραίτητες και σαφείς προϋποθέσεις για το έγκλημα (Sutherland, 1944: 95). Πρόκειται για μια γενετική εξήγηση τόσο για τα εγκλήματα του λευκού κολάρου όσο και για τα εγκλήματα της

κατώτερης τάξης. Οι εγκληματίες του λευκού κολάρου προέρχονται από καλές γειτονιές, αποφοιτούν από κολέγια και αργότερα ενσωματώνονται σε επιχειρηματικές καταστάσεις στις οποίες η εγκληματικότητα αποτελεί μια παράδοση, στην οποία ενσωματώνουν και την ανάλογη συμπεριφορά. Αντίστοιχα, οι εγκληματίες της κατώτερης τάξης ναι μεν, προέρχονται από υποβαθμισμένες περιοχές και οικογένειες, αλλά μαθαίνουν τις τεχνικές του εγκλήματος μέσω της συναναστροφής τους με παραβάτες. Τα βασικά στοιχεία της διαδικασίας παραμένουν τα ίδια (Sutherland, 1940: 11).

Με τον όρο ‘διαφορική σύνδεση’ ο συγγραφέας κατάφερε να εξηγήσει γιατί κάποια άτομα με επιθετικά χαρακτηριστικά διαπράττουν εγκλήματα, ενώ κάποια άλλα, με τα ίδια χαρακτηριστικά, όχι (Sutherland, 1944: 95). Η κοινωνία είναι οργανωμένη με τέτοιον τρόπο ώστε ο κοινωνικά ανώτερος να διαπράττει το έγκλημα, αλλά ταυτόχρονα να απέχει από αυτό. Ένα άτομο έχει την δυνατότητα να ανήκει σε μια ομάδα που συμμετέχει στο έγκλημα και παράλληλα, και σε μία άλλη που μάχεται ενάντια σε αυτό (ό.π.:106) Με την συγκεκριμένη θεωρία αναδεικνύεται η κοινωνική διαδικασία της μετάδοσης και περιορίζεται η ατομική διαδικασία της ανταπόκρισης/ υποδοχής (ό.π.:95). Η θεωρία της διαφορικής σύνδεσης δεν εστιάζει αποκλειστικά στην ατομική εγκληματικότητα, αλλά και στην κατανόηση των συνολικών παραγόντων που ευθύνονται για την εγκληματικότητα και την μικρο-παραβατικότητα. Ωστόσο, η θεωρία της διαφορικής σύνδεσης δεν αποτελεί την ακριβή δήλωση ως προς την διαδικασία εγκληματοποίησης ενός ατόμου. Πολύ σημαντικό παράγοντα διαδραματίζουν , εξίσου, και οι στενές επαφές με τα εγκληματικά πρότυπα (ό.π.:102).

1.3. Η διάδραση των κοινωνικών δομών και οι λειτουργίες τους υπό το πρίσμα του Robert Merton

Ο Robert Merton έχοντας σαν δεδομένο το θεωρητικό μοντέλο της Σχολής του Σικάγο έγραψε την ίδια περίοδο με τον Edwin Sutherland που τοποθετήθηκε για το έγκλημα του λευκού κολάρου, ακολουθώντας, όμως, μία διαφορετική συλλογιστική πορεία.

Ο Merton χωρίς να απορρίψει καμία από τις προηγούμενες προσεγγίσεις, υποστήριξε πως οι ρίζες του εγκληματικού φαινομένου εντοπίζονται στον τρόπο κατασκευής της αμερικάνικης κοινωνίας (Βασιλαντωνοπούλου, 2014:76). Πιο συγκεκριμένα, το 1930 η αμερικάνικη κοινωνία χαρακτηριζόταν από πολιτισμική ομοιογένεια και ηγεμονία. Οι ισχυρές κοινωνικές δυνάμεις επεδίωκαν την εξάπλωση της αμερικάνικης ταυτότητας μέσω

της διάδοσης του ‘αμερικάνικου ονείρου’. Για την επιτυχή υιοθέτηση της αμερικάνικης ταυτότητας, απαραίτητη ήταν η κατανόηση της εθνικής κουλτούρας και η συλλογική συμμετοχή στην κοινωνική εξέλιξη. Σύμφωνα με τον Merton, η ιδιαιτερότητα της αμερικάνικης κοινωνίας ήταν ότι όλοι οι πολίτες θεωρητικά μπορούσαν να ανέλθουν κοινωνικά (όπ.π.) και παρουσιαζόταν με ευκαιρίες κοινωνικής κινητικότητας και εξέλιξης, απαλλαγμένα από ταξικές αντιλήψεις. Η πραγματικότητα, όμως, διέφερε σημαντικά (όπ.π.: 85) καθώς η δομή της ήταν κατασκευασμένη με τρόπο που εμποδίζει την παροχή ίσων ευκαιριών σε όλους για την επίτευξη αυτού του στόχου (όπ.π.:76). Είναι πολύ σημαντικό να αναφέρουμε πως ο Merton έδωσε ιδιαίτερη σημασία στην κοινωνική δομή ως βασικό παράγοντα συμμετοχής στα θεσμικά μέσα (όπ.π.: 87).

Ως κοινωνική δομή νοείται το οργανωμένο σύνολο κοινωνικών σχέσεων, στο οποίο συμμετέχουν τα μέλη μιας κοινωνίας ή ομάδας, με οποιονδήποτε τρόπο (Ritzer, 2012: 173). Η κοινωνική δομή μπορεί να έχει διττό ρόλο και να λειτουργεί είτε ως εμπόδιο είτε ως διέξοδος σε σχέση με την εκπλήρωση των κυρίαρχων πολιτισμικών στόχων (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012: 145). Η μη συμμόρφωση με τις απαιτήσεις που έχει η κοινωνική δομή τοποθετείται στην αυθεντική/ πρωτότυπη φύση, καθώς αφορά βιολογικά ριζωμένες παρορμήσεις που ξεπερνάνε κάθε κοινωνικό έλεγχο. Αντίθετα, η συμμόρφωση είναι το αποτέλεσμα ενός λειτουργικού λογισμού (Merton: 1968, 199) . Για τον ίδιο τον Merton, η κοινωνική δομή δεν είναι στατική, αλλά αντιθέτως, συνεχώς αναπροσαρμόζεται (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 101). Ωστόσο, εκκρεμούν, ακόμη, πολλά ερωτήματα για τον τρόπο μέσω των οποίων οι κοινωνικές δομές δημιουργούν τις κατάλληλες συνθήκες, ώστε η παραβίαση των κοινωνικών κανόνων να θεωρείται κανονική (Merton, όπ.π.: 200). Στην ιδιαιτερότητα της αμερικάνικης κοινωνίας, η δυνατότητα πρόσβασης στην κοινωνική δομή και κατ’ επέκταση στις νομιμοποιημένες ευκαιρίες, πραγματοποιούνταν με βάση την κοινωνική θέση (Βασιλαντωνοπούλου, όπ.π.:87). Ο Merton ανέφερε πως απαραίτητο στοιχείο για την αναπαραγωγή του συστήματος ήταν η κατασκευή του εγκλήματος. Το αποτέλεσμα των θεσμών, το οποίο ενδέχεται να είναι λειτουργικό ή δυσλειτουργικό προκαλεί την εγκληματική συμπεριφορά (όπ.π.: 102) .

Μέσα σε αυτό το παράδοξο που δημιουργήθηκε σχετικά με τις δυνατότητες που προσέφερε ή όχι η αμερικάνικη κοινωνία, ο Merton εδραίωσε την έννοια της ανομίας με όρους κοινωνικού συμβολαίου, ως βασικό παράγοντα της παρέκκλισης (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 76). Η ανομία εντάσσεται στις θεωρίες ‘μέσου βεληνεκούς’. Με αυτή την κατηγοριοποίηση, αποτελεί ερμηνευτικό κλειδί για πολλά φαινόμενα, ακόμα και για

διάφορες όψεις ενός που ενδέχεται να φτάσουν σε διεθνές επίπεδο ή να αποτελέσουν ιδιαιτερότητες κοινωνιών, θεσμών ή ακόμα και πλαισίων (ό.π.: 78). Τα αντικείμενα ανάλυσης άλλοτε μπορεί να είναι το σύνολο μιας ορισμένης κοινωνίας και άλλοτε μόνο ένα κομμάτι αυτής (ό.π.). Δεν αποτελεί μία απόλυτη έννοια, ούτε μια ad hoc θεωρία για τα εγκλήματα του λευκού κολάρου. Όμως, προσφέρει μία ερμηνεία για το κοινωνικό αυτό φαινόμενο (ό.π.: 79).

Η θεωρία της ανομίας είναι σύνθετη έννοια, η οποία κυριαρχεί στην ‘έλλειψη συντονισμού’ που διακρίνει την επίσημη κουλτούρα από την κοινωνική δομή. Αυτή η έλλειψη, είναι αποτέλεσμα της απόστασης που υπάρχει τόσο ανάμεσα στους κοινωνικούς στόχους και στα μέσα υλοποίησής τους , όσο και στην ιδιαίτερη σημασία που δίνεται σε αυτούς (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 85). Σύμφωνα με τον Merton, η ανομία δεν αποτελεί μια κατάσταση που κάποια άτομα αντιμετωπίζουν. Αντιθέτως, αποτελεί μια κοινωνική διαδικασία που σχετίζεται με όλο το κοινωνικό σύνολο και κατ’ επέκταση τα παράγωγά της. Οι παρεκκλίνουσες συμπεριφορές αποτελούν μέρος της κοινωνικής διαδικασίας (ό.π.:78). Ο ίδιος ο συγγραφέας υποστηρίζει πως η ανομία προκαλείται τόσο από την έλλειψη αρμονίας ανάμεσα στους πολιτισμικούς κανόνες και στόχους όσο και από τις κοινωνικά δομημένες δυνατότητες των μελών της ομάδας να δρουν σύμφωνα με αυτούς. Πιο επεξηγηματικά, ορισμένοι άνθρωποι εξαιτίας της θέσης που βρίσκονται στην κοινωνική δομή, δεν δύνανται να ενεργούν σύμφωνα με τις κανονιστικές αξίες. Η κουλτούρα επιβάλλει κάποια συγκεκριμένη συμπεριφορά, όμως, η κοινωνική δομή την αποτρέπει. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της αμερικάνικης κοινωνίας που προαναφέραμε. Η κουλτούρα που διατρέχει την αμερικάνικη κοινωνία, εστιάζει στην υλική επιτυχία. Ωστόσο, πολλοί, εξαιτίας της κοινωνικής θέσης που βρίσκονται, αποκλείονται από αυτή την κατάκτηση. Άτομα που βρίσκονται σε χαμηλές κοινωνικο-οικονομικές θέσεις έχουν ελάχιστες έως μηδαμινές πιθανότητες να γνωρίσουν την οικονομική επιτυχία. Υπό αυτές τις συνθήκες , μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι υπάρχει καθεστώς ανομίας, καθώς τα άτομα ωθούνται προς την υιοθέτηση αποκλίνουσας συμπεριφοράς (Ritzer, 2012: 173) .

Ο Merton με αυτή την διαπίστωση, ουσιαστικά, εντόπισε τις λειτουργίες που υπάρχουν σε ένα κοινωνικό σύστημα. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελούν τα εγκλήματα του λευκού κολάρου, τα οποία σαν παρέκκλιση, προέρχονται αρχικά από την διαντίδραση και τις λειτουργίες που επιτελούν οι κοινωνικές δομές και στην συνέχεια, από την αλληλόδραση των ίδιων κοινωνιών (Βασιλαντωνοπούλου, 2014:78).

Σύμφωνα με τον Merton, οι λειτουργίες αφορούν ακολουθούμενες αλληλουχίες που παρέχουν την δυνατότητα προσαρμογής ή και ρύθμισης ενός δεδομένου συστήματος (Ritzer, 2012: 167). Ο ίδιος τις διέκρινε σε λειτουργικές, δυσλειτουργικές και μη λειτουργικές. Οι λειτουργικές είναι εκείνες που δρουν με στόχο την προσαρμογή, την ρύθμιση και την διατήρηση του συστήματος (Γασπαρινάτου, 2019: 177). Όταν δίνεται έμφαση μόνο στην προσαρμογή ή στην ρύθμιση, υπάρχουν θετικές συνέπειες. Ένα κοινωνικό γεγονός, μπορεί να επιφέρει, όμως, και αρνητικές συνέπειες για ένα άλλο κοινωνικό γεγονός. Έχοντας υπόψιν αυτό, ο Merton ανέπτυξε την ιδέα της δυσλειτουργίας (Ritzer, 2012: 170). Οι δυσλειτουργικές είναι εκείνες που απορρυθμίζουν το σύστημα (Γασπαρινάτου, όπ.π:177). Συγκεκριμένα, επεσήμανε πως οι δομές ή οι θεσμοί έχουν την δυνατότητα να συμβάλλουν στην διατήρηση μερών του κοινωνικού συστήματος, όμως, μπορούν να έχουν και αρνητικές συνέπειες για αυτά τα μέρη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα για την κατανόηση της δυσλειτουργίας, αποτέλεσε ο θεσμός της δουλείας στις νότιες πολιτείες των ΗΠΑ. Η δουλεία είχε θετικές λειτουργίες για τους λευκούς, καθώς τους εξασφάλιζε φτηνό εργατικό δυναμικό, όμως είχε, ταυτόχρονα, σοβαρές δυσλειτουργίες καθιστώντας τους νοτίους υπερβολικά εξαρτημένους από την αγροτική οικονομία (Ritzer, όπ.π: 170). Τέλος, οι μη λειτουργικές είναι εκείνες που είναι αδιάφορες για το σύστημα (Γασπαρινάτου, όπ.π 177). Στην τελευταία κατηγορία θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν κοινωνικές μορφές που υπάρχουν από παλαιότερες εποχές. Αυτές, θα μπορούσαν να είχαν θετικές ή αρνητικές συνέπειες στο παρελθόν, όμως πλέον, στην σύγχρονη κοινωνία, δεν φέρουν κανένα αντίκτυπο (Ritzer, όπ.π: 170).

Ο Merton, επιπλέον, εισήγαγε και τις έννοιες των έκδηλων και λανθανουσών λειτουργιών οι οποίες αποτέλεσαν σημαντικές προσθήκες στην λειτουργική ανάλυση. Οι έκδηλες λειτουργίες είναι σκόπιμες, ενσωματώνονται συνειδητά στους στόχους των δρώντων υποκειμένων (Ritzer, 2012: 171) και συμβάλλουν στην διόρθωση ή την προσαρμογή του συστήματος και αναγνωρίζονται από τους συμμετέχοντες στο σύστημα (Merton, 1968: 126) , ενώ οι λανθάνουσες όχι (Ritzer, όπ.π: 171). Ο χαρακτήρας τους είναι με διάρκεια και αναλαμβάνουν ρόλο στην διατήρηση του συστήματος (Γασπαρινάτου, 2019: 177). Είναι σημαντικό να επισημάνουμε πως ο διαχωρισμός των λειτουργιών σε φανερές και λανθάνουσες δεν σχετίζεται με την επιλογή μιας ανθρώπινης συμπεριφοράς (Merton, 1968: 140). Σε κάθε περίπτωση ένα αντικείμενο μπορεί να έχει ταυτόχρονα και λειτουργικές και δυσλειτουργικές συνέπειες (Merton,όπ.π: 126). Για παράδειγμα, οι τελετουργίες, στις οποίες τα άτομα μιας ομάδας συγκεντρώνονται, ενδέχεται να εκπληρώνουν την λανθάνουσα

λειτουργία της ενίσχυσης της ομάδας που συμμετέχει στην κοινή δραστηριότητα. Με την πραγματοποίηση αυτών των τελετών, τα άτομα μοιράζονται κοινά αισθήματα ενότητας. Αποτελεσματικά, ενώ μια συμπεριφορά μπορεί να μοιάζει παράλογη, σε μία ομάδα μπορεί να αποτελέσει θετικά λειτουργική. Έχοντας σαν λειτουργία την έννοια της λανθάνουσας λειτουργίας, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι αν μια δραστηριότητα μιας ομάδας δεν την επιτυγχάνει ένας ουσιαστικός σκοπός, τότε η επιμονή του μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα παράδειγμα ‘αδράνειας’ ή ‘χειραγώγησης από ισχυρές υποομάδες στην κοινωνία’ (όπ.π: 141).

Ωστόσο, υπάρχουν κοινωνικές δομές ή πρακτικές, οι οποίες δεν καταφέρνουν να επιτελέσουν τις εμφανείς λειτουργίες ‘που συνθέτουν το νομιμοποιητικό τους υπόβαθρο’. Η ύπαρξή τους, όμως, δεν επηρεάζεται. Εξυπηρετούν άλλες λανθάνουσες λειτουργίες, που δεν ακολουθούν τόσο τους επίσημους στόχους, όμως, είναι πολύ σημαντικές για να διατηρηθεί το σύστημα (Γασπαρινάτου, 2019: 177.) Η λανθάνουσα λειτουργία είναι λειτουργική για το υπό εξέταση σύστημα (Ritzer, 2012: 172). Σύμφωνα με τον Merton, μια δομή μπορεί να συνεχίζει να υπάρχει ακόμα και αν είναι δυσλειτουργική για όλο το σύστημα (όπ.π.). Επιπρόσθετα, οι λειτουργικοί στόχοι ενός συστήματος, ενδέχεται να πραγματοποιούνται από ανεπίσημες δομές που συνδέονται με τις λανθάνουσες λειτουργίες, καλύπτοντας τα κενά των επίσημων θεσμών. Αυτή η εξωθεσμική εξισορρόπηση του συστήματος, πραγματοποιείται μέσω της ‘πολιτικής μηχανής’ (Γασπαρινάτου, όπ.π.).

Κατά τον ίδιο, η πολιτική μηχανή ή boss, είναι μια άτυπη μορφή εξουσίας, ένα παράλληλο δίκτυο παρα-εξουσίας που παρέχει υπηρεσίες σε αυτούς που δεν μπορούν να τις έχουν από τις επίσημες δομές. Αποτελεί μια εναλλακτική κοινωνική δομή, που περιλαμβάνει λανθάνουσες, μη εμφανείς λειτουργίες και δρα διαμεσολαβητικά. Ο ρόλος της, δηλαδή, είναι διαμεσολαβητικός ανάμεσα στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα και στους οικονομικούς- επιχειρηματικούς φορείς, λειτουργώντας εξισορροπητικά ανάμεσα στις διαφορές της πολιτισμικής και κοινωνικής δομής (Γασπαρινάτου, 2019: 178). Τα δίκτυα αυτά χαρακτηρίζονται από κάθετες και οριζόντιες δομές, πελατειακά δίκτυα, ανταλλαγές, χάρες ή ακόμη και εξυπηρετήσεις, ώστε τα άτομα των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων να έχουν ευκαιρίες κοινωνικής ανέλιξης. Από την άλλη πλευρά, με αυτόν τον τρόπο δημιουργείται μια ανοχή προς τις οικονομικές και επιχειρηματικές διευθετήσεις των κοινωνικά ισχυρών ατόμων (όπ.π.). Αποτελεσματικά, οι λανθάνουσες λειτουργίες της πολιτικής μηχανής έχουν την δυνατότητα να αναδιαμορφώνουν τόσο τις εμφανείς

λειτουργίες με απώτερο στόχο της ικανοποίηση των συμφερόντων των κοινωνικών ομάδων, όσο και να συνεισφέρουν στην διατήρηση του κοινωνικού συστήματος.

Συνεπώς, γίνεται αντιληπτό, πως η δημιουργία αυτού του παρα-συστήματος εξουσίας, μέσα από τις πελατειακές σχέσεις και εξυπηρετήσεις που παρέχει, έρχεται να λειτουργήσει εξισορροπητικά σε ένα κατά τα άλλα άνισο κοινωνικό σύστημα που δεν προσφέρει ίσες ευκαιρίες σε όλα τα κοινωνικά στρώματα.

1.4. Η οπτική της εγκληματικότητας των ισχυρών από την Κριτική Εγκληματολογία

Το 1975 εκδόθηκε στην Αγγλία ένα βιβλίο από τους L.Taylor, P.Walton και J.Young με την ονομασία 'Η Κριτική Εγκληματολογία'. Όσοι συγγραφείς ανήκαν σε αυτή την τάση τους χαρακτήριζε η αντίληψη πως το έγκλημα αποτελεί εφεύρεση όσων κυριαρχούν στο κράτος για να ελέγχουν τα άτομα που θεωρούν επικίνδυνα με απώτερο στόχο την διατήρηση της εξουσίας τους (Φαρσεδάκης, 2005: 117). Η Κριτική Εγκληματολογία εστίασε τόσο στην σχέση που υφίσταται ανάμεσα στους ορισμούς για το έγκλημα, την παρέκκλιση και τα συμφέροντα των ισχυρών τάξεων, όσο και στην ανάδειξη της εμπλοκής επιχειρήσεων, κυβερνήσεων και ευυπόληπτων ατόμων σε σοβαρές εγκληματικές δραστηριότητες με δυσμενείς συνέπειες. Το ενδιαφέρον της εγκληματολογίας μετατοπίστηκε στο τρίγωνο νόμος- κράτος- κοινωνικός έλεγχος (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 118). Ο ρόλος του ποινικού δικαίου κατέληξε να είναι υποχείριο των αστών που ασκούν την δύναμή τους πάνω στις καταπιεζόμενες τάξεις. Η εγκληματική δράση αποτέλεσε πρόβλημα πολιτικο-οικονομικής δύναμης στην καπιταλιστική κοινωνία και η εγκληματικότητα παράβαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Φαρσεδάκης, όπ.π.).

Η Κριτική Εγκληματολογία ερεύνησε τον ορισμό και την ένταση του εγκλήματος, τον δράστη και το θύμα, την λειτουργία και τις συνέπειες του ποινικοκατασταλτικού συστήματος, την επίδραση που έχουν οι εξω-ποινικοί φορείς εξουσίας και κοινωνικού ελέγχου, καθώς και τις σχέσεις εξουσίας που δημιουργούνται και επιδρούν στην εγκληματικότητα και στο έγκλημα (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012: 177). Κεντρικό ρόλο στην Κριτική Εγκληματολογία διαδραμάτισε ο μαρξισμός, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε ως μεθοδολογικό εργαλείο για την ανάλυση και την ερμηνεία του εγκληματικού φαινομένου. Αμφισβητήθηκαν όλα τα κυρίαρχα σχήματα που ίσχυαν μέχρι τότε για την εγκληματολογία

και το ‘συναινετικό- λειτουργικό’ μοντέλο προσέγγισης αντικαταστάθηκε από το ‘διαλογικό- συγκρουσιακό’ (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 106).

Παράλληλα, στο επίκεντρο της Κριτικής Εγκληματολογίας τέθηκε και η νεο-μαρξιστική ανάλυση σχετικά με τον ρόλο του κράτους. Ο Frank Pearce, στα μέσα της δεκαετίας του 1970 και κατά την διάρκεια κεφαλαιοποίησης των πρώτων πορισμάτων της Κριτικής Εγκληματολογίας για το εταιρικό και οργανωμένο έγκλημα, διαπίστωσε πως τόσο η μελέτη του κράτους και των υπηρεσιών του όσο και των δραστηριοτήτων της άρχουσας τάξης ήταν ανεπαρκής (Χουλιάρης, 2019: 65).

Με την σειρά του ο Steven Box, αρχικά, διαπίστωσε πως σε έναν οργανισμό που υπάρχει αβέβαιο περιβάλλον, οι νόμιμες ευκαιρίες επίτευξης στόχων είναι ελάχιστες. Γι’αυτόν τον λόγο οι διοικούντες καταφεύγουν σε εναλλακτικές μεθόδους παραβίασης των νομικών μέτρων. Όσο πιο αβέβαιο το περιβάλλον λειτουργίας του οργανισμού, τόσο πιο συχνό γίνεται και το έγκλημα του λευκού κολάρου (Γεωργούλας, 2019: 43). Ωστόσο, ο ίδιος παρατήρησε το παράδοξο πως όταν το θύμα του εγκλήματος του λευκού κολάρου είναι το σύνολο της κοινωνίας, δεν υφίσταται η ανάλογη καταγραφή του. Ο λόγος που συμβαίνει αυτό οφείλεται στο γεγονός πως η ιδιαιτερότητα αυτών των εγκλημάτων δεν γίνεται τόσο έντονα κοινωνικά ορατή εξαιτίας της ανυπαρξίας των ποινικών νόμων και διωκτικών αρχών να επιβεβαιώσουν τα ηθικά όρια μιας τέτοιας παραβατικής πράξης (όπ.π.: 45).

Επιπρόσθετα, ο ίδιος έθεσε υπό αμφισβήτηση τις επίσημες στατιστικές που θεωρούν ότι τα εγκλήματα διαπράττονται από άνδρες νεαρής ηλικίας που ζουν σε φτωχογειτονίες. Αντιθέτως, υποστήριξε ότι αποτελούν μέρος του εγκληματικού φαινομένου και δεν εξαντλείται σε αυτούς η μελέτη του. Αυτό που έκανε ορατό ο Box ήταν ότι ο ποινικός νόμος λειτουργεί με τέτοιο τρόπο που εγκληματοποιεί συγκεκριμένες συμπεριφορές που προκαλούν βλάβη, αδιαφορώντας για άλλες εξίσου εγκληματικές που διαπράττονται από επιχειρήσεις και κράτη. Έχοντας υπόψιν αυτά, γίνεται αντιληπτό πως δεν υφίσταται ίση προστασία στα διαφορετικά κοινωνικά συμφέροντα μέσω του ποινικού δικαίου και κατ’ επέκταση, ούτε ισότητα των πολιτών προς τον ποινικό νόμο (Χουλιάρης, 2019: 67). Κατά την εφαρμογή του ο νόμος διαφέρει από το πνεύμα του νομοθέτη και διαφοροποιείται, σε όμοιες καταστάσεις, ανάλογα με το ποιος είναι ο δράστης και όχι τι έκανε (Σταμούλη, 2016: 277). Συνεπώς αμφισβητούνται βασικές νομιμοποιητικές αρχές του ποινικού δικαίου. Η ιδεολογία της τυπικής ισότητας αφανίζεται μπροστά στην πραγματικότητα της ανισότητας που επικρατεί στον τρόπο λειτουργίας των θεσμών ποινικής δικαιοσύνης, στην προστασία

των έννομων αγαθών και στην κατασκευή των εγκληματικών τύπων. Ουσιαστικά, τα συλλογικά συμφέροντα δεν φέρουν ποινική προστασία και με την σειρά τους, τιμωρούνται ελάχιστες παραβατικές συμπεριφορές με σοβαρές κοινωνικές συνέπειες (Χουλιάρας, όπ.π.).

Η τυποποίηση των εγκλημάτων των ισχυρών ως μορφή δομικής βίας αποκάλυψε την απουσία αντιμετώπισής τους από το ποινικό σύστημα. Το ποινικό δίκαιο εστιάζει σε συγκεκριμένες μορφές διαπροσωπικής ή άμεσης βίας χωρίς, όμως, να αγνοεί όλες τις υπόλοιπες μορφές βίας. Στόχος του είναι να αντιμετωπίσει με περιορισμένο τρόπο τις ευθύνες μεμονωμένων ατόμων. Η μη αντιμετώπιση των εγκλημάτων των ισχυρών από το ποινικό δίκαιο και η ταυτόχρονη αδιαφορία για την ανάπτυξη μιας πολυδιάστατης αντεγκληματικής πολιτικής, συνεπάγεται την ταυτόχρονη αποτυχία του ποινικού δικαίου να προστατεύσει τα ανθρώπινα δικαιώματα (Χουλιάρας, 2019: 71).

1.4.1 Το κρατικά οργανωμένο έγκλημα στην ανάλυση του William Chambliss

Ο William Chambliss, μαρξιστής εγκληματολόγος και επηρεασμένος από την αμερικάνικη σχολή του νομικού ρεαλισμού συνέδεσε τις ‘σοβαρές επιχειρήσεις’ με την ‘σοβαρή εγκληματικότητα’. Ο ίδιος επέμενε στην διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στον ‘νόμο στην θεωρία’ και στον ‘νόμο στην πράξη’ (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 124) .

Σύμφωνα με τον ίδιο, ο ποινικός νόμος είναι αποτέλεσμα των κοινωνικών συγκρούσεων που υφίστανται στις ταξικές κοινωνίες και ο καθρέφτης των συμφερόντων της άρχουσας τάξης. Ο Chambliss υποστήριξε πως το έγκλημα εμπεριέχεται στον ποινικό νόμο και αντικατοπτρίζει την πολιτική βούληση αυτής της τάξης, μέσω των κρατικών μηχανισμών καταναγκασμού, γραφειοκρατίας και ιδεολογίας και κατ’έκταση την δυνατότητα ατιμωρησίας που την χαρακτηρίζει. Ο συγγραφέας, εδώ, ύστερα από μελέτες που πραγματοποίησε, αναφέρθηκε στα εγκλήματα του λευκού περιλαιμίου (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 127).

Ο Chambliss προσέθεσε στην εγκληματικότητα του λευκού περιλαιμίου παράγοντες όπως τη κοινωνική πολυπλοκότητα και διαστρωμάτωση, παρουσιάζοντας την να μοιάζει με προσοδοφόρες ανταλλαγές ανάμεσα σε επιχειρηματίες, μέλη οργανωμένου εγκλήματος, κρατικούς και πολιτικούς αξιωματούχους. Ο ίδιος, εστίασε ιδιαίτερα στην συγκεκριμένη μορφή εγκληματικότητας, καθώς αφορά ένα μεγάλο δίκτυο γνωριμιών με κοινά συμφέροντα που διενεργούν παράνομες αλλά κερδοφόρες δραστηριότητες. Πολύ σημαντικό

ρόλο διαδραματίζει η συμμετοχή του κράτους και η οικονομική ευχέρεια των εμπλεκόμενων, καθώς συμβάλλουν στην ομαλή λειτουργία αυτού του παρα-συστήματος με δωροδοκίες, μίζες, απειλές και εκβιασμούς. Μέσα σε αυτές τις συνθήκες το έγκλημα του λευκού κολάρου, όπως και κάθε άλλη μορφή εγκληματικότητας, ανταποκρίνεται στις συνθήκες της καθημερινότητας με βάση τους όρους της κυρίαρχης πολιτικής και των οικονομικών συνθηκών (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 128).

Ο Chambliss προχώρησε την θεώρησή του ένα βήμα παραπάνω και έκανε λόγο για καθεστώς συμβίωσης ανάμεσα σε επιχειρήσεις, οργανωμένο έγκλημα, διαφθορά και πολιτική εξουσία. Όσοι αρνούνται, μάλιστα, να συμμετέχουν σε αυτή την συμβίωση, αποκλείονται από την αγορά η οποία χαρακτηρίζεται από γραφειοκρατικές παρενοχλήσεις. Τα εγκληματικά, αυτά, δίκτυα δεν υπάρχουν μόνο στον αμερικάνικο λαό, αλλά και στον ευρωπαϊκό και σε χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 129). Ο ίδιος υποστήριξε πως όλοι, από τους πιο πλούσιους έως τους πιο φτωχούς, συμμετέχουν σε εγκληματικές δραστηριότητες εξαιτίας των δομικών αντιθέσεων που επικρατούν στο παραγωγικό σύστημα. Τα εγκλήματα του λευκού κολάρου δεν διώκονται από το ποινικό σύστημα καθώς τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα κυριαρχούν στο νομικό σύστημα (όπ.π.: 130).

Ο Chambliss ανακάλυψε την συμβιωτική σχέση ανάμεσα στο οργανωμένο έγκλημα, την εφαρμογή του νόμου και την πολιτική (Chambliss, 2004: 241). Όλα τα κράτη έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό. Ισχυρίζονται ότι έχουν το δικαίωμα να κάνουν πράγματα που αν κάποιος άλλος τα έκανε, θα χαρακτηρίζονταν ως βία ή και εκβιασμός (Green & Ward, 2004: 2-3). Ο ίδιος ανέφερε πως αυτή του η συνειδητοποίηση δημιουργήθηκε όταν επιστρατεύτηκε στον στρατό και πέρασε δεκαοχτώ μήνες στην Κορέα ως ειδικός πράκτορας. Εκεί, κατανόησε και εντυπωσιάστηκε από το μέγεθος των εγκλημάτων του κράτους και του στρατού των ΗΠΑ (Chambliss, ό.π: 242). Στην συνέχεια, κάνοντας το διδακτορικό του στο Πανεπιστήμιο της Washington μελέτησε τον τρόπο που η αστυνομία εφάρμοζε τον νόμο στις κατώτερες τάξεις. Εκεί, ανακάλυψε τόσο την σημαντικότητα του οργανωμένου εγκλήματος όσο και την συνύπαρξη ανάμεσα στο οργανωμένο έγκλημα, την επιβολή του νόμου, της πολιτικής και της οικονομίας της πόλης (όπ.π.: 243). Έκτοτε, οπουδήποτε έκανε έρευνα για την εγκληματικότητα, ανακάλυπτε αυτή την συμβιωτική σχέση. Ειδικότερα, διαπίστωσε σε έρευνές του στις ΗΠΑ και στην Νιγηρία πως σε κράτη με διαφορετικές πολιτισμικές παραδόσεις και ηπείρους, αλλά με το ίδιο οικονομικό και νομικό σύστημα, ότι καταδικάζονταν παντού τα ίδια εγκλήματα και παρέμεναν ατιμώρητα

όσα ταυτίζονταν με τα εγκλήματα του λευκού κολάρου. Ο Chambliss τόνισε πως ανάμεσα στον παραβάτη του νόμου και σε αυτόν που επιβάλλει τον νόμο υπάρχει μια συμβίωση που λειτουργεί με τέτοιο τρόπο που εξυπηρετεί τα συμφέροντα και των δύο πλευρών. Γι' αυτό, οι χειρότεροι παραβάτες του νόμου έχουν πολύ λίγες πιθανότητες να έρθουν αντιμέτωποι με το ποινικό σύστημα, καθώς αυτοί είναι οι θεματοφύλακες του νόμου (όπ.π.). Χαρακτηριστικό παράδειγμα της μελέτης που διεξήγαγε ο συγγραφέας στην Νιγηρία αποτελεί η περίπτωση των Hausa, μιας ομάδα μεταναστών που ευθύνεται για τις πιο αποτελεσματικές ομάδες επαγγελματιών κλεφτών στην περιοχή. Το παράδοξο ήταν ότι ελάχιστα άτομα από αυτή την ομάδα είχαν συλληφθεί. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι Hausa έχουν ισχυρή ηγεσία, που παρεμβαίνει με χρηματοδοτήσεις σε κυβερνητικούς και αστυνομικούς αξιωματούχους κάθε φορά που άτομα της ομάδας αντιμετωπίζει δυσκολίες (Chambliss, 1975: 159). Το ίδιο ακριβώς συνέβαινε και στην περίπτωση των ΗΠΑ με τους Ιάπωνες- Αμερικάνους, όπου η εγκληματικότητα των νέων είναι σημαντικά υψηλότερη από ότι δηλώνεται (όπ.π.: 163).

Συνεχίζοντας, στην έρευνα που διεξήγαγε ο συγγραφέας διαπίστωσε πως η συμβιωτική σχέση του εγκλήματος με το κράτος δεν υπάρχει μόνο στην απόκτηση του ελέγχου της φυλακής από τους κρατούμενους, ούτε στα εγκλήματα των στρατιωτικών για τον έλεγχο του πληθυσμού. Η σχέση αυτή είναι διαδεδομένη εδώ και πολλούς αιώνες και περιλαμβάνει τα πιο φρικτά εγκλήματα, όπως για παράδειγμα η ενδυνάμωση της Μαφίας στην Ιταλία και στην Μασσαλία μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο που έδωσε την δυνατότητα στις ΗΠΑ να καταστείλουν τα κουμμουνιστικά και σοσιαλιστικά κινήματα (Chambliss, 2004: 243). Έκτοτε, η έννοια του εγκλήματος του 'λευκού κολάρου' υπέστη πολλές τροποποιήσεις. Σε μία από αυτές συγχωνεύτηκε με τα οργανωσιακά εγκλήματα. Οι έρευνες που πραγματοποιήθηκαν σχετικά με την συμμετοχή του κράτους σε εγκλήματα, έφερε τον William Chambliss στην διατύπωση του όρου 'κρατικά οργανωμένο έγκλημα' (Βιδάλη, 2017: 134).

Η δημιουργία σχέσεων του κράτους με πολυεθνικές εταιρείες στα τέλη της δεκαετίας του '80 έστρεψε το ενδιαφέρον στους δομικούς παράγοντες που σχηματίζουν το εταιρικό έγκλημα ως μια υποκατηγορία είτε του κρατικού είτε του οργανωμένου εγκλήματος. Με αυτόν τον τρόπο προέκυψε το 1988 ο όρος 'κρατικά οργανωμένο έγκλημα' από τον William Chambliss. Σύμφωνα, μάλιστα, με τον ίδιο δεν υπάρχει καμία διάκριση ανάμεσα στο κρατικό έγκλημα, το έγκλημα του λευκού κολάρου και το οργανωμένο έγκλημα, αλλά αντιθέτως, είναι τα ίδια (Βιδάλη, 2017: 134).

1.4.2 Κατάτμηση των εγκλημάτων του “λευκού κολάρου” από τον Richard Quinney

Ο Richard Quinney υιοθέτησε απόψεις από τις συγκρουσιακές και μαρξιστικές προσεγγίσεις, καθώς και της Ειρηνοποιού Εγκληματολογίας για την θεωρία της ‘κοινωνικής πραγματικότητας του εγκλήματος’. Ο ίδιος αποδέχτηκε την οπτική ότι η ποινική νομοθέτηση και η εφαρμογή των ποινικών νόμων διαδραματίζονται σε ένα πολιτικό πλαίσιο που εξυπηρετούνται συμφέροντα. Η ικανοποίηση αυτών των συμφερόντων εξαρτάται σημαντικά τόσο από την δύναμη όσο και από τον τρόπο διοργάνωσης των κοινωνικών ομάδων που μάχονται για αυτά. Σύμφωνα με τον Quinney, οι κοινωνίες διακρίνονται σε ενιαίες και κατατμημένες, όπου οι τελευταίες με τα τμήματα που δημιουργούν μπορεί να έρθουν σε σύγκρουση (Αλοσκόφης, 2019: 31). Ο ποινικός νόμος, όπως και η τήρηση αυτού αποτελούν προϊόντα αυτής της σύγκρουσης. Η εγκληματικότητα εξαρτάται από την σταθεροποίηση της κοινωνικής τάξης. Πιο επεξηγηματικά, οι κυρίαρχες τάξεις βαφτίζουν ως εγκληματικές τις πράξεις εκείνες που θέτουν σε κίνδυνο τα συμφέροντά τους και η ποινική δικαιοσύνη επιλέγει να εφαρμόζει τον νόμο με βάση την προστασία αυτών των συμφερόντων. Από την πλευρά τους οι κατώτερες κοινωνικές τάξεις αναγκάζονται να προβαίνουν σε εγκληματικές πράξεις εξαιτίας των αντίξοων συνθηκών που βιώνουν και με αυτόν τον τρόπο οι πράξεις αυτές εξυπηρετούν στην διάδοση της ιδεολογίας πως τα περισσότερα εγκλήματα τα τελούν άτομα των κατώτερων κοινωνικο- οικονομικών στρωμάτων (ό.π.).

Με την σειρά της, η μελέτη της εγκληματικότητας του λευκού περιλαιμίου έφερε στο προσκήνιο τον εντοπισμό της ασάφειας της έννοιας από τον Richard Quinney. Ο ίδιος υποστήριξε ότι το έγκλημα του λευκού περιλαιμίου διακρίνεται από ασάφεια που σχετίζεται με την απουσία νοηματικής καθαρότητας και κριτηρίων για τις συμπεριφορές που συμπεριλαμβάνονται σε αυτή. Ειδικότερα, οι ασάφειες αυτές έχουν άμεση σχέση με το κοινωνική θέση που ανήκει ο δράστης, την ακριβή ερμηνεία της επαγγελματικής του δραστηριότητας και την πιθανή ενσωμάτωση αυτής της έννοιας σε μορφές παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς που δεν αποτελούν απαραίτητα νομικές παραβάσεις.

Ο R. Quinney θεώρησε αναγκαία για το επιστημονικό κύρος της έννοιας την αποσαφήνισή της με τρόπο που την κατανέμει σε κατηγορίες ή την συρρικνώνει. Ο ίδιος προχώρησε σε τεμαχισμό της έννοιας του εγκλήματος του λευκού περιλαιμίου σε επιμέρους όρους, δηλαδή στο ‘επαγγελματικό έγκλημα’, στην ‘επαγγελματική παρέκκλιση’ και στην ‘εγκληματική

επαγγελματική παρέκκλιση' (Βασιλαντωνοπούλου, 2014:134) . Ως προς τον όρο 'επαγγελματικό έγκλημα' ο Quinney υποστήριξε πως το κοινωνικό status του δράστη δεν σχετίζεται, πλέον, με το έγκλημα, αλλά με την απονομή της ποινικής δικαιοσύνης. Υιοθετώντας σχόλιο του Donald Newman, που αφορούσε την εγκληματικότητα του λευκού περιλαίμιου, προχώρησε στην διεύρυνση της έννοιας αυτής, ώστε να περιλαμβάνονται όλες οι παράνομες πράξεις που διενεργούνται στα πλαίσια της εργασίας (όπ.π.: 135). Ο Quinney προχώρησε σε μία ακόμη υποδιαίρεση όσον αφορά το επαγγελματικό έγκλημα, η οποία σχετίζεται άμεσα με την υπόσταση του προσώπου που προχωράει σε παραβατική πράξη. Συγκεκριμένα, υποστήριξε ότι ο δράστης του επαγγελματικού εγκλήματος είναι πάντα φυσικό πρόσωπο. Σε αντίθετη περίπτωση, εάν δηλαδή πρόκειται για νομικά πρόσωπα που σχηματίζουν την εγκληματική τους συμπεριφορά για εταιρικούς σκοπούς ή επιχειρηματικές δραστηριότητες, τότε κάνουμε λόγο για ' εταιρικό έγκλημα' (όπ.π.: 136).

Συνεχίζοντας, όσον αφορά την 'επαγγελματική παρέκκλιση' υποστήριξε πως υπάρχει αυστηρή και άμεση σχέση ανάμεσα στην εγκληματικότητα και τον δράστη- επαγγελματία. Αντίστοιχα παραδείγματα επαγγελματικής παρέκκλισης θεωρεί την φοροδιαφυγή εσόδων τόσο από εταιρείες όσο και από φυσικά πρόσωπα, όπως και το μαύρο χρήμα που σχετίζεται με τα αδήλωτα μισθώματα. Γενικά, ως επαγγελματική παρέκκλιση ο συγγραφέας νοεί παράνομες ενέργειες που οργανώνονται γύρω από βασικές εγκληματικές δραστηριότητες. Τότε, γίνεται λόγος για οργανωμένο έγκλημα ή μορφή εγκλήματος κατ' επάγγελμα (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 136). Ο Quinney, ωστόσο, υποστήριξε πως η πλειονότητα των επαγγελματικών συμπεριφορών που ορίζονται ως εγκληματικές, στην πραγματικότητα ονομάζονται έτσι από άτομα που δεν ανήκουν στο επάγγελμα. Για τους ίδιους τους εμπλεκόμενους, τέτοιες συμπεριφορές ενδέχεται να είναι σύννομες σύμφωνα με τα δικά τους κριτήρια και να θεωρούν άλλες συμπεριφορές ως εγκληματική επαγγελματική παρέκκλιση.

Τέλος, σχετικά με την ' εγκληματική επαγγελματική παρέκκλιση' ο Quinney διαχώρισε τις τυποποιημένες παράνομες πράξεις σε πειθαρχικού τύπου παραπτώματα και σε αμφίβολης ηθικής πρωτοβουλίες. Με βάση αυτά, το επαγγελματικό έγκλημα περιλαμβάνει συμπεριφορές που από την μία, αποτελούν νομικές παραβιάσεις, από την άλλη, όμως, δεν πραγματοποιούνται με αντιεπαγγελματικές μεθόδους. Το αντίστροφο, δηλαδή οι αντιεπαγγελματικές συμπεριφορές που δεν είναι νομικές παραβάσεις, ο Quinney ονόμασε 'επαγγελματική παρέκκλιση'. Το κοινό σύνολο που δημιουργείται, δηλαδή συμπεριφορές

που είναι και παράνομες και αντιεπαγγελματικές σχηματίζουν την εγκληματική επαγγελματική παρέκκλιση (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 135).

Είναι πολύ σημαντικό να σημειώσουμε πως για τον συγγραφέα το οργανωμένο έγκλημα αποτελεί ένα ξεχωριστό φαινόμενο από το επαγγελματικό έγκλημα ή την επαγγελματική παρέκκλιση και αποτελεί συνώνυμο της 'Mafia'. Ο Quinney αναγνώρισε το γεγονός πως οι εγκληματικές συμπεριφορές παράνομων επαγγελματιών γίνονται με στόχο να υποστηρίξουν και να υποστηρίζονται από νόμιμα επαγγέλματα (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 136). Η επαγγελματική εγκληματικότητα ή παρέκκλιση αποτελεί μέρος των κοινωνικών αλλαγών και εξελίξεων γιατί οι επαγγελματικές δραστηριότητες σχετίζονται άμεσα με αυτές. Αντίστοιχα, ο δράστης αυτών λειτουργεί πρωτόγνωρα και τυποποιούνται νέοι νόμοι για να ελέγξουν αυτές τις δραστηριότητες (όπ.π.: 137).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΝΝΟΙΑ, ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΙΚΟ-ΕΤΑΙΡΙΚΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

2.1 Εννοιολογική οριοθέτηση και ερευνητική θεμελίωση

Η έννοια του κρατικο- εταιρικού εγκλήματος αποτελεί μέρος των επεξεργασιών που έθεσαν οι νέοι εγκληματολόγοι την δεκαετία του 1990-2000. Έχοντας σαν βάση την θεωρία του William Chambliss σχετικά με το κρατικά οργανωμένο έγκλημα και την εξελικτική πορεία της έννοιας του εγκλήματος του λευκού κολάρου, έθεσαν στο επίκεντρο της μελέτης τους τις σχέσεις ιδιωτικού και δημόσιου τομέα (Βιδάλη, 2017: 135). Ήδη από την δεκαετία του 1920 είχε γίνει η πρώτη προσέγγιση για τις σχέσεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα από τον Landesco. Με το πέρασμα των χρόνων, όμως, η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, τα σκάνδαλα με μεγάλες εταιρείες και τη συμμετοχή ή ακόμη και την ανοχή των πολιτικών εκ μέρους του δημόσιου τομέα, έφερε ξανά στο επίκεντρο αυτά τα ζητήματα. Η έννοια του κρατικού εταιρικού εγκλήματος χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο οριοθέτησης και ανάλυσης των παραπάνω φαινομένων (όπ.π.: 136).

Το ενδιαφέρον, όμως, επικεντρώθηκε στις παρανομίες του κράτους και στις παράνομες σχέσεις μεταξύ πολιτικής και οικονομικής εξουσίας που εντοπίζονται κυρίως, στη δημιουργία νόμων, στην αδρανοποίηση εφαρμογής των νόμων και στην πληθώρα ευκαιριών που προκύπτουν για κοινωνικο- πολιτική άνοδο ή ακόμη, και για την κατάκτηση της εξουσίας (Βιδάλη, 2017: 135-136). Στόχος ήταν η προσοχή να εστιάσει στην αλληλεπίδραση που έχει το κράτος με τις επιχειρήσεις, όπου προκαλούν σοβαρή εγκληματικότητα και όχι στην ξεχωριστή μελέτη αυτών των φαινομένων (Γεωργούλας, 2016: 296). Παράλληλα, ερευνήθηκαν πολλές τυπολογίες παρανομιών που σχετίζονταν με τις σχέσεις διαπλοκής μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Τρεις από αυτές σηματοδότησαν στην ανακάλυψη της έννοιας του κρατικού- εταιρικού εγκλήματος. Συγκεκριμένα, αναφερόμαστε στα οργανωσιακά εγκλήματα, στα κρατικά εταιρικά εγκλήματα και στη συνεχή αλληλεπίδραση των πρακτικών και των πολιτικών που ακολουθούνται.

Σύμφωνα με τους Aulette και Michalowski η σημαντικότητα της εννοιολογικής κατηγορίας του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος έγκειται κυρίως σε τρία στοιχεία που την

χαρακτηρίζουν. Πρώτον, υπό το πρίσμα αυτής της έννοιας η προσοχή μας στρέφεται στον τρόπο με τον οποίο τα αποκλίνοντα οργανωσιακά αποτελέσματα είναι προϊόντα σχέσεων από διαφορετικούς φορείς. Δεύτερον, τονίζονται οι τρόποι με τους οποίους οι οριζόντιες σχέσεις ανάμεσα σε οικονομικούς και πολιτικούς θεσμούς είναι ικανές να δημιουργήσουν κοινωνικά επιβλαβείς πράξεις (Βιδάλη, 2017: 137). Μία τέτοια σχεσιακή προσέγγιση της διαδικασίας καταλήγει σε αποκλίνοντα οργανωσιακά αποτελέσματα παρά σε προσεγγίσεις που αντιμετωπίζουν τις επιχειρήσεις ή τις κυβερνήσεις σαν κλειστά συστήματα (Michalowski & Kramer, 2007: 209). Εξίσου σημαντικές αναδεικνύονται και οι κάθετες σχέσεις στα διαφορετικά επίπεδα της οργανωσιακής δράσης, δηλαδή το ατομικό, το θεσμικό και το πολιτικο-οικονομικό. Αυτά τα τρία χαρακτηριστικά οδηγούν στην ανάπτυξη της θεωρίας του κρατικού- εταιρικού εγκλήματος (όπ.π.: 209).

Το κρατικό- εταιρικό έγκλημα σαν εννοιολογική κατηγορία διατυπώθηκε για πρώτη φορά τη δεκαετία του '90 από τους Kramer και Michalowski σε ανακοινώσεις που έκαναν σε επιστημονικά συνέδρια. Λίγο αργότερα, το 1992, η θεωρητική τους σύλληψη αποτυπώθηκε πιο ολοκληρωμένα σε γραπτή εργασία. Κεντρική ιδέα ήταν η ανάδειξη της αλληλεπίδρασης ανάμεσα στο κράτος και στις επιχειρήσεις η οποία είναι ικανή να προκαλέσει σοβαρή εγκληματικότητα (Γεωργούλας, 2019: 47). Ωστόσο, ήδη από την δεκαετία του '80 και εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης, είχαν ξεκινήσει έρευνες για τον τρόπο που οι διεθνείς εταιρείες διαμόρφωναν τους νόμους που τους ενδιαφέρουν σε περιφερειακά ή ημι-περιφερειακά έθνη στα οποία ανέθεταν ολόένα και περισσότερα στοιχεία παραγωγής και διανομής . Την ίδια περίοδο εξετάστηκε και ο τρόπος με τον οποίο οι πολυεθνικές εταιρείες εκμεταλλεύονταν το νομικό πλαίσιο αναπτυσσόμενων εθνών, ώστε να προσαρμόζονται στις δικές τους ανάγκες (Michalowski & Kramer, 2007: 207).

Η έννοια του κρατικού- εταιρικού εγκλήματος χρησιμοποιήθηκε για να αναλύσει ιστορικά αδικήματα όπως για παράδειγμα τις εταιρικές συνεργασίες με τους Ναζί, κατά την διάρκεια του 2ου Παγκοσμίου Πολέμου, την κρατική- εταιρική διαφθορά στις ιδιωτικές στρατιωτικές οργανώσεις και τα αδικήματα που ξεκινούν από τις ίδιες τις κυβερνήσεις (Michalowski & Kramer, 2007: 212). Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί η φωτιά που ξέσπασε τον Σεπτέμβριο του 1991 στην Βόρεια Καρολίνα σε εργοστάσιο επεξεργασίας κοτόπουλου. Εκεί σκοτώθηκαν 25 εργάτες και εξετάζοντας τις συνθήκες εργασίας , διαπιστώθηκε ότι πρόκειται, μάλλον, για μία περίπτωση κρατικού εταιρικού εγκλήματος (όπ.π.: 208) Λίγα χρόνια αργότερα, εξετάστηκε και ο τρόπος με τον οποίο οι πολυεθνικές εταιρείες εκμεταλλεύονταν το νομικό πλαίσιο αναπτυσσόμενων χωρών ώστε να προσαρμόζονται στις

δικές τους ανάγκες (όπ.π.). Την δεκαετία του '90 εισήχθη ένα νέο θεωρητικό πλαίσιο για την ανάλυση του κρατικού- εταιρικού εγκλήματος. Ειδικότερα, διατυπώθηκε μια ενοποιητική θεωρία, η οποία συνδύαζε και τα τρία επίπεδα κοινωνικής δράσης (ατομικό, οργανωσιακό και δομικό) και σε κάθε επίπεδο λειτουργούσε ένας καταλύτης (βλ. αναλυτικά και στη συνέχεια υπό 2.4).

Το πρώτο επίπεδο, το οποίο απευθύνθηκε στο ατομικό επίπεδο κοινωνικής δράσης, αναφέρθηκε στη θεωρία του διαφορικού συσχετισμού έτσι όπως την ανέπτυξε ο Sutherland. Σύμφωνα με τον ίδιο, όλες οι συμπεριφορές, ακόμα και οι εγκληματικές, μαθαίνονται μέσω της αλληλεπίδρασης με σημαντικούς άλλους. Με βάση αυτή, το εταιρικό έγκλημα θα μπορούσε να εξηγηθεί από τις αρνητικές επιρροές των συναδέλφων σε μία εταιρεία (Burns, 2015: 162). Συνεχίζοντας, το δεύτερο επίπεδο βασίστηκε στην οργανωσιακή θεωρία και υποστήριξε ότι οι οργανισμοί θα μπορούσαν να είναι εγκληματογενείς εξαιτίας της έμφασης στους στόχους και του αποτελέσματος ελαττωματικών τυποποιημένων διαδικασιών λειτουργίας. Η οργανωσιακή θεωρία απευθύνεται κυρίως στους θεσμικούς παράγοντες που προκύπτουν ή καθυστερούν το εταιρικό έγκλημα. Το τελευταίο επίπεδο αναφέρθηκε στις πολιτικο- οικονομικές δομές του καπιταλισμού. Παρόλα αυτά, και τα τρία επίπεδα αντιπροσώπευαν αποκλίνουσες οπτικές για την εξήγηση κρατικού εταιρικού εγκλήματος με την ελπίδα ενός ολοκληρωμένου θεωρητικού πλαισίου (Michalowski & Kramer, 2007: 210).

Ο μεγάλος αριθμός ερευνών που πραγματοποιήθηκε οδήγησε τόσο στην ανάπτυξη των διαφορετικών πτυχών της έννοιας του κρατικού- εταιρικού εγκλήματος όσο και στην κατανόηση του φαινομένου. Ειδικότερα, οι Matthews και Kauzlarich υποστήριξαν ότι το κρατικό- εταιρικό έγκλημα δεν αποτελεί ατομική παραβίαση του νόμου, εστιάζοντας σε ένα τριμερές σχήμα ανάλυσης (Matthews & Kauzlarich, 2000: 290). Το σχήμα αυτό αποτελείται από το ατομικό, το θεσμικό και το δομικό και οι ίδιοι επικεντρώθηκαν ιδιαίτερα στο τελευταίο χρησιμοποιώντας τις δανεισμένες έννοιες από το οργανωσιακό έγκλημα, ' στόχοι, ευκαιρία και κοινωνικό έλεγχο' . Τα πορίσματα έδειξαν ότι οι στόχοι καθώς και η επιδίωξη του κέρδους μπορούσαν να οδηγήσουν σε επιβλαβείς τακτικές τόσο τους υπαλλήλους όσο και τους καταναλωτές. Την ίδια στιγμή οι ευκαιρίες διάπραξης συνεχώς αυξάνονταν εξαιτίας της απουσίας του κοινωνικού ελέγχου. Ουσιαστικά, πρόκειται για μια κανονικοποίηση της παρέκκλισης, μια κατάσταση, δηλαδή, που συμβαίνει καθημερινά (Γεωργούλας, 2019: 49).

Σε μία εποχή όπου η οικονομική παγκοσμιοποίηση κυριαρχεί, είναι αναγκαίο να μελετηθεί και ο αντίκτυπος των νεοφιλελεύθερων πολιτικών και πρακτικών. Οι διεθνείς εταιρείες, τα εθνικά κράτη και τα διεθνή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα συνεργάζονται μεταξύ τους ώστε να ιδιωτικοποιηθεί η παγκόσμια οικονομία και να προωθηθεί η πολιτική της ελεύθερης αγοράς. Με αυτόν τον τρόπο, επιτυγχάνεται η υιοθέτηση ευνοϊκών νομικών πλαισίων προς τις διεθνείς εταιρείες και τους επενδυτές. Επίσης, οι επιχειρηματικοί έλεγχοι και οι φορολογίες δεν πραγματοποιούνται και οποιαδήποτε παρέμβαση για κοινωνική και οικονομική ανισότητα απομακρύνεται (Michalowski & Kramer, 2007: 213). Υποστηρίζεται πως αυτοί που κατέχουν θέσεις σε οργανωτικές δομές του κράτους και σε διεθνείς εταιρείες, είναι εκείνοι που με μία τους απλή κίνηση μπορούν να οδηγήσουν πολλούς ανθρώπους στην απόλυτη ανάγκη. Γι' αυτόν τον λόγο, η μεγάλη δύναμη και τα μεγάλα εγκλήματα είναι άρρηκτα συνδεδεμένα (όπ.π.: 212). Τα κράτη και οι εταιρείες δεν έχουν ξεχωριστή ύπαρξη το ένα με το άλλο, αλλά τα συνδέει μια περίπλοκη σχέση. Οι εταιρείες επενδύουν και προσκομίζουν κέρδη μέσα από την ύπαρξη κανόνων, οι οποίοι τους δίνουν την ευχέρεια να ενεργούν. Από την μία, οι εταιρείες είναι αυτόνομες καθώς λαμβάνουν τις προσωπικές τους επιχειρηματικές αποφάσεις και προβάλλονται στον έξω κόσμο με τον τρόπο που επιθυμούν, από την άλλη, όμως, απαιτούν τις νομικές υποδομές που οργανώνονται από τα κράτη (Bernat & Whyte, 2019: 132). Στόχος τους είναι να παράγουν κέρδη, γι' αυτό η ανάγκη τους για μεγιστοποίηση, τις οδηγεί σε παράνομες πράξεις που παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και θέτουν σε κίνδυνο την κοινωνία. Οι εταιρείες δέχονται συνεχείς πιέσεις για παραβιάσεις, ενώ ο ανταγωνισμός, η παγκοσμιοποίηση και οι περιορισμένες ανταποκρίσεις των αρχών επιβολής του νόμου συντείνουν στην διαιώνιση του εταιρικού εγκλήματος (Burns, 2015: 157). Όλες οι παραλείψεις και παραβιάσεις των κανόνων από τις εταιρείες γίνονται με γνώμονα την απόκτηση κέρδους, εκμεταλλευόμενες τα νομικά κενά της παγκόσμιας οικονομίας (Ferreira & Oliviera, 2024: 3).

Όλα τα παραπάνω συνέθεσαν την έννοια του κρατικού- εταιρικού εγκλήματος έτσι όπως την διατύπωσαν οι Kramer και Michalowski το 1990 και επαναδιατύπωσαν λίγα χρόνια αργότερα, το 1998, οι Kauzlarich και Kramer (Γεωργούλας, 2019: 49). Οι τελευταίοι προσπάθησαν να συνδυάσουν στο ατομικό επίπεδο δράσης την θεωρία του διαφορικού συγχρωτισμού, την οργανωσιακή θεωρία και την θεωρία της ανομίας για το εταιρικό έγκλημα στον θεσμό δράσης και τέλος, την δύναμη του καπιταλισμού για εγκληματικές πράξεις στο δομικό επίπεδο. Με βάση αυτή την θεωρία για να επιτευχθεί ένα τέτοιο έγκλημα απαραίτητη προϋπόθεση είναι να υπάρχουν η στοχοπροσήλωση του ατόμου, μία κοινωνία

στην οποία υπάρχουν λίγα νόμιμα μέσα για την επίτευξη στόχων και τέλος, η ύπαρξη οποιασδήποτε μορφής κοινωνικού ελέγχου σε όλα τα παραπάνω (όπ.π.).

2.2. Διακρίσεις και μορφές κρατικο-εταιρικού εγκλήματος

Το 1993 οι Aulette και Michalowski διατύπωσαν έναν μεταγενέστερο ορισμό του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος. Σύμφωνα με τους ίδιους, ως κρατικό-εταιρικό έγκλημα νοούνται οι παράνομες ή ακόμα και οι κοινωνικά επιβλαβείς πράξεις οι οποίες αποτελούν αποτέλεσμα της συνεχούς αλληλεπίδρασης μεταξύ των πολιτικών ή και πρακτικών για την πραγματοποίηση στόχων, πολιτικής διακυβέρνησης ή οικονομικής παραγωγής (Βιδάλη, 2017: 136).

Με βάση την παραπάνω θεωρία το κρατικό-εταιρικό έγκλημα διακρίνεται σε δύο υποκατηγορίες. Η πρώτη αφορά στο κρατικό-εταιρικό έγκλημα που προκαλείται από το κράτος όταν οι εταιρείες που απασχολούνται από την κυβέρνηση εμπλέκονται σε οργανωσιακή παρέκκλιση με τις οδηγίες του ίδιου του κράτους ή με την σιωπηλή έγκριση της κυβέρνησης (Michalowski & Kramer, 2007: 209.) Σε αυτή την περίπτωση ο ρόλος του κράτους είναι ενεργητικός (Γεωργούλας, 2019: 48). Η δεύτερη κατηγορία αφορά το κρατικό-εταιρικό έγκλημα που διευκολύνεται από το κράτος και πραγματοποιείται όταν οι ελεγκτικοί μηχανισμοί του κράτους, εξαιτίας της άμεσης ή έμμεσης συνεργασίας ή υποστήριξης ανάμεσα στην επιχείρηση και την κυβέρνηση, δεν εμποδίζουν την αποκλίνουσα ή εγκληματική συμπεριφορά. Το ίδιο συμβαίνει και στην περίπτωση που οι ελεγκτικοί μηχανισμοί αποδέχονται τα σφάλματα της επιχείρησης ώστε να αποφευχθούν χειρότερες συνέπειες (Βιδάλη, 2017: 137). Εδώ, ο ρόλος του κράτους είναι παθητικός (Γεωργούλας, όπ.π.). Στην περίπτωση αυτή, οι κρατικοί παράγοντες δεν οριοθετούν την επιχειρηματική δραστηριότητα και διευκολύνουν τις παράνομες πράξεις μέσω του ελλιπούς κανονιστικού πλαισίου και της αναποτελεσματικότητας του νόμου (Stamouli, Gasparinatos & Kouroutzas, 2022: 263). Χαρακτηριστικό παράδειγμα κρατικο-εταιρικού εγκλήματος αποτελεί η περίπτωση μιας πολυεθνικής εταιρείας που δωροδοκεί την κυβέρνηση μιας αναπτυσσόμενης χώρας για να εμπλακεί σε επιβλαβείς πρακτικές για την χώρα (Friedrichs, 2007: 165).

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα συνδέεται άμεσα με τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ειδικά των κοινωνικο-οικονομικών και πολιτισμικών δικαιωμάτων.

Διάφοροι συγγραφείς έκαναν τους αντίστοιχους συσχετισμούς μέσα από έρευνες που πραγματοποίησαν στο κοινωνικό πεδίο. Ο Dustin Sharp συνέδεσε τα παραπάνω δικαιώματα με την έννοια της οικονομικής βίας και προσέθεσε την διαφθορά και το ξεπούλημα των δημοσίων πόρων (Γεωργούλας, 2019: 52). Ο Kimmo Nuotio πρότεινε την ένταξη των περιβαλλοντικών εγκλημάτων και κατ' επέκταση των περιβαλλοντικών δικαιωμάτων (Nuotio, 2010: 245) και ο Paul Farmer έκανε λόγο για δομική βία έχοντας υπόψιν την φτώχεια και την κοινωνική αδικία που οδηγεί στον θάνατο και παραβιάζει τα ανθρώπινα δικαιώματα σε χώρες όπως για παράδειγμα η Αϊτή και η Ρωσία. Οι συνθήκες που βιώνουν τα άτομα των χωρών αυτών είναι αποτελέσματα της παθολογίας της εξουσίας και χρήζουν αντιμετώπισης από τα διεθνή δικαστήρια (Γεωργούλας, όπ.π.). Απόδειξη των παραπάνω αποτελεί η έρευνα που διεξήγαγαν οι Whyte, Rothe και Ross για την χρήση ιδιωτικών στρατών σε ανθρωπιστικές αποστολές κυβερνητικών και μη κυβερνητικών οργανισμών και για τις επεμβάσεις που πραγματοποίησαν υπερεθνικές εταιρείες στο Κονγκό και στην Ρουάντα. Όσον αφορά την Ρουάντα οι διεθνείς δανειστές είχαν την πρόθεση να αναπτύξουν νεοφιλελεύθερες πολιτικές, στις οποίες περιλαμβανόταν η υποτίμηση της αγοραστικής δύναμης, οι ιδιωτικοποιήσεις και οι περικοπές στους εργαζομένους του Δημοσίου. Όλα αυτά, επέφεραν οικολογικά εγκλήματα, παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ταξικές διακρίσεις με τελική συνέπεια την γενοκτονία των Τούτσι (όπ.π.: 58).

Μία ακόμη μορφή κρατικού- εταιρικού εγκλήματος αποτελεί το οικονομικό έγκλημα. Πρόκειται για έναν όρο που χαρακτηρίζεται από αμφισημία και πολυσημία. Σε αυτό περιλαμβάνονται τα εγκλήματα του λευκού κολάρου, τα εγκλήματα των ισχυρών , τα εμπορικά και επιχειρηματικά, τα εταιρικά εγκλήματα και τα εγκλήματα εξουσίας, το ξέπλυμα μαύρου χρήματος και ο αθέμιτος ανταγωνισμός (Μιχαλοπούλου, 2019: 343). Επίσης δεν περιλαμβάνει συγκεκριμένα αδικήματα, αλλά μία ποικιλομορφία αυτών μπορούν να συμπεριληφθούν σε αυτή την έννοια. Το οικονομικό έγκλημα εντάσσεται στην εννοιολογική κατηγορία του κρατικο- εταιρικού όταν περιλαμβάνει την ανάμειξη του κράτους και οι συνέπειες των εγκλημάτων αυτών αποφέρουν σοβαρές κοινωνικές βλάβες (Βιδάλη, 2017: 130). Οι τελωνειακές απάτες, οι φορολογικές παρεμβάσεις , τα εγκλήματα σχετικά με τη λειτουργία οικονομικών επιχειρήσεων και τα εγκλήματα του τραπεζικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος είναι μερικές από τις περιπτώσεις οικονομικού εγκλήματος. Έχοντας κατά νου το ποινικό πεδίο, μια προσπάθεια ορισμού του οικονομικού εγκλήματος θα μπορούσε να ήταν μία αξιόποινη πράξη που δρα με τέτοιο τρόπο ώστε να εκμεταλλευτεί το οικονομικό σύστημα και ο δράστης να αυξήσει την περιουσία του

βλάπτοντας την περιουσία του Δημοσίου, των τραπεζών ή και των επιχειρήσεων. Διαφορετικά, θα μπορούσε να ήταν το σύνολο των ενεργειών που διαπράττει μια επιχείρηση εις βάρος της εύρυθμης λειτουργίας της οικονομίας και των θεσμών της (Μιχαλοπούλου, όπ.π.: 344).

Όλες οι μορφές του κρατικού- εταιρικού εγκλήματος έχουν σαν κοινό χαρακτηριστικό την τυποποίηση και την εξομάλυνσή τους μέσω νόμων και κανονιστικών διαδικασιών. Όλα τα εγκλήματα που διαπράττονται από το κράτος και τις εταιρείες προϋποθέτουν τόσο την αλληλεπίδραση όσο και την συνεργασία μεταξύ τους (Ferreira & Oliviera, 2024:4).

2.3 Σχέσεις συμβίωσης και συγκοινωνούντα δοχεία

Η διάπραξη των εγκλημάτων αυτών από το κράτος και οι συνεχείς αλληλεπιδράσεις του με εταιρείες μελετήθηκε από τον William Chambliss, ο οποίος ασχολήθηκε εντατικά με τα εγκλήματα των ισχυρών, τη διαφθορά και το οργανωμένο έγκλημα. Ο ίδιος ανέφερε ότι υπάρχει μια συμβιωτική σχέση μεταξύ εγκληματικής συμπεριφοράς και ποινικού νόμου (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012: 184). Ο Chambliss υποστήριξε ότι υπάρχει διαφορετική μεταχείριση στις πράξεις που διαπράττουν τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα σε σχέση με την άρχουσα τάξη. Το κράτος λειτουργεί σαν εργαλείο από τις ελίτ για να προστατεύσουν τα συμφέροντά τους και να ελέγχουν τους φτωχούς. Το συμφέρον του κράτους είναι να αναπτύσσει την οικονομία του και ως εκ τούτου κύριο μέλημά του να αποτελούν οι εταιρείες, η ανάπτυξή τους και τα κέρδη τους. Τα κράτη επηρεάζουν και επηρεάζονται από τα διεθνή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και την συνεχή ώθησή τους στις ανοιχτές παγκόσμιες αγορές για ιδιωτικοποίηση. Με την σειρά τους, αυτά τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα διαδραματίζουν τον σημαντικότερο ρόλο τόσο στην επέκταση όσο και στην διατήρηση των κερδών, εις βάρος των μη ισχυρών (Rothe & Kauzlarich, 2016: 68). Ο χαρακτηρισμός των πράξεων ως ‘εγκληματικές’ γίνεται εις βάρος της κατώτερης τάξης, η οποία υιοθετεί και τον χαρακτηρισμό, και προς το συμφέρον της άρχουσας τάξης. Αυτό συμβαίνει επειδή η ανώτερη τάξη ελέγχει τα μέσα παραγωγής και κατ’ επέκταση το κράτος και την εφαρμογή του νόμου (Βιδάλη & Κουλούρης, όπ.π.).

Στην έρευνα που διεξήγαγε ο Chambliss στην Νιγηρία και στις ΗΠΑ διαπίστωσε πως πολλοί νόμοι παραβιάζονται συστηματικά από άτομα που ελέγχουν τους πολιτικο-οικονομικούς πόρους της κοινωνίας και παραμένουν ατιμώρητα (Chambliss, 1975: 158). Από την μία,

επιχειρηματίες και στελέχη εταιρειών έχουν επαφές με το οργανωμένο έγκλημα, ή ακόμα και συμμετέχουν σε ‘εγκληματικές επιχειρήσεις’ και από την άλλη, εκπρόσωποι του οργανωμένου εγκλήματος αρχίζουν να συμμετέχουν στην νόμιμη οικονομία μέσα από στρατηγικές νομιμοποίησης παράνομων εσόδων και ανάπτυξης νόμιμων κοινωνικών δραστηριοτήτων (Βιδάλη, 2017: 77). Είναι σημαντικό να προσθέσουμε πως η λειτουργία της κυβέρνησης με τις επιχειρήσεις κάθε άλλο παρά ανταγωνιστική είναι. Αντιθέτως, συνδέονται για να πετύχουν κοινούς στόχους. Για να μελετήσουμε το κρατικό-επιχειρηματικό έγκλημα, θα πρέπει να ληφθεί υπόψιν ότι καμία επιχείρηση δεν μπορεί να λειτουργήσει χωρίς την βοήθεια της κυβέρνησης. Ισχύει και το αντίστροφο (Γεωργούλας, 2019: 48).

Οι σχέσεις συνεργασίας μεταξύ νόμιμων και παράνομων παραγόντων δεν είναι καινούριο φαινόμενο, αλλά χρονολογούνται από τον 19ο αιώνα. Λίγο αργότερα, κατά την διάρκεια μελέτης του οργανωμένου εγκλήματος από υπο-πολιτισμικούς θεωρητικούς, προτάθηκε πως οι ομάδες που εγκληματούσαν περισσότερο από όλες ήταν εκείνες που είχαν αναπτύξει σχέσεις κοινού ενδιαφέροντος με επίσημους φορείς, όπως είναι για παράδειγμα η αστυνομία. Οι συγκεκριμένες ομάδες μπορούσαν να αναπτύξουν τα οφέλη της εγκληματικής δραστηριότητας, καθώς μοιράζονταν και στο νόμιμο και στο παράνομο στάδιο, έχοντας πολλαπλές συνδέσεις και εξασφαλίζοντας επιτυχία και στα δύο πεδία. Η κατανόηση της συμβίωσης μεταξύ παράνομου και νόμιμου πεδίου μπορεί να γίνει μέσα από την μελέτη της έννοιας του εγκληματικού δικτύου (Ruggiero, 2012: 8).

Πριν , όμως, αναλύσουμε την παραπάνω έννοια είναι σημαντικό να επισημάνουμε πως οι επιχειρήσεις που προέρχονται από παράνομα έσοδα ενθαρρύνονται από την ύπαρξη μεγάλων μέρων άτυπης οικονομίας που υπάρχουν είτε στις ανεπτυγμένες είτε στις υπανάπτυκτες χώρες. Σε τέτοιες περιοχές κυριαρχούν οι συνθήκες ημι-νομιμότητας, κάτι που ελκύει πολύ τους εγκληματίες επιχειρηματίες. Οι εγκληματίες-επιχειρηματίες ενδέχεται να παραμείνουν εγκληματίες ακόμα και όταν μεταβούν στην νόμιμη οικονομία, προβαίνοντας σε μη αποδεκτές πρακτικές για να διατηρήσουν μία επαφή με το προηγούμενο περιβάλλον τους. Ωστόσο, σε περιπτώσεις που η νομιμότητα κυριαρχεί, τέτοιοι επιχειρηματίες εντοπίζονται και αποβάλλονται άμεσα (Ruggiero, 2012: 9).

Το οργανωμένο έγκλημα μετακινώντας τα έσοδά του προς την νόμιμη οικονομία μπορεί ακόμη να διατηρήσει την δύναμή του για τον βίαιο εκφοβισμό. Ωστόσο, η είσοδος του οργανωμένου εγκλήματος στην νόμιμη οικονομία θα γινόταν πιο εύκολη με τις επαφές του

επίσημου πολιτικού και οικονομικού κόσμου. Από την στιγμή που εδραιωθούν αυτές οι επαφές, οι συνέπειες της βίας ενδέχεται να είναι περισσότερες από τα οφέλη που αποφέρει (Ruggiero, 2012:9). Το οργανωμένο έγκλημα στην νόμιμη οικονομία θέλει να απομακρύνει την βίαιη και εκφοβιστική συμπεριφορά εξαιτίας της έλλειψης διαφάνειας που υπάρχει. Το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό αποτελεί καταλύτης για την δημιουργία των εγκληματικών δικτύων.

Η έννοια του εγκληματικού δικτύου αντιπροσωπεύει μια πληθώρα των οργανωσιακών μοντέλων που συμπεριλαμβάνουν τις εταιρικές σχέσεις, τις οικογενειακές επιχειρήσεις και τις δομημένες δραστηριότητες (Ruggiero, 2012: 8). Η έννοια αυτή κρίνεται απαραίτητη για να αντιληφθούμε το οργανωμένο έγκλημα μέσα από την σχέση που διαμορφώνει από τις σχέσεις διαφθοράς. Για να κατανοήσουμε το πλαίσιο που μέσα στο οποίο δημιουργείται μία τέτοια οργάνωση θα αναφερθούμε στην θεωρία του Block για τα εγκληματικά συνδικάτα. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχει το ‘επιχειρηματικό συνδικάτο’, το οποίο λειτουργεί αποκλειστικά στην αρένα παράνομων επιχειρήσεων όπως για παράδειγμα η πορνεία και τα ναρκωτικά και επενδύει τα κέρδη του στην έννομη οικονομία. Η αστάθεια της ζήτησης για παράνομα αγαθά μπορεί να αναγκάσει ορισμένα παράνομα κεφάλαια να αναζητήσουν ευκαιρίες προστιθέμενης αξίας στην κύρια οικονομία. Ο Block, όμως, αναφέρει πως υπάρχει και το ‘συνδικάτο εξουσίας’, το οποίο ασχολείται με τον εκβιασμό ως μορφή εδαφικού ελέγχου. Αυτό, έχει την δυνατότητα να εισέλθει στην νόμιμη οικονομία με την μορφή της πρόσθετης πηγής για να αναπτυχθεί η δύναμή τους από την στιγμή που στόχος τους είναι η ο έλεγχος τόσο της περιοχής όσο και των ανθρώπων που είναι μέρος αυτής (όπ.π.:9).

Προχωρώντας, τα δίκτυα είναι ρευστά, προσαρμόσιμα και ανθεκτικά. Αναπτύσσονται σε κάθετα και οριζόντια επίπεδα όπου μαθαίνονται οι πρακτικές διαφθοράς. Επιπρόσθετα, χαρακτηρίζονται από ευελιξία και προσαρμοστικότητα και δεν έχουν άκαμπτη δομή ούτε ιεραρχικότητα. Τα συνδέουν τα οφέλη που αποκτούν από κάθε ανταλλαγή, τα οποία μοιράζονται προς όλους. Εξαιτίας της ευελιξίας που χαρακτηρίζει τα άτυπα δίκτυα σχέσεων, καθίστανται και πιο δύσκολα στον εντοπισμό τους. Η ανάπτυξη των δικτύων γίνεται σε όλα τα επίπεδα και προσαρμόζονται σε διαφορετικές μορφές της διαφθοράς (Stamouli, Gasparinatos & Kouroutzas, 2022: 271). Πριν την οικονομική κρίση, τα δίκτυα σχέσεων βασιζόνταν, σε ορισμένες περιπτώσεις, στις διαπροσωπικές σχέσεις και τις γνωριμίες. Ωστόσο, τα δεδομένα άλλαξαν με την ανάπτυξη μεγάλων πολυεθνικών εταιρειών (όπ.π.: 274.)

Η ανάπτυξή τους στην εγκληματική επιχειρηματικότητα δεν απομονώνει τις παραδοσιακές μορφές σύνδεσης, όπως είναι για παράδειγμα η οικογένεια, αλλά το αντίθετο. Αποτελούν σημαντική βοήθεια για συμμετοχή και εμπιστοσύνη. Βέβαια αυτό συμβαίνει και στην νόμιμη οικονομία όπου προηγμένες μορφές επιχειρηματικότητας και παραγωγής συνυπάρχουν με αρχαϊκές. Τα εγκληματικά δίκτυα συμβολίζουν αλληλοεξαρτώμενες μονάδες που ενώνονται με δεσμούς συγγένειας, εθνικότητας, πολιτισμικής ομοιογένειας κ.α . Ουσιαστικά, με την έννοια του δικτύου υποδηλώνεται η σύνδεση του οργανωμένου εγκλήματος με έναν μεγάλο αριθμό των προαναφερθέντων δεσμών. Όμως, πολλές οργανωμένες εγκληματικές ομάδες σχηματίζονται ευκαιριακά γύρω από βραχύχρονα σχήματα αναθέτοντας σε τρίτους τμήματα των λειτουργιών τους αντί να τα διατηρούν εσωτερικά. Αυτός ο τρόπος, είναι το αποτέλεσμα προηγούμενων προσπαθειών επιβολής του νόμου να κάνει την δομή του δικτύου να προτιμάται ως μέθοδος απόσπασης προσοχής της έρευνας, αντί για τις εγκληματικές ομάδες (Ruggiero, 2012: 10). Θα μπορούσε κανείς να πει πως αυτή η μορφή ανάπτυξης του δικτύου του οργανωμένου εγκλήματος είναι το αποτέλεσμα παράνομων συνεργασιών με μη συμβατικούς εγκληματίες, όπως είναι για παράδειγμα οι εγκληματίες του λευκού κολάρου (ό.π.).

Υπάρχουν, ακόμη, τα ‘κεντρικά δίκτυα’ ή αλλιώς ‘ hub networks’ τα οποία περιλαμβάνουν περιφερειακούς δεσμούς συνδεδεμένα σε έναν ηγετικό πυρήνα. Οι βασικοί συμμετέχοντες ενδέχεται να ξεκινήσουν συνωμοσίες και να παρέχουν οδηγίες στους περιφερειακούς εκπροσώπους, με τους οποίους δεν αλληλεπιδρούν. Συνεχίζοντας, τα ‘δίκτυα αλυσίδας’ ή διαφορετικά ‘ chain networks’ αποτελούνται από ροή πληροφοριών και την καθιέρωση των συστημάτων γραμμικά, χωρίς έναν συγκεκριμένο πυρήνα εντολής. Όλα τα προαναφερθέντα δίκτυα, έχουν σχηματιστεί από συμβατικούς εγκληματίες, άτομα που συμμετέχουν στον νόμιμο κόσμο. Τα διεφθαρμένα άτομα διατηρούν την θέση τους σε νόμιμες επιχειρήσεις, παρέχοντας εγκληματίες με καθαρά περιουσιακά στοιχεία και προστατευμένη πληροφορία, εξειδικευμένη πρόσβαση κ.α (Ruggiero, 2012: 10).

Η σύγχρονη ανάπτυξη των εγκληματικών δικτύων σηματοδοτεί την ταυτόχρονη ανάπτυξη των βρώμικων οικονομιών και των ασαφών επαγγελματικών δραστηριοτήτων, επεκτείνοντας τις γκριζες ζώνες των επιχειρήσεων που επικαλύπτονται μεταξύ του εγκλήματος του λευκού κολάρου και των διάφορων μορφών του συμβατικού εγκλήματος. Αυτές οι οικονομίες μπορούν να γίνουν κατανοητές στο πλαίσιο όπου οι νόμιμες, οι ημι-νόμιμες και οι παράνομες οικονομίες δημιουργούν σημεία επαφής και κοινά ενδιαφέροντα, σχηματίζοντας τις βρώμικες επιχειρήσεις και κατ’ επέκταση τις βρώμικες οικονομίες. Όταν

αναφερόμαστε σε ‘βρώμικες οικονομίες’ κάνουμε λόγο για συναντήσεις, που προσθέτουν στο αντίστοιχο κοινωνικό και συμβολικό κεφάλαιο το οποίο αποτελείται από εγκληματίες και επίσημους φορείς , πρακτικές ώστε να κατευθύνουν την αγορά και να ματαιώσουν τις προκλήσεις (Ruggiero, 2012: 11). Σε χώρες που έχουν ειδικό τραπεζικό καθεστώς , όπως για παράδειγμα η Αυστρία και η Κύπρος, οι επιχειρηματίες που έχουν άμεση συσχέτιση με τα εγκλήματα του λευκού κολάρου ή οι φανεροί εγκληματίες επιχειρηματίες , γίνονται δεκτοί σε χρηματοοικονομικά κυκλώματα και επενδύουν κανονικά (Bezlon & Gounev, 2012: 33). Η συνεχής αλληλεπίδραση των εταιρειών με άλλες εταιρείες, πολιτικούς ηγέτες και καταναλωτές σε διάφορες χώρες διευκολύνουν την διάδοση του εταιρικού εγκλήματος (Burns, 2015: 167).

Συνοψίζοντας, στα εγκληματικά δίκτυα συμμετέχουν διαφορετικές συλλογικές και μεμονωμένες οντότητες που η καθεμία επιδιώκει την επίτευξη των στόχων του, ενάντια σε ένα σύνολο αξιών που ταιριάζει με το δικό τους πολιτικό, εθνικό και επαγγελματικό υπόβαθρο (Ruggiero, 2012:12).

2.4 Η εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου θεωρητικού μοντέλου

Τόσο οι έρευνες που προηγήθηκαν όσο και οι έρευνες που ακολούθησαν, έδρασαν κατασταλτικά στην περαιτέρω ανάπτυξη διαφορετικών πτυχών της έννοιας του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος. Η συγκεκριμένη μορφή εγκλήματος αποτελεί κάτι περισσότερο από μια ατομική παραβίαση του νόμου. Για να αποδείξουμε το παραπάνω, θα πρέπει να τονίσουμε αρχικά πως η διαφθορά δεν αποτελεί το αποτέλεσμα μιας αποκλίνουσας συμπεριφοράς ορισμένων υπαλλήλων του δημόσιου ή του ιδιωτικού τομέα, αλλά το προϊόν διάφορων κοινωνικών θεσμών. Ανάμεσα στους πολιτικούς και οικονομικούς θεσμούς και στα διαφορετικά επίπεδα οργανωτικής δράσης αναπτύσσονται τρία αλληλο-εξαρτώμενα επίπεδα του ατόμου: το οργανωτικό/ θεσμικό και το πολιτικο-οικονομικό. Σε αυτό το πλαίσιο που δημιουργείται, τόσο η δομή των οικονομικών και πολιτικών διευθετήσεων μιας κοινωνίας, όσο και οι πολιτισμικές έννοιες της πολιτικής οικονομίας αποτελούν κίνητρα για τα άτομα για κοινωνική δράση (Stamouli, Gasparinatos & Kouroutzas, 2022: 263).

Οι διαδικασίες που φέρουν την διαφθορά στα πλαίσια της κανονικοποίησης αναδύονται στο σημείο που συμπίπτουν από την μία, τα συμφέροντα της κρατικής διακυβέρνησης και από την άλλη, τα συμφέροντα των επιχειρηματικών παραγόντων. Με τον όρο ‘κανονικοποίηση’

νοούνται οι διαδικασίες εξορθολογισμού, θεσμοθέτησης και ενσωμάτωσης πρακτικών διαφθοράς σε δομές σε τέτοιο βαθμό που να θεωρείται επαναλαμβανόμενη και απαραίτητη προϋπόθεση για την κοινωνικο- οικονομική και πολιτική δράση. Μέσω αυτών των διαδικασιών σε ατομικό, οργανωτικό και δομικό η διαφθορά παρουσιάζεται σαν μια κανονική λειτουργία (Stamouli, Gasparinatos & Kouroutzas, 2022: 264).

Πιο επεξηγηματικά, όσον αφορά σε ατομικό επίπεδο οι διαδικασίες αυτές εστιάζουν σε κίνητρα, ορισμούς, αντιλήψεις διαθεσιμότητας και ελκυστικότητας παράνομων μέσων στο πλαίσιο της διαφορικής συσχέτισης, όπως διατυπώθηκε από τον Sutherland. Τα άτομα, στα πλαίσια της αλληλεπίδρασης μαθαίνουν από τους ‘ σημαντικούς άλλους’ όχι μόνο τεχνικές εγκληματικότητας, αλλά και τεχνικές ηθικής εξουδετέρωσης (Stamouli, Gasparinatos & Kouroutzas, 2022: 264). Η διαφορική σχέση απευθύνεται στο ατομικό επίπεδο δράσης και εστιάζει στις σχέσεις που νοηματοδοτούν την ατομική εμπειρία και μας καθοδηγεί να εξετάσουμε την συμβολική αλήθεια που προέρχεται μέσω της κοινωνικής αλληλεπίδρασης στα περιορισμένα οργανωτικά πλαίσια (Michalowski & Kramer, 2007: 210) .

Στο οργανωσιακό επίπεδο, οι διαδικασίες αυτές στοχεύουν στην καθιέρωση και στην ενσωμάτωση νέων πρακτικών και αξιών στα οργανωσιακά πλαίσια. Διαμορφώνονται πολιτιστικές και επαγγελματικές πρακτικές που περιλαμβάνουν διαδικασίες ανταμοιβής, ενθάρρυνσης, κατανόησης αλλά και διαδικασίες αποδοκιμασίας, απόκρυψης, λήθης και συσκότισης, φιλοδοξίες και αξιώσεις μέσω των οποίων δημιουργείται ένα δευτερεύον αλλά ισχυρό κανονιστικό σύστημα (Stamouli, Gasparinatos & Kouroutzas, 2022: 264). Η θεωρητική αυτή προσέγγιση βασίστηκε στην οργανωτική θεωρία και απευθύνθηκε σε θεσμικούς παράγοντες που προωθούν ή καθυστερούν το εταιρικό έγκλημα. Η οργανωτική θεωρία υποστήριξε ότι οι οργανισμοί θα μπορούσαν να είναι εγκληματογενείς είτε εξαιτίας της έμφασης στους στόχους, είτε ως αποτέλεσμα ελαττωματικών διαδικασιών λειτουργίας. Μέσω του οργανωσιακού επιπέδου ανάλυσης συνδέεται η εσωτερική δομή συγκεκριμένων οικονομικών και πολιτικών παραγόντων με το εξωτερικό πολιτικο- οικονομικό περιβάλλον μέσω των ενεργειών των ατόμων που εργάζονται σε αυτές τις θέσεις και είναι υποχρεωμένα να προσαρμόζονται στις απαιτήσεις που επιβάλλουν οι θέσεις τους (Michalowski & Kramer, 2007: 210).

Στο δομικό επίπεδο περιλαμβάνονται όλα τα θέματα ελέγχου και παρακολούθησης. Σε αυτό το πλαίσιο τόσο οι αδυναμίες του κοινωνικού ελέγχου όσο και η απροθυμία του κράτους να ελέγξουν την διαφθορά εντάσσονται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ενός εγκλήματος που

διευκολύνεται από το ίδιο το κράτος. Το κράτος, δηλαδή, φέρει την δυνατότητα να πολλαπλασιάζει τις παράνομες ευκαιρίες στο όνομα της οικονομικής συσσώρευσης, της ανάπτυξης και του κέρδους. Σε αυτό το επίπεδο οι διαδικασίες ‘ κανονικοποίησης’ της διαφθοράς αντιμετωπίζονται μέσω των οικονομικών και πολιτικών δομών του καπιταλισμού και μέσω του χάσματος που δημιουργείται ανάμεσα στους πολιτισμικούς στόχους και τα διαθέσιμα νομικά μέσα. Πρόκειται για μία προσέγγιση που επικεντρώνεται στην πολιτική οικονομία της διαφθοράς, η οποία εξηγεί πώς μέσω λανθανουσών λειτουργιών η διαφθορά λειτουργεί σαν ένα εναλλακτικό σύστημα που καλύπτει τα θεσμικά κενά και τις δομικές αντιφάσεις (Stamouli, Gasparinatos & Kouroutzas, 2022: 264). Σε αυτό το επίπεδο εντοπίζονται οι εγκληματικές δυνάμεις στις πολιτικο- οικονομικές δομές του καπιταλισμού (Michalowski & Kramer, 2007: 210).

Οι Kramer και Michalowski πρότειναν ένα θεωρητικό μοντέλο στο οποίο τα τρία διαφορετικά επίπεδα ανάλυσης, δηλαδή το μικρο-επίπεδο (της διαφορικής συσχέτισης), το μέσο- επίπεδο (της οργανωτικής απόκλισης) και το μακρο-επίπεδο (της πολιτικής και της οικονομίας) δεν λειτουργούν απομονωμένα αλλά συνδυαστικά με αναφορά σε τρεις αλληλοεξαρτώμενους ενισχυόμενους καταλύτες. Οι καταλύτες αυτοί αφορούν το ατομικό κίνητρο, την δομή των ευκαιριών στα οργανωτικά πλαίσια και την λειτουργικότητα του ελέγχου. Γίνεται κατανοητό λοιπόν, πως οι οικονομικές και πολιτικές διευθετήσεις σε έναν κοινωνικό σχηματισμό, οι πολιτισμικές έννοιες της υπάρχουσας πολιτικής οικονομίας είναι ικανά να διαμορφώσουν τους στόχους των πολιτικο-οικονομικών οργανισμών αλλά και τους ρόλους των θέσεων εργασίας σε δημόσιους και ιδιωτικούς οργανισμούς. Τα άτομα από την πλευρά τους οφείλουν να προσαρμοστούν στους ρόλους και στις λειτουργίες που απορρέουν από αυτές τις θέσεις (Stamouli, Gasparinatos & Kouroutzas, 2022: 264).

Στα κλειστά οργανωσιακά πλαίσια διαμορφώνονται το ατομικό κίνητρο και εμπειρία, τα διαφορετικά νοήματα και οι αναστολές και τέλος, δημιουργείται η συμβολική πραγματικότητα. Έχοντας υπόψιν τα παραπάνω, συνειδητοποιούμε πως η εγκληματική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα της πίεσης για επίτευξη στόχων, της ελκυστικότητας παράνομων μέσων, της απουσίας επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Όλα αυτά λειτουργούν συμπληρωματικά και αλληλεπιδρούν. Ουσιαστικά, η πολιτική οικονομία νοηματοδοτεί την εταιρική υποκουλτούρα, την οργανωτική και ατομική δράση και αντίστροφα, η ατομική εμπειρία επιβεβαιώνει συνθήκες ανομίας σε οργανωτικά και δομικά πλαίσια (Stamouli, Gasparinatos & Kouroutzas, 2022: 265).

2.5. Η διαφθορά ως κρατικο-εταιρικό έγκλημα

Ως διαφθορά νοείται κάθε ενέργεια που αλλοιώνει τους όρους λειτουργίας των θεσμών και των σχέσεων, ιδιαίτερα δημόσιου χαρακτήρα. Αυτή η αλλοίωση πραγματοποιείται μέσω αθέμιτης συναλλαγής, που λειτουργεί με τρόπους αδιαφάνειας και εξυπηρέτησης συμφερόντων (Κοσμάτος & Λαμπάκης, 2019: 187). Ο ευρέως διαδεδομένος ορισμός της διαφθοράς σχετίζεται με την κατάχρηση του δημόσιου αξιώματος για προσωπικό όφελος (Green & Ward, 2004: 11).

Αυτό που ξεχωρίζει τη διαφθορά από τις υπόλοιπες μορφές επίσημης απόκλισης είναι ότι περιλαμβάνει μια μορφή μυστικών ανταλλαγών. Αυτές μπορεί να έχουν την μορφή της δωροδοκίας, των πελατειακών σχέσεων ανάμεσα σε κράτος και μη κρατικούς φορείς, ακόμα και υπεξαυρέσεις. Ουσιαστικά, η διαφθορά σχετίζεται με ανεπίσημα φαινόμενα που εμπλέκονται με το κράτος, όπως για παράδειγμα οι πελατειακές σχέσεις και η οικογενειοκρατία. Ωστόσο, είναι αρκετά δύσκολο να διακρίνουμε τον βαθμό που η διαφθορά αποτελεί μορφή κρατικού εγκλήματος (Green & Ward, 2004: 11). Επίσης, διαφέρει από χώρα σε χώρα τόσο εξαιτίας του εύρους των αδικημάτων που περιλαμβάνονται στον όρο της διαφθοράς, όσο και της έλλειψης νομικού ορισμού της από τα κράτη μέλη (Bezlov & Gounev, 2012: 32).

Η υπόγεια χρηματοδότηση πολιτικών και πολιτικών κομμάτων αφορά μία πάγια πρακτική και περιλαμβάνει τη διαπλοκή ανάμεσα στην ιδιωτική και τη δημόσια εξουσία, εκφεύγοντας του ποινικού ενδιαφέροντος. Με αυτόν τον τρόπο υποβιβάζεται η νομοθετική εξουσία, καθώς μετατρέπεται σε υποχείριο σκιωδών οικονομικών συμφερόντων, βλάπτοντας τη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος (Γασπαρινάτου, 2019: 157). Η μη εμφανής χρηματοδότηση πολιτικών κομμάτων από ιδιωτικά συμφέροντα αποτελεί μία περίπτωση της πολιτικής διαφθοράς (όπ.π.: 162). Μία από τις πιο συνήθεις πρακτικές κρατικού-εταιρικού εγκλήματος αποτελεί η χειραγώγηση δημοσίων συμβάσεων, όπου εταιρείες πλήρωναν κρατικούς υπαλλήλους για προνομιακές συμφωνίες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το σκάνδαλο της Siemens, στο οποίο δωροδοκήθηκαν Έλληνες αξιωματούχοι με σκοπό η εταιρεία να εξασφαλίσει προσοδοφόρα συμβόλαια για δημόσια έργα. Ειδικότερα, προωθήθηκαν οι δημόσιες σχέσεις της εταιρείας με την συμμετοχή ανώτατων επιχειρηματικών και κυβερνητικών στελεχών, ώστε να διακινηθεί το κρατικό χρήμα, να νοθευτεί ο ελεύθερος ανταγωνισμός και να καταστρατηγηθούν οι δημόσιες συμβάσεις. Οι

μυστικές πληρωμές και οι μη εμφανείς χρηματοδοτήσεις των πολιτικών κομμάτων, βοήθησαν την εταιρεία να ελέγχει ήδη από την δεκαετία του '90 τον τομέα των τηλεπικοινωνιών, της δημόσιας υγείας, των μέσων μαζικής μεταφοράς, της δημόσιας ασφάλειας και του πολιτισμού (όπ.π.: 159). Ουσιαστικά, δημιουργήθηκε ένα δευτερεύον σύστημα εξουσίας, το οποίο λειτουργούσε σαν εγκληματική οργάνωση, μεταφέροντας το μαύρο χρήμα τόσο σε πολιτικά κόμματα όσο και σε ανώτατους αξιωματούχους μέσω off shore εταιρειών.

Γενικά, τα δίκτυα διαφθοράς που αναπτύσσονται μπορούν να ενεργοποιηθούν οποιαδήποτε στιγμή, όμως οι δεσμοί εμπιστοσύνης χρειάζονται μεγαλύτερη χρονική περίοδο για να σχηματιστούν. Όσον αφορά τους εγκληματίες του λευκού κολάρου, είναι μια μακροπρόθεσμη διαδικασία. Πολλές φορές κάνουν δωρεές για να υποστηρίξουν έναν πολιτικό υποψήφιο, προβαίνουν σε ευνοϊκές μεταχειρίσεις χωρίς να περιμένουν άμεση επιστροφή και αποκομίζουν τα οφέλη χρόνων. Η εικόνα τους είναι πάντα σωστή και η σχέση τους με τους πολίτες φαίνεται νόμιμη (Bezlon & Gounev, 2012: 33). Σε μικρές περιοχές, οι τοπικές ελίτ εμπλέκονται κοινωνικά και επαγγελματικά και δημιουργούν πολλαπλές σχέσεις μεταξύ επιχειρηματιών, δικαστών, υψηλοβαθμων στελεχών επιβολής του νόμου και πολιτικών. Τόσο τα προσωπικά όσο και τα οικογενειακά δίκτυα διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο σε όλα τα κράτη μέλη. Ειδικά σε χώρες όπου υπερτερούν οι εκτεταμένες οικογένειες και ο νεποτισμός, αυτά τα δίκτυα είναι ολοένα και πιο έντονα σε σκάνδαλά διαφθοράς (όπ.π.: 52).

Υπάρχουν δύο είδη διεφθαρμένων σχέσεων. Οι σποραδικές απευθύνονται σε επιχειρηματίες ή εγκληματίες οι οποίοι πληρώνουν για το προνόμιο να μην είναι ανιχνεύσιμοι ή για να κερδίσουν μία συγκεκριμένη δημόσια σύμβαση. Οι συμβιωτικές σχέσεις, στις οποίες συμμετέχουν επίσημοι ή εγκληματίες επιχειρηματίες που αγοράζουν το δικαίωμα να λειτουργούν ανενόχλητοι, δημιουργώντας μακροχρόνιες συμμαχίες με πολιτικούς εκπροσώπους (Bezlon & Gounev, 2012: 33). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο τομέας της υγείας ο οποίος ήταν ανέκαθεν εκτεθειμένος στην διαφθορά με σοβαρές συνέπειες στο δημόσιο σύστημα υγείας. Οι χρηματοοικονομικές ροές του συστήματος υγείας, ο ανταγωνισμός ανάμεσα στις εταιρείες σε συνδυασμό με την ευπάθεια των ασθενών και την ανάγκη ιδιωτικού κέρδους σε ένα ανεπαρκές ρυθμιστικό πλαίσιο ευνοούν την ανάπτυξη διαφθοράς. Μερικά παραδείγματα αποτελούν η δωροδοκία, ο εκβιασμός, η αναζήτηση άμεσων ή έμμεσων οφειλών για καλλιέργεια ευνοϊκού περιβάλλοντος, η καθοδηγούμενη νομοθεσία και η σύλληψη πολιτικών. Όλα αυτά τα φαινόμενα έχουν

σοβαρές συνέπειες στο σύστημα δημόσιας υγείας και προκαλούν σοβαρές σπατάλες στους δημόσιους πόρους (Stamouli, Gasparinatos & Kouroutzas, 2022: 259). Στην Ελλάδα, η διαφθορά που επικράτησε στον τομέα της υγείας σε συνδυασμό με το κόστος της προμήθειας ιατροτεχνολογικών προϊόντων και φαρμάκων, αποτέλεσαν κύριες αιτίες της χρηματοπιστωτικής κρίσης. Σύμφωνα με τα στοιχεία του ΟΟΣΑ, η φαρμακευτική δαπάνη το 2009 ξεπέρασε τα 5 δισεκατομμύρια ευρώ και η συνολική δαπάνη για την υγεία έφτασε τα 23,2 δισεκατομμύρια ευρώ. Ωστόσο, οι περισσότερες έρευνες εστιάζουν στις άτυπες πληρωμές των ασθενών για άμεση εξυπηρέτησή τους και όχι στα δίκτυα και τις σχέσεις που ενώνουν τις επιχειρήσεις, τους γιατρούς και τους κρατικούς φορείς (όπ.π.: 260).

Το 2016, το FBI διερεύνησε τις παράνομες πρακτικές που διεξήγαγε η θυγατρική Novartis Hellas. Η εταιρεία δωροδοκούσε και παρείχε έμμεσες παροχές σε γιατρούς και υπαλλήλους στην Ελλάδα, με στόχο την αύξηση πωλήσεων σε συγκεκριμένα συνταγογραφούμενα φάρμακα. Οι πρώην εργαζόμενοι της θυγατρικής, οι οποίοι τέθηκαν σε προστασία, αποκάλυψαν και τον μηχανισμό που είχε δημιουργήσει η εταιρεία προκειμένου να έχει κυρίαρχη θέση στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, με την βοήθεια πολιτικών παραγόντων. Η εταιρεία επηρέαζε και τις διαδικασίες τιμολόγησης και αποζημίωσης στα φάρμακα που είχαν ιδιαίτερη μεταχείριση. Παράλληλα, αποκαλύφθηκε μέσω του ψευδούς οικονομικού προφίλ της εταιρείας η συμβιωτική σχέση της διαφθοράς με το οικονομικό έγκλημα. Στην προκαταρκτική δικαστική έρευνα συμμετείχαν πέραν και δύο πρώην πρωθυπουργοί και οχτώ πρώην υπουργοί (Stamouli, Gasparinatos & Kouroutzas, 2022: 261) .

Η διαφθορά, συνεπώς, εξαιτίας των χαρακτηριστικών που φέρει, με βασικά την αλλοίωση των σχέσεων, των θεσμών και τις μυστικές συναλλαγές μπορεί να παρουσιαστεί με την μορφή κρατικού- εταιρικού εγκλήματος. Ο τομέας της υγείας, αλλά και της πολιτικής βάλλονται συνεχώς από τα δίκτυα διαφθοράς που αναπτύσσονται και λειτουργούν ευνοϊκά στην δημιουργία τέτοιας μορφής εγκλημάτων.

2.6 Κριτική επισκόπηση

Η έννοια του κρατικο- εταιρικού εγκλήματος τέθηκε στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος από το 1920 εξαιτίας των σχέσεων που δημιουργούνταν στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. Ωστόσο, οι Kramer και Michalowski πρωτο- χρησιμοποίησαν αυτή την έννοια την δεκαετία του '90, με στόχο να αναδείξουν τόσο την σχέση που υπάρχει ανάμεσα στο κράτος και τις

επιχειρήσεις, όσο και την σοβαρή εγκληματικότητα που προκαλείται εξαιτίας αυτής. Την ίδια περίοδο, η θεωρία του διαφορικού συσχετισμού του Sutherland, η οργανωτική θεωρία και οι πολιτικο-οικονομικές δομές του καπιταλισμού αποτέλεσαν προσεγγίσεις που η καθεμία, από την οπτική της, εξηγούσε το κρατικό- εταιρικό έγκλημα με απώτερο στόχο την διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης θεωρητικής έννοιας.

Οι Auletta και Michalowski, το 1993, έδωσαν μια μεταγενέστερη εξήγηση στην έννοια του κρατικού - εταιρικού εγκλήματος ως τις κοινωνικά επιβλαβείς πράξεις που προκαλούνται εξαιτίας της συνεχούς αλληλεπίδρασης μεταξύ των πολιτικών και πρακτικών για την πραγματοποίηση στόχων. Με βάση αυτή την προσέγγιση, το κρατικό- εταιρικό έγκλημα διακρίθηκε σε εκείνο που προκαλείται από το κράτος και σε εκείνο που διευκολύνεται από το κράτος. Ουσιαστικά, έγινε λόγος για τον ενεργητικό και τον παθητικό ρόλο του κράτους, αντίστοιχα. Επιπλέον μορφή του κρατικού- εταιρικού εγκλήματος, αποτέλεσε το οικονομικό έγκλημα το οποίο χαρακτηρίζεται από πολλαπλότητα εννοιών και περιλαμβάνει μορφές εγκλημάτων όπως για παράδειγμα, το έγκλημα του λευκού κολάρου, το ξέπλυμα μαύρου χρήματος και τα εγκλήματα των ισχυρών. Έκτοτε, η έννοια του κρατικού εταιρικού εγκλήματος συνδέθηκε με παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με την έννοια της οικονομικής βίας, τη διαφθορά και τη δομική βία με την μορφή της φτώχειας και της κοινωνικής αδικίας που αποφέρει θανάτους σε χώρες όπως η Αϊτή, Ρωσία και Μεξικό που αποτελούν παθολογίες της εξουσίας και συνδέονται με τις υπάρχουσες κοινωνικές συνθήκες.

Ωστόσο, θα ήταν πολύ σημαντικό να επισημάνουμε πως ο William Chambliss ήταν εκείνος που ασχολήθηκε και εξήγησε διεξοδικά τις συμβιωτικές σχέσεις ανάμεσα στην εγκληματική συμπεριφορά και τον νόμο, όπως και την διαφορετική μεταχείριση του κράτους σε εγκλήματα που διαπράττονται από την άρχουσα τάξη. Σύμφωνα με τον ίδιο, η κυβέρνηση και οι επιχειρήσεις συνεργάζονται για να επιτύχουν τους στόχους τους μέσω της ύπαρξης εγκληματικών δικτύων. Στα εγκληματικά δίκτυα συνυπάρχουν νόμιμοι και παράνομοι παράγοντες, ενώ τα ίδια χαρακτηρίζονται από ευελιξία και προσαρμόζονται σε κάθε μορφή διαφθοράς, για να προσκομίσουν οφέλη. Τα εγκληματικά δίκτυα αποτελούν αλληλοεξαρτώμενες μονάδες που συνδέονται με διάφορους δεσμούς και δηλώνεται η σύνδεση του οργανωμένου εγκλήματος με αυτούς τους δεσμούς. Επίσης, υπάρχουν τα κεντρικά δίκτυα και τα δίκτυα αλυσίδας, τα οποία σηματοδοτούν την ύπαρξη εγκληματιών στον νόμιμο κόσμο.

Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί εκείνη της διαφθοράς, η οποία λαμβάνει, πολλές φορές, την μορφή του κρατικού- εταιρικού εγκλήματος. Η διαφθορά, αποτελώντας προϊόν διάφορων κοινωνικών θεσμών, αναπτύσσει τρία αλληλο-εξαρτώμενα επίπεδα στο άτομο. Το ατομικό, το οργανωτικό και το δομικό επίπεδο, δρουν συνδυαστικά για να επιτευχθούν στόχοι για την εξασφάλιση του μέγιστου κέρδους μέσω της εκμετάλλευσης της απουσίας του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Η υπόθεση της Siemens, με την υπόγεια χρηματοδότηση Ελλήνων αξιωματούχων για εξασφάλιση κεφαλαίων, όπως και το σκάνδαλο της Novartis με τις δωροδοκίες γιατρών και υπαλλήλων στην Ελλάδα, πραγματοποιήθηκαν μέσω της συμβιωτικής σχέσης συμφερόντων και εξυπηρέτησης που παρέχει το κράτος σε άτομα της άρχουσας τάξης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΑΔΡΑΝΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ ΣΤΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΙΣΧΥΡΩΝ

3.1. Η αδρανοποίηση σε επίπεδο κανονιστικής ρύθμισης και το ζήτημα της επιλεκτικότητας στην εφαρμογή του νόμου

Τα όρια της νομιμότητας συνεχώς αλλάζουν και προσαρμόζονται με βάση τις ανάγκες των δικτύων ισχύος παραμερίζοντας φαινόμενα που ενώ, οι συνέπειές τους προσβάλλουν έννομα αγαθά και προκαλούν σοβαρές κοινωνικές βλάβες, δεν περιλαμβάνονται στα πλαίσια του ποινικού νόμου. Με αυτόν τον τρόπο οι δράστες αποφεύγουν το ποινικό στίγμα και την ηθική απαξία (Sutherland, 1944: 135- 136). Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και στην περίπτωση του εγκλήματος του λευκού κολάρου, όπου σύμφωνα με τον Sutherland αποτελεί πραγματικό έγκλημα (Sutherland, 1940: 5). Η μη συμπερίληψή του στον ποινικό νόμο σχετίζεται άμεσα με τις διαφοροποιημένες διαδικασίες του νόμου τόσο σε επίπεδο εγκληματοποίησης , όσο και σε επίπεδο επιλεκτικής του λειτουργίας απέναντι σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες (Sutherland, 1944: 137).

Με την σειρά του ο William Chambliss, ανέδειξε πως τα εγκλήματα των ισχυρών αναπτύσσονται μέσω της συμβιωτικής σχέσης διαφόρων μορφών εγκλήματος (διαφθορά, έγκλημα λευκού κολάρου, οργανωμένο έγκλημα) και νομιμότητας (Γασπαρινάτου,2021: 120). Σύμφωνα με τον Chambliss, τα εγκλήματα των ισχυρών αποτελούν μορφή κρατικού οργανωμένου εγκλήματος εφόσον προϋποθέτουν τη συνεργασία κρατικών και κυβερνητικών φορέων, στο πλαίσιο άτυπων δικτύων σχέσεων που λειτουργούν κάθετα και οριζόντια (Chambliss, 1989: 184). Τέτοιες συμπεριφορές συμβάλλουν στις δομές του καπιταλισμού και εν τέλει λειτουργούν εξισορροπητικά στο σύστημα, επιλύοντας τις δομικές συγκρούσεις του (ό.π.: 208-209). Στις περιπτώσεις που αποκαλύπτονται σχετικές υποθέσεις, αυτό συμβαίνει γιατί θίγεται ένας αντίπαλος πόλος εξουσίας. Με την σειρά τους ορισμένα τμήματα εξουσίας συστρατεύονται, με στόχο την απονομιμοποίηση των αντίπαλων κέντρων εξουσίας, για να μοιράσουν την οικονομική και πολιτική εξουσία. Όλα αυτά πραγματοποιούνται χωρίς να αποκαλύπτονται τα δίκτυα σχέσεων και οι διασυνδέσεις τους με τον κρατικό ιστό, καθώς μία τέτοια αποκάλυψη θα οδηγούσε σε αποσταθεροποίηση του συστήματος και των οικονομικών και πολιτικών του δομών (Γασπαρινάτου, ό.π.: 121).

Είναι γεγονός πως οι σχέσεις ανάμεσα σε πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες επηρεάζουν την παραγωγή της νομοθεσίας, θεσπίζοντας διατάξεις μέσω των οποίων συγκεκριμένες συμπεριφορές να μην γίνονται αντιληπτές. Έτσι, από την μία τυποποιούνται ορισμένες συμπεριφορές ως εγκληματικές αλλά, από την άλλη δεν διώκονται. Εξαιτίας αυτών των σχέσεων που σχηματίζουν οι πολιτικο-οικονομικοί παράγοντες δημιουργούνται νομοθετικές μεταβολές, οι οποίες κατ' επέκταση επηρεάζουν την ποινική δικαιοσύνη και έτσι, είτε δεν ποινικοποιούνται ποτέ κάποιες συμπεριφορές, είτε οι κατηγορούμενοι τιμωρούνται ηπιότερα (Κοσμάτος & Λαμπάκης, 2019: 191).

Οι ομάδες κύρους, δηλαδή άτομα που ανήκουν στα ανώτερα κοινωνικο-οικονομικά στρώματα, φέρουν την ικανότητα παρέμβασης και επιρροής τόσο στην παραγωγή όσο και στην εφαρμογή του νόμου για συμπεριφορές που αφορούν τους ίδιους ή άτομα από τις ομάδες συμφερόντων τους (Κοσμάτος & Λαμπάκης, 2019: 192). Συγκεκριμένα, ο Chambliss και ο Weber, ανέφεραν πως οι ομάδες κύρους διαμορφώνουν και καθορίζουν το περιεχόμενο του νόμου. Την στιγμή που οι ανάγκες αυτών των ομάδων σταματήσουν να υπάρχουν, τότε κατ' επέκταση, και ο νόμος περνάει σε αχρησία μέχρι να βρεθεί μια νέα ομάδα συμφερόντων. Σε αυτή την περίπτωση το πεδίο εφαρμογής του νόμου διευρύνεται ώστε να προστατεύσει την νέα ομάδα (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012: 255). Σύμφωνα με τον Chambliss, ο οποίος είχε σαν αφετηρία την γενική θεωρία της σύγκρουσης, διατυπώθηκαν πέντε προκείμενες με βάση τις οποίες: *‘α. Οι συνθήκες ζωής του ατόμου επιδρούν στις αξίες και στους κανόνες της ζωής του. β. Οι σύνθετες κοινωνίες αποτελούνται από πολλές και διαφορετικές ομάδες με διαφορετικές συνθήκες ζωής. γ. Οι σύνθετες κοινωνίες αποτελούνται από ανόμοιους και αντιθετικούς κανόνες. δ. Οι πιθανότητες μια συγκεκριμένη ομάδα να ενσωματώσει τις αξίες της στον νόμο, έχει άμεση συσχέτιση με την οικονομική και πολιτική θέση που ανήκει αυτή η ομάδα. ε. όσο πιο υψηλή είναι η οικονομικο-πολιτική θέση της ομάδας, τόσο περισσότερες είναι οι πιθανότητες να δει τις αντιλήψεις της να αντανακλώνται στον νόμο’* (Chambliss & Seidman, 1971, 473-474). Οι σύγχρονες κοινωνίες αποτελούν σύνθετα συστήματα μέσα από τα οποία η νομοθετική διαδικασία, η οποία υπάγεται στην διαδικασία της κοινωνικής σύγκρουσης, δεν αποτυπώνει ουδέτερα την κοινή βούληση ούτε τα συμφέροντα των πολιτών. Παρ' όλη την συνταγματικά κατοχυρωμένη ισότητα προς τους πολίτες, η νομοθετική διαδικασία δεν καταφέρνει να προστατεύσει ισότιμα ούτε τα κοινωνικά συμφέροντα ούτε τις κοινωνικές ομάδες (Γασπαρινάτου, 2021: 118).

Το φαινόμενο της επιρροής του νόμου από ισχυρά κοινωνικο-οικονομικά άτομα παρουσιάζεται, κυρίως, σε περιπτώσεις οικονομικού εγκλήματος. Το φαινόμενο αυτό

εμφανίζεται στους χώρους πολυεθνικών εταιρειών, οι οποίες έχουν την δύναμη να επηρεάζουν την νομοθεσία της χώρας που επενδύουν και ταυτόχρονα να εκμεταλλεύονται τα νομοθετικά κενά. Αυτή η οργανωμένη άσκηση πίεσης από τις πολυεθνικές, που ονομάζεται lobbying, στοχεύει στην επιρροή της εθνικής πολιτικής και στην καταστρατήγηση της δημιουργίας νόμων σε συγκεκριμένη κατεύθυνση. Για να επιτευχθούν τα παραπάνω, οι λομπίστες αναπτύσσουν διαπροσωπικές σχέσεις με την πολιτική ηγεσία ή με μέλη νομοπαρασκευαστικών επιτροπών, ώστε να είναι σίγουροι για την θεσμοθέτηση νέου νόμου ή για να δώσουν οδηγίες στις διατάξεις που πρόκειται να τεθούν σε ισχύ. Στις ομάδες αυτές, είναι δυνατό να λαμβάνουν μέρος και μέλη των νομοπαρασκευαστικών επιτροπών ώστε να αποκομίσουν προνομιακές ρυθμίσεις για τις ομάδες συμφερόντων που υπηρετούν (Κοσμάτος & Λαμπάκης, 2019: 192). Η ύπαρξη πολυνομίας, νομικών κενών, αλληλοαναιρούμενων διατάξεων για την ίδια ρύθμιση και γενικά, η πολυσχιδής νομοθεσία λειτουργεί ευνοϊκά προς τις ομάδες πίεσης. Εξαιτίας αυτών των συνθηκών, δίνεται η ευκαιρία για την δημιουργία νομικών κατασκευών που θα προκαλέσουν ρήξεις και ακυρώσεις στις νομοθετικές προβλέψεις και επιλογές (όπ.π.: 193).

Η ανισότητα αυτή επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα εμπλέκονται στο ποινικό σύστημα. Ουσιαστικά, γίνεται λόγος για μια ‘ επιλεκτική διαδικασία, μέσω της οποίας ‘επιλέγονται’ αυτοί που θα τους αποδοθεί ο χαρακτηρισμός του εγκληματία. Η επιλεκτική διαδικασία είναι άμεσα συνδεδεμένη με τους όρους νομοθέτησης, με δικονομικές παραβιάσεις τόσο από την αστυνομία, όσο και από τα δικαστήρια και το προσωπικό των φυλακών. Όλα αυτά έχουν άμεση συσχέτιση με κοινωνικο- οικονομική θέση των συλληφθέντων, των κατηγορούμενων και των καταδίκων (Βιδάλη, 2017: 78). Από την στιγμή που κάποιος εμπλέκεται με το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης αναπαράγεται η κοινωνική και οικονομική ανισότητα. Η επιλεκτική λειτουργία στην εφαρμογή του νόμου είναι ορατή σε κάθε στάδιο της ποινικής του διαδικασίας. Από το στάδιο της καταγγελίας έως και το τελικό στάδιο της έκτισης της ποινής οι κανόνες διαφέρουν και κατ’ επέκταση και η επιλεκτικότητα αναλόγως τους στόχους και τις ανάγκες του κάθε επιπέδου (Καρύδης, 2010: 210). Για παράδειγμα, τα εταιρικά εγκλήματα είναι ιδιαίτερα δαπανηρά όσον αφορά το κόστος των θυμάτων, την δίωξη και την επιβολή τιμωρίας. Έτσι οι εισαγγελείς οφείλουν να ισορροπήσουν και να προσαρμόσουν την επιθυμία τους για επιβολή του νόμου σε σχέση με μια παραδοσιακή αντιμετώπιση εγκλήματος (Burns, 2015: 163).

Η καταδίκη εξαρτάται από εξω-ποινικούς παράγοντες που σχετίζονται με την κοινωνικο-οικονομική θέση του κατηγορουμένου (Βιδάλη, 2017: 83). Γι' αυτόν τον λόγο οι καταδίκες και οι ποινές φυλάκισης επιβάλλονται κυρίως σε άτομα κατώτερης κοινωνικο-οικονομικής θέσης, μη προνομιούχους (όπ.π.: 84). Ακόμα και οι αποφάσεις του δικαστηρίου, σε συγκεκριμένες υποθέσεις, εξαρτώνται από τις στερεοτυπικές αντιλήψεις και την διακριτική ευχέρεια των δικαστών. Γενικά, η δικαστική διαφθορά η πολιτική χειραγώγηση και οι παρεμβάσεις στην λειτουργία του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης, επιδεινώνουν τόσο την ανισότητα όσο και τις διακρίσεις στην ποινική δικαιοσύνη (όπ.π.: 83).

Έρευνες που σχετίζονται με την απονομή της δικαιοσύνης έχουν δείξει ότι οι δικαστές δυσκολεύονται να επιβάλλουν ποινές φυλάκισης σε δράστες εγκλημάτων του λευκού κολάρου και εξαντλούν την αυστηρότητά τους σε δράστες των υπόλοιπων εγκλημάτων. Ο λόγος που το κάνουν αυτό οφείλεται στην σκέψη ότι οι συνέπειες του εγκλεισμού που θα αντιμετωπίσει αυτή η κατηγορία δραστών θα είναι δυσμενέστερες, όπως και ο στιγματισμός τους (Κασάπογλου, 2018: 689). Πέρα από το βάρος της απόδειξης που φέρουν τα ποινικά δικαστήρια σε σχέση με τα πολιτικά για τα εταιρικά εγκλήματα, επιπρόσθετες δυσκολίες είναι ο καθορισμός της δίωξης της εταιρείας, οι πολιτικές πιέσεις, η έλλειψη πόρων και η πολυπλοκότητα που φέρουν σαν μορφή εγκλήματος. Ακόμη, η επιβολή επιεικών προστίμων που έχουν επιβληθεί, ιστορικά, από τα δικαστήρια σε παραβάτες εταιρικών εγκλημάτων, έχει αποθαρρύνει τους εισαγγελείς να χρησιμοποιούν τα ποινικά δικαστήρια (Burns, 2015: 166).

Το τελευταίο χρονικό διάστημα, παρατηρείται όλο και συχνότερο το φαινόμενο της ατιμωρησίας, την οποία μπορούμε να εξηγήσουμε με ευρεία και με στενή έννοια. Ειδικότερα, η ατιμωρησία εν ευρεία έννοια έχει άμεση σύνδεση με την απουσία ποινικής δίωξης συμπεριφορών, οι οποίες αν και τυποποιούνται στον νόμο ως εγκληματικές, εν τέλει δεν τιμωρούνται για πρακτικούς λόγους όπως για παράδειγμα, να μην καταγγελλθεί η πράξη στις αρχές ή οι διωκτικές αρχές να μην επιτελέσουν σωστά τον διερευνητικό τους ρόλο. Όλα αυτά συντελούν στην αφανή εγκληματικότητα και στην αύξηση του 'σκοτεινού' της αριθμού (Χουλιάρας, 2021: 68). Από την άλλη πλευρά, η ατιμωρησία υπό στενή έννοια είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στο *Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα του ΟΗΕ*. Η ανάγκη για ποινική δίωξη κατάφερε να αναπτύξει το διεθνές ποινικό δίκαιο μέσω των θεσμών των διεθνών ποινικών δικαστηρίων και της ενεργοποίησης της αρχής της οικουμενικής δικαιοσύνης από τις εθνικές ποινικές δικαιοδοσίες (όπ.π.: 69).

Είναι σημαντικό να υπογραμμίσουμε πως η ατιμωρησία υπό στενή έννοια, που οφείλεται σε πρακτικούς λόγους έχει σημαντικές διαφορές με εκείνη που συμβαίνει για κανονιστικούς λόγους. Ανάμεσα σε αυτούς τους λόγους περιλαμβάνονται η παραγραφή, η αμνηστία, η αποχή από την ποινική δίωξη και η χάρη (Χουλιάρης, 2021: 72). Ειδικότερα, όταν αναφερόμαστε στην παραγραφή εννοούμε το δικαίωμα του κράτους, με το πέρασμα του χρόνου, είτε να ασκήσει ποινική δίωξη για μία αξιόποινη πράξη είτε να εκτελέσει την ποινή σε κάποιο κατηγορούμενο μετά την κήρυξη της ενοχής του. Για να παραγραφούν εγκλήματα αρκούν η αλλοίωση ή η εξαφάνιση αποδεικτικών υλικών, η εξασθένηση των σκοπών της ποινής, η αποκατάσταση της κοινωνικής ειρήνης κ.α. Η αμνηστία, με την σειρά της, αποτελεί πολιτειακή πράξη με βάση την οποία η νομοθετική εξουσία αποφασίζει να εξαλείψει μια αξιόποινη πράξη η οποία τίθεται ενάντια στο κράτος. Βασικές προϋποθέσεις είναι να αποφασίσουν και να συμφωνήσουν τα 3/5 της Ολομέλειας της Βουλής, η πράξη αυτή να αφορά μόνο πολιτικά εγκλήματα και να επιβληθεί με απώτερο στόχο την αποκατάσταση της πολιτικής ομαλότητας, σε περιόδους κοινωνικο- πολιτικών αναταραχών (όπ.π.: 73). Ο θεσμός της αποχής από την ποινική δίωξη αποτελεί ειδική εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας. Στην περίπτωση αυτή, το τιμωρητικό πρότυπο αντικαθίσταται από το πρότυπο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, έχοντας υπόψιν την αποκατάσταση της βλάβης του θύματος (όπ.π.: 75). Τέλος, η απονομή χάρης απονέμεται από την εκτελεστική εξουσία και ακυρώνεται η ποινή που έχει επιβληθεί από την δικαστική εξουσία στον καταδικασθέντα, χωρίς όμως, να θίγεται το αξιόποινο. Πραγματοποιείται με απόφαση του Προέδρου της Δημοκρατίας για λόγους επανορθωτικής δικαστικής πλάνης, επιβράβευσης της βελτίωσης του κρατουμένου, αποκατάσταση αδικίας και εξυπηρέτησης δημοσίου συμφέροντος (όπ.π.: 77).

Αποτελεσματικά, κρίνεται αναγκαία η διερεύνηση των λόγων και των κριτηρίων που η επιμέτρηση της ποινής διαφέρει σε παρόμοιες καταστάσεις (Καρύδης, 2010: 211). Συστατικό στοιχείο της δημοκρατίας και ουσία της έννοιας της δικαιοσύνης αποτελεί το ιδεώδες της ίσης μεταχείρισης των πολιτών τόσο στο στάδιο της κατάγνωσης της ενοχής όσο και στο στάδιο της επιμέτρησης της ποινής. Η κοινωνική έρευνα οφείλει να δικαιολογεί τους λόγους εφαρμογής αυτής της δικαιοκρατικής αρχής και να εντοπίζει τις παραμέτρους που εμποδίζουν την πραγματοποίησή του (όπ.π.).

3.2 Η αλλαγή των ορίων της νομιμότητας. Η επίδραση του νόμου σε ιδεολογικό-συμβολικό επίπεδο

Σύμφωνα με τον Chambliss, ο νόμος δεν αποτελεί την νομική αποτύπωση των εξουσιαστικών συσχετισμών καθώς ολοένα και μεταβάλλονται. Οι σύγχρονες κοινωνίες χαρακτηρίζονται από σύνθετα συστήματα στο οποία οι πολίτες αλληλεπιδρούν αλλά και ανταγωνίζονται για τον έλεγχο των μηχανισμών καταναγκασμού, γραφειοκρατίας και ιδεολογίας (Chambliss & Zatz, 1993: 30). Η λειτουργία του νόμου δεν είναι ουδέτερη προς τους πολίτες, ούτε τίθεται υπέρ των συμφερόντων τους (Γασπαρινάτου, 2021: 118).

Ωστόσο, είναι αρκετά σημαντικό να τονίσουμε και τη συμβολική λειτουργία του νόμου. Πιο συγκεκριμένα, ο νόμος δεν είναι μόνο υπεύθυνος για τις βιοτικές σχέσεις και την ρύθμιση των κοινωνικών συγκρούσεων. Αντιθέτως, ευθύνεται για την διαμόρφωση της συλλογικής ηθικής και της κοινωνικής συναίνεσης σε μία κάθε φορά ορισμένη τάξη πραγμάτων, όπως και για το τί είναι νόμιμο και ηθικό. Οι διαδικασίες ιδεολογικής ηγεμονίας, όπως τόνισε ο Gramsci, και οι επεμβάσεις των MME, των κομμάτων και των επιχειρηματικών ενώσεων είναι υπεύθυνες για την διαμόρφωση μιας ενιαίας ηθικής γλώσσας μέσω της οποίας οι κυρίαρχες αξίες, οι οποίες στηρίζουν τα συμφέροντα των ανώτερων κοινωνικο-οικονομικών κομμάτων, υιοθετούνται στους πολίτες της κοινωνίας σαν προϊόντα κοινής συναίνεσης. Από την στιγμή που η διαδικασία της ηγεμονίας είναι πετυχημένη, τόσο η ύπαρξη του νόμου όσο και η απουσία του συμβάλλουν ώστε οι ισχυροί να εξουδετερώσουν την παρουσία του κοινωνικού ελέγχου (Γασπαρινάτου, 2021: 119).

Σύμφωνα με τον Quinney, υπό αυτή την προοπτική η κοινωνική πραγματικότητα του εγκλήματος διαμορφώνεται μέσω της αλληλεπίδρασης πέντε παραμέτρων: α. τον νομικό ορισμό μιας ανθρώπινης συμπεριφοράς ως έγκλημα, ο οποίος κατασκευάζεται από τις αρμόδιες αρχές σε μία οργανωμένη κοινωνία β. τον συγκρουσιακό χαρακτήρα των νομικών ορισμών, που αντανακλούν τα συμφέροντα των τμημάτων της κοινωνίας που έχουν την εξουσία να διαμορφώνουν δημόσιες πολιτικές γ. την εφαρμογή των νομικών ορισμών του εγκλήματος από τα τμήματα της κοινωνίας που διαθέτουν την εξουσία να σχεδιάζουν και να διαχειρίζονται τον νόμο. δ. Την δημιουργία εγκληματικών τύπων ανάλογων των πιθανοτήτων να εμπλακούν ορισμένα άτομα με τον νόμο. ε. Την δημιουργία και την διάχυση συγκεκριμένων αντιλήψεων σχετικών με το έγκλημα μέσω των MME (Quinney, 2004: 15-25).

Μία τέτοια αποτύπωση της κοινωνικής πραγματικότητας του εγκλήματος έχει άμεση συσχέτιση με τον παράγοντα της εξουσίας που χαρακτηρίζει μια κοινωνία που βρίσκεται σε σύγκρουση λόγω συμφερόντων. Ο ποινικός νόμος δημιουργείται και κατασκευάζεται με βάση τα συμφέροντα της κοινωνικής δομής. Υπό αυτή την οπτική, ο νόμος αποκτά πολιτική διάσταση. Έχοντας αυτές τις συνθήκες, εάν προστεθεί και η εικόνα της προηγμένης καπιταλιστικής οικονομίας, η πολιτικά οργανωμένη κοινωνία μετατρέπεται σε υποχείριο της κεφαλαιοκρατικής τάξης και αντίστοιχα ο ποινικός νόμος χρησιμοποιείται από το κράτος ως μέσο διατήρησης τόσο συγκεκριμένων πολιτικών όσο και οικονομικών εξουσιαστικών συσχετισμών. Στο ίδιο πλαίσιο, το έγκλημα και ο έλεγχος του εξασφαλίζουν την χειραγωγή των κατώτερων τάξεων, με την μορφή μιας εσωτερικής δημόσιας τάξης (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 138).

3.3. Η συμβολή των ΜΜΕ στη συγκάλυψη των εγκλημάτων των ισχυρών

Η καθημερινότητά μας βομβαρδίζεται συνεχώς από ειδήσεις που λαμβάνουμε μέσω διαπροσωπικής επικοινωνίας, ανταλλαγής μηνυμάτων μέσω e-mails, αναρτήσεων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, τηλεοπτικών και τοπικών ειδήσεων. Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης επιλέγουν πώς θα πλαισιώσουν, παρουσιάσουν και ερμηνεύσουν τα θέματα των ειδήσεων. Με την έμφαση που δίνεται στην κάλυψη ενός γεγονότος, αναλόγως και το κοινό θα διαμορφώσει το αντίστοιχο συναίσθημά του, δηλαδή θα ανησυχήσει ή θα καθησυχαστεί. Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και με τις απόψεις που διαμορφώνουν τα ΜΜΕ για τα εγκλήματα των ισχυρών, τα οποία επιβαρύνονται από απόψεις που προβάλλονται για τη διατήρηση της τηλεθέας (Rothe & Kaulzarich, 2016: 18).

Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης διαχειρίζονται την πληροφορία με τέτοιο τρόπο που είναι ικανά να διαμορφώσουν την συλλογική συνείδηση. Ο βαθμός σημαντικότητας της κάθε πληροφορίας εξαρτάται από την εφημερίδα, τον σταθμό, μα πάνω από όλα από τους κυβερνητικούς παράγοντες. Έτσι, ο μέσος πολίτης υιοθετεί σαν σημαντική την πληροφορία για την οποία έχουν αποφασίσει ιδιοκτήτες των ΜΜΕ, κρατικοί αξιωματούχοι ή λειτουργοί (Λαμπροπούλου, 1994: 92).

Τα ΜΜΕ, και ειδικά τα ηλεκτρονικά, διαδραματίζουν τον σημαντικότερο ρόλο στη διαμόρφωση των κοινωνικών ταυτοτήτων και ρόλων, επιδρώντας στα συστήματα ιδεολογίας (Καρύδης, 2010: 51). Το διαδίκτυο αποτελεί κύρια πηγή ειδήσεων και οι πολίτες

αναφέρουν και παρατηρούν πιο άμεσα τα γεγονότα σε σχέση με τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης (Rothe & Kaulzarich, 2016: 19). Ο ρόλος τους είναι διαμεσολαβητικός, καθώς καταγράφουν την κοινωνική πραγματικότητα και την ερμηνεύουν. Οποιοδήποτε συμβάν στο κοινωνικό γίγνεσθαι καταγράφεται, συμβάλλοντας στην διαμόρφωση τόσο των αντιλήψεων όσο και των ιδεολογικών προσλήψεων της κοινωνίας. Σύμφωνα με τον Cohen, το στάδιο της καταγραφής των γεγονότων από τα ΜΜΕ και η επακόλουθη στρέβλωση τους, συμβάλλουν αποφασιστικά στην κοινωνική αντίδραση, την δημιουργία στερεοτύπων και τον έλεγχο σε συγκεκριμένες ομάδες ατόμων (Καρύδης, 2010: 55). Ειδικά τα ηλεκτρονικά μέσα έχουν την τάση να κατασκευάζουν μια νέα πραγματικότητα, που γίνεται εύκολα πιστευτή και ρεαλιστική από τον τηλεθεατή (Καρύδης, ό.π.). Ωστόσο, οφείλουμε να έχουμε υπόψιν ότι οποιαδήποτε μορφή είδησης, είτε ανήκει στην εφημερίδα είτε στο διαδίκτυο, είναι αποτέλεσμα μιας προεπιλογής που έχει γίνει (Rothe & Kaulzarich, ό.π.).

Τα ΜΜΕ διαδραματίζουν τον σημαντικότερο ρόλο στη συγκάλυψη των εγκλημάτων των ισχυρών. Όταν η ενημέρωση σχετίζεται με τη συγκεκριμένη μορφή εγκλημάτων τα ΜΜΕ υιοθετούν ένα αποσπασματικό και ασαφές προφίλ. Αυτό συμβαίνει γιατί ενδέχεται να διαπλέκονται συμφέροντα, να υποκινούνται εξαιτίας κάποια ιδεολογικής ταύτισης με την κυρίαρχη τάξη ή ακόμη, και για εμπορικούς στόχους που έχουν άμεση συσχέτιση με οικονομικούς προϋπολογισμούς (Βασιλαντωνοπούλου, 2015: 73). Πολλές φορές τόσο οι κυβερνήσεις όσο και οι εταιρείες αρνούνται να δημοσιοποιήσουν φαινόμενα, άξια ενημέρωσης προς το κοινό, για λόγους εθνικής ασφάλειας (Rothe & Kaulzarich, 2016: 19).

Όσον αφορά τα εγκλήματα που διαπράττουν ανώτερα κοινωνικο-οικονομικά στρώματα επικρατεί ένα καθεστώς σιγής. Αυτά έχουν έντονη θεατότητα, εξαιτίας της ασταμάτητης επανάληψής τους (Βασιλαντωνοπούλου, 2015: 75) και παραποιούνται πολύ από τα ΜΜΕ (Rothe & Kaulzarich, 2016: 23). Οι μορφές αυτές των εγκλημάτων, αλλά και οι δράστες τους δεν συζητιούνται τόσο πολύ. Πολλές φορές, μάλιστα, η κάλυψη των εγκλημάτων των ισχυρών γίνεται με πολύ σύντομο τρόπο και χωρίς να εκτιμάται το πλαίσιο, εξαιτίας της πολυπλοκότητας που τα χαρακτηρίζει. Η παραπληροφόρηση και η προπαγάνδα που συμβαίνει εν αγνοία και εν γνώσει, χαρακτηρίζει τις υπό εξέταση υποθέσεις (ό.π.: 19).

Ακόμα και αν έχουν ευρεία κοινωνική διάδοση, τα ΜΜΕ συνεχίζουν να μεταδίδουν αυτά τα εγκλήματα αποσπασματικά και με προσωποποιημένη προβολή. Στο επίκεντρο τίθεται ο δράστης και όχι η δράση, με αποτέλεσμα τα εγκλήματα του λευκού κολάρου να αποτελούν ένα κοινό μυστικό που τα ΜΜΕ αποφεύγουν να θίξουν (Βασιλαντωνοπούλου, 2015: 75).

Στις λίγες των περιπτώσεων που τα εγκλήματα των ισχυρών δημοσιοποιούνται στις ειδήσεις, το κοινό παρουσιάζει τους παραβάτες με μία άλλη οπτική που βασίζεται στην εικόνα ενός λάθους, ή ενός στιγμιαίου λάθους. Εξαιτίας αυτού, οι άνθρωποι αρχίζουν να πιστεύουν τους μύθους που πλάθονται από τα μέσα και να συνδέουν ορισμένες μειονότητες με ορισμένα εγκλήματα (Rothe & Kaulzarich, 2016: 23). Δεν είναι λίγες οι φορές που τα μέσα έχουν παρουσιάσει τα εγκλήματα των ισχυρών σαν γεγονότα βγαλμένα από ταινία γυρισμένη στο Hollywood, με καλούς και ευυπόληπτους ανθρώπους να έκαναν λάθος κρίσεις και να έλαβαν λάθος αποφάσεις με τις συνέπειες να φαντάζουν μικρότερες σε σχέση με την πραγματικότητα. Γι' αυτόν τον λόγο, μπορούμε να αναλογιστούμε πως οι ισχυροί σε αυτές τις ταινίες απεικονίζονται με χαρακτηριστικά καθημερινών ανθρώπων που μπορούν να ταυτιστούν με αυτούς (όπ.π.). Από την πλευρά τους τα ΜΜΕ παρουσιάζουν τα εγκλήματα των ισχυρών σαν προέκταση ψυχαγωγικού προγράμματος. Εστιάζουν, δηλαδή, σε θέματα όπου σπουδαίες ατομικές ή εταιρικές προσωπικότητες, με επιτυχίες στην ζωή τους, εμπλέκονται σε συνθήκες με ναρκωτικά και τζόγο και γενικά, σε γεγονότα μακροχρόνιας απάτης που συνδέονται με το οργανωμένο έγκλημα και οι περισσότεροι πολίτες τους γνωρίζουν (όπ.π.: 26). Η παρουσίαση των εγκλημάτων αυτών εξατομικεύεται, ώστε να περιλαμβάνει και την θυματοποίηση του δράστη. Οι εγκληματίες αυτοί δίνουν συνεντεύξεις και αντιμετωπίζονται από τα μέσα με ένα επίπεδο σεβασμού. Εν αντιθέσει με τα εγκλήματα του δρόμου που εξαρχής δαιμονοποιούνται (όπ.π.).

Ο ρόλος που εκπροσωπούν τα ΜΜΕ αντιστοιχεί σε εκείνον του θεσμικού εγγυητή οικονομικών συμφερόντων και εξουσιών που εναντιώνεται στο δημόσιο συμφέρον. Παράλληλα, μεταδίδουν μια ποιοτικά κακή πληροφόρηση που έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τις δυνατότητες που προσφέρει η υψηλή τεχνολογία. Η προσοχή εστιάζει στην ποινικοποίηση εκδηλώσεων του δημόσιου βίου και επισκιάζονται τα εγκλήματα του λευκού κολάρου, αυξάνοντας την τροφοδοσία των ΜΜΕ για τις εγκληματικές συμπεριφορές (Βασιλαντωνοπούλου, 2015: 83).

3.4 Τεχνικές άρνησης και εξαφάνιση των στοιχείων

Οι δηλώσεις άρνησης είναι ισχυρισμοί πως κάτι δεν συνέβη ποτέ, δεν υφίσταται ή δεν είναι αληθινό. Για την αξιοπιστία αυτών των ισχυρισμών υπάρχουν τρεις πιθανότητες.

Η πρώτη πιθανότητα υποστηρίζει πως αυτοί οι ισχυρισμοί είναι πράγματι αληθείς και δικαιολογημένοι. Τα άτομα, οι οργανισμοί ή οι κυβερνήσεις, ενδέχεται να δικαιολογήσουν πλήρως, πως ένα γεγονός δεν συνέβη ποτέ ή δεν συνέβη με τον τρόπο που υποστηρίζεται ότι συνέβη, χωρίς όμως να το γνωρίζουν. Εδώ, ουσιαστικά, οι αρνήσεις αυτές γίνονται καλόπιστα. Είναι εξαιρετικά δύσκολο να βρεθεί η αλήθεια ανάμεσα στους αντίθετους ισχυρισμούς που προβάλλονται από τις κυβερνήσεις, τους υπερασπιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τις δυνάμεις της αντιπολίτευσης (Cohen, 2021: 38). Η δεύτερη πιθανότητα είναι απλή, αλλά ταυτόχρονα δύσκολα να εντοπιστεί καθώς αφορά μία σκόπιμη δήλωση που έχει στόχο το ψέμα. Η αλήθεια είναι γνωστή, αλλά για πολλούς λόγους συγκαλύπτεται. Σε ατομικό επίπεδο λέξεις όπως ψέμα, συγκάλυψη αρκούν. Σε οργανωμένο επίπεδο, όμως, που το ψέμα διεισδύει στην δημόσια ζωή χρησιμοποιούνται όροι όπως για παράδειγμα: προπαγάνδα, παραπληροφόρηση, διαστρέβλωση, συγκάλυψη κ.α σε κατηγορίες που για αξιόποινες πράξεις σχετίζονται με την δημόσια ζωή. Υπάρχει το ενδεχόμενο η κυβέρνηση, εξαιτίας της έλλειψης αποδείξεων, να λέει την αλήθεια και οι υπόλοιποι να είναι προκατειλημμένοι καθώς οι περισσότεροι από εμάς θεωρούμε πως οι επίσημες αρνήσεις είναι όντως ψέματα. Είναι σημαντικό να επισημάνουμε πως μία ακόμη μορφή συνειδητής άρνησης είναι η σκόπιμη επιλογή να μην εκθέσουμε τους εαυτούς μας σε δυσάρεστες πληροφορίες. Τέλος, στη τρίτη και πιο αξιοπερίεργη πιθανότητα ανήκει η άρνηση, η οποία μπορεί να μην αφορά την δήλωση ή την ομολογία της αλήθειας. Γενικά, ο βαθμός γνώσης της αλήθειας δεν είναι ιδιαίτερα σαφής (όπ.π.: 39).

Η άρνηση έχει πολλαπλές χρήσεις. Ωστόσο, μπορούμε να την κατανοήσουμε ως έναν ασυνείδητο μηχανισμό άμυνας για να αντιμετωπιστεί η ενοχή και οποιοδήποτε ενοχλητικό συναίσθημα γεννά η πραγματικότητα. Το υποσυνείδητο εμποδίζει την σκέψη να φτάσει στην συνειδητή γνώση καθώς θα ήταν αβάσταχτο φορτίο (Cohen, 2021: 39).

Οι τεχνικές άρνησης διακρίνονται σε: άρνηση της γνώσης, άρνηση της ευθύνης, άρνηση του θύματος, άρνηση της βλάβης, κατηγορία των επικριτών, επίκληση ανώτερων ιδανικών και ηθική αδιαφορία. Αναλυτικότερα, στην άρνηση της γνώσης οι παραβάτες αρνούνται την ταυτότητα του δράστη και χρησιμοποιούν νομικιστικές στρατηγικές για να έχουν μια αθωωτική απόφαση. Πρόκειται για άτομα που γνώριζαν πως ό,τι έπρατταν ήταν εγκληματικό και παλεύουν με εκπληκτική ευφυΐα να αποδείξουν το αντίθετο. Παρόλα αυτά, τα άτομα που ανήκουν σε χαμηλά κοινωνικά στρώματα, και φερόμενοι σαν δράστες, αρκούνται σε δικαιολογίες που χρησιμοποιούν συνηθισμένοι παραβάτες, όπως για παράδειγμα ‘δεν ήμουν εκεί, εκείνη την ώρα’ (Cohen, 2021:130). Οι συνήθεις παραβάτες

χρησιμοποιούν πιο προσιτές λογοδοσίες, στις οποίες περιλαμβάνονται οι αρνήσεις της ευθύνης. Αυτές αποτελούνται από ολοκληρωμένες προφάσεις, πλήρη ανικανότητα και κοινωνικές αιτίες στις οποίες περιλαμβάνονται το κακό οικογενειακό περιβάλλον, οι κακοί φίλοι, η κακή γειτονιά κλπ. Πρόκειται για ιστορίες που δεν έχουν καμία ιδεολογική εξήγηση και δεν αποδέχονται την πλήρη ηθική ευθύνη (όπ.π.:142). Επιπρόσθετα, οι παραβάτες ενδέχεται να χρησιμοποιήσουν παραλλαγές, στις οποίες περιλαμβάνονται κάτι σχετικό με την κυριολεκτική άρνηση, την υποβάθμιση της βλάβης και την νομικίστικη επανερμηνεία. Σε περιπτώσεις που διαδραματίζονται σοβαρές πολιτικές θηριωδίες με θύματα, η άρνηση της βλάβης δεν είναι εφικτό να πραγματοποιηθεί (όπ.π: 150). Όσον αφορά την άρνηση του θύματος, ο δράστης υποστηρίζει ότι εκείνος είναι το ‘πραγματικό θύμα’, ξετυλίγοντας μία ιστορία στην οποία, οι άλλοι είναι οι επιτιθέμενοι και αξίζουν κάθε τιμωρία. Στις πολιτικές θηριωδίες, η μέθοδος της άρνησης του θύματος είναι ιδεολογικά βασισμένη σε ατελείωτα αφηγήματα κατηγορίας του άλλου (όπ.π: 151). Ακόμη, η κατηγορία των επικριτών αποτελεί ιδεολογική έκφραση. Το ενδιαφέρον μετατοπίζεται από την συμπεριφορά του δράστη, στην αμφισβήτηση των κριτών να ασκήσουν κριτική. Στο επίκεντρο τίθεται η αδικία των άλλων (όπ.π :153). Πολλοί εγκληματίες κάνουν επίκληση σε φίλους ή και συμμαθητές. Στην πολιτική, τα ανώτερα ιδανικά αποτελούν και την δικαιολογία των πράξεων τους. Ουσιαστικά, κάθε ομάδα έχει τα δικά της ιδανικά, υπηρετεί τις δικές της ιδεολογίες και δικαιολογεί τις πράξεις της, αναλόγως την ιδεολογία που υποστηρίζει (όπ.π.:154). Τέλος, η ηθική αδιαφορία ως τεχνική άρνησης χρησιμοποιείται από τα άτομα για να απομακρύνουν την ηθική ευθύνη από τις πράξεις τους και να δικαιολογήσουν συμπεριφορές που είναι αντίθετες από τις ηθικές και κοινωνικές νόρμες. Η ηθική αδιαφορία μπορεί να έχει πολλές παραλλαγές, γι’αυτό και μερικοί εγκληματίες υιοθετούν λεξιλόγιο περί ιδεολογικής αδιαφορίας και θεωρούν ότι αυτό που έκαναν ήταν σωστό. Άλλοι, παρουσιάζονται με μεγαλύτερη μεταμέλεια στον λόγο τους και μπορεί να παραδεχτούν ότι τώρα βλέπουν καθαρά το λάθος που έκαναν (όπ.π.:155).

Οι κυβερνήσεις μπορούν να απαντήσουν με τρεις μορφές. Συγκεκριμένα, αναφερόμαστε στον κλασικό λόγο της επίσημης άρνησης, στην αλλαγή της αμυντικής θέσης σε επίθεση εναντίον του κριτή και στην μερική αναγνώριση της κριτικής. Οι μορφές αυτές κυβερνητικής απάντησης, αποτελούν ενεργητικές αντιδράσεις, την ίδια στιγμή που άλλες χώρες αδιαφορούν για την εξωτερική κριτική και δεν αντιδρούν καθόλου (Cohen, 2021: 159).

Αναλυτικότερα, όταν αναφερόμαστε στην κλασικό λόγο της επίσημης άρνησης, η άρνηση εμφανίζεται ως κυριολεκτική, ερμηνευτική ή ενοχοποιητική. Υπάρχουν φορές που όταν μια στρατηγική δεν λειτουργεί, την διαδέχεται η επόμενη. Βέβαια τις περισσότερες των περιπτώσεων οι παραλλαγές αυτές εμφανίζονται ταυτόχρονα και όχι διαδοχικά (Cohen, 2021: 160). Πιο συγκεκριμένα, η κυριολεκτική άρνηση εφαρμόζεται στις περισσότερες δημοκρατικές κοινωνίες, όπου οι κυβερνήσεις ενδιαφέρονται για τις αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ωστόσο, δεν υπάρχουν όρια στις μεθόδους που χρησιμοποιούνται για άρνηση, εξεύρεση φτηνών δικαιολογιών ή ψεμάτων στις ολοφάνερες πραγματικότητες. Από την στιγμή που τα γεγονότα περάσουν στην ιστορία, ακόμα περισσότερες αρνήσεις γίνονται διαθέσιμες (όπ.π: 161). Η κυριολεκτική άρνηση, πολλές φορές, υπονοείται και αυτή η τακτική προσβάλλει την εγκυρότητα και την αξιοπιστία του παρατηρητή. Από την μεριά τους τα θύματα, καταφεύγουν σε ψέματα και δεν γίνονται πιστευτά, καθώς έχουν πολιτικό συμφέρον με την δυσφήμιση της κυβέρνησης. Οι μάρτυρες είναι αναξιόπιστοι και οι δημοσιογράφοι και παρατηρητές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι είτε επιλεκτικοί είτε αφελείς και εύπιστοι. Ωστόσο, η κυριολεκτική άρνηση εφαρμόζεται καλύτερα σε ξένα ακροατήρια, στα οποία τα πράγματα είναι αρκετά περίπλοκα για να γίνουν κατανοητά (άγνωστες πηγές πληροφοριών, κράτη προστάτες με στόχο τον αποπροσανατολισμό του ενδιαφέροντος κα.) (όπ.π.: 162).

Σε περιπτώσεις διεθνούς προβολής και διαφάνειας, είναι δύσκολο να υπάρξουν περισσότερες μορφές κυριολεκτικής άρνησης. Η εναλλακτική είναι η παραδοχή αυτών των γεγονότων, αλλά η άρνηση του ερμηνευτικού πλαισίου που τίθενται αυτά τα συμβάντα. Η βλάβη αναδιαμορφώνεται γνωστικά και κατανέμεται σε μια διαφορετική κατηγορία γεγονότων. Ωστόσο, πρόκειται για μια πολύπλοκη στρατηγική, καθώς προϋποθέτει την ερμηνεία όλων των κοινωνικών εκδηλώσεων (Cohen, 2021: 163). Είναι σημαντικό να επισημάνουμε πως υπάρχει το ενδεχόμενο η βλάβη να αναγνωριστεί, αλλά οι νομικές της έννοιες να αποτελέσουν αντικείμενα άρνησης και υποτίμησης μέσω των μεθόδων του ευφημισμού, του νομικισμού, της άρνησης της ευθύνης και της απομόνωσης. Η λειτουργία του ευφημισμού είναι καλυπτική με στόχο να αποδοθεί εσφαλμένη εικόνα της σκληρότητας ή της βλάβης με ουδέτερο ή αξιολογικό περιεχόμενο. Σε χώρες με δημοκρατικά διαπιστευτήρια και ευαίσθητες προς την διεθνή τους εικόνα, προσφέρουν νομικιστικές άμυνες που προέρχονται από τον διαπιστευμένο λόγο για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Συνέπεια αυτών είναι να δημιουργούνται περίπλοκοι σχολιασμοί κειμένων ανάμεσα στις κυβερνήσεις και στους επικριτές τους. Όσον αφορά τις τεχνικές αποφυγής της ευθύνης,

αυτές περιορίζονται αρκετά στον επίσημο λόγο. Συνήθως χρησιμοποιούνται είτε γλωσσικά τεχνάσματα που δίνουν την εντύπωση ότι οι θηριωδίες απλώς συμβαίνουν, χωρίς την ανθρώπινη δράση είτε η απόδοση των ευθυνών μετατίθεται σε δυνάμεις που υποτίθεται ότι δεν σχετίζονται με την κυβέρνηση. Τέλος, όσον αφορά την μέθοδο της απομόνωσης, αναφερόμαστε στις περιπτώσεις που η κυβέρνηση παραδέχεται αυτό που συνέβη και αποδέχεται την ευθύνη για το συγκεκριμένο περιστατικό. Δεν αποδέχεται την συστηματική ποιότητα που αποδίδεται στην πράξη (όπ.π: 163-168).

Επιστρέφοντας στην δεύτερη μορφή απάντησης των κυβερνήσεων, αυτή της αντεπίθεσης οι κυβερνήσεις είναι υποχρεωμένες να αντιμετωπίσουν θύματα, κοινωνικά κινήματα και ομάδες πίεσης. Οι πηγές καταγγελίας έχουν πρόσβαση σε μεθόδους επικοινωνίας που δεν καθορίζονται από την κρατική εξουσία. Σε αυτό το κλίμα λογοδοσίας, οι κυβερνήσεις υπερασπίζονται τον εαυτό τους, χρησιμοποιώντας τεχνικές που βασίζονται στην απόρριψη των κατηγοριών ως ψέματα, προπαγάνδα, παραπληροφόρηση, στην προσβολή των πηγών χρηματοδότησης ενός οργανισμού ή των πολιτικών συνεργασιών των πληροφοριοδοτών του, καθώς και στην επίθεση της έκθεσης ως πολιτικά υποκινούμενης (Cohen, 2021: 172). Τέλος, υπάρχει η μέθοδος της μερικής αναγνώρισης. Όπως και στην άρνηση υπάρχουν πολλές μορφές, έτσι και στην αναγνώριση υπάρχουν διαβαθμίσεις. Υπάρχουν περιπτώσεις που οι κυβερνήσεις ενδέχεται να αναγνωρίζουν κάποιους από τους ισχυρισμούς και τις κατηγορίες εξαιτίας αλλαγής πολιτικών συμμαχιών, αδιάσειστων αποδεικτικών στοιχείων κ.α. Πρόκειται για μια σπάνια χρήση της αναγνώρισης από κυβερνήσεις- δράστες, όμως στις περισσότερες δημοκρατικές χώρες γίνεται ευρεία χρήση καθώς δεν μπορούν να διατηρήσουν επ'αορίστου στρατηγικές αγνόησης κατηγοριών, χονδροειδών αρνήσεων ή επιθετικής αντεπίθεσης (όπ.π: 173).

Γενικά, θα πρέπει να σημειώσουμε πως ο επίσημος λόγος περιλαμβάνει μια μίξη από ψέματα, μισές αλήθειες, υπεκφυγές, ιδεολογικές επικλήσεις και αξιόπιστες αντιρρήσεις. Ακόμα και στην περίπτωση που καταστροφικές αποκαλύψεις καλυφθούν από οφθαλμοφανείς ψευδείς αρνήσεις, η σειρά των πραγμάτων δεν διαταράσσεται καθώς οι ισχυρές κυβερνήσεις θέτουν υπό την προστασία τους συμμάχους και τους πελάτες τους, αρνούμενες την εμπλοκή τους (Cohen, 2021: 173). Τα αινίγματα της άρνησης και της κακοπιστίας κωδικοποιούνται στην καθημερινή χρήση της γλώσσας όταν συζητάμε με τους εαυτούς μας τις θηριωδίες και τον πόνο εν αντιθέσει με τα δημόσια κείμενα των δραστών και των υπερασπιστών τους που δεν αποκωδικοποιούν τίποτα. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις αποτελούν εκείνες οι ομιλίες των πολιτικών ηγετών ή των εκπροσώπων που

χρησιμοποιούν τα κλασσικά ψέματα, τις δυσδιάκριτες μισές αλήθειες, διάφορες υπεκφυγές και βολικές μυθοπλασίες.

3.5 Ο λόγος της επίσημης άρνησης από τους κρατικούς φορείς

Οι γνώσεις μας σχετικά με σοβαρά γεγονότα είναι ελλιπείς και μη αντικειμενικές. Υπάρχουν χώρες που είναι κλειστές σε εξωτερικούς ελέγχους και προφυλαγμένες από κράτη-προστάτες αλλά ελέγχονται λεπτομερώς. Δεν μπορούμε να αντιστοιχίσουμε την σοβαρότητα, την διάρκεια και την έκταση των παραβιάσεων και την προσοχή που δίνουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης σε κάθε χώρα, όπως και τις εκθέσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Οι κυβερνήσεις απέναντι στην διεθνή κριτική ενδέχεται να αντιδρούν δικαιολογημένες, ακόμα και αν είναι ψεύτικες (Cohen, 2021: 158).

Κάθε κυβέρνηση έχει ανταπόκριση προς τα παγκόσμια μέσα ενημέρωσης, στις συνεντεύξεις Τύπου, τις ειδικές επιτροπές του ΟΗΕ ή την Γενική Συνέλευση. Οι αρνήσεις των κυβερνήσεων ενδέχεται να είναι δικαιολογημένες και οι παραβιάσεις να μην γίνουν ποτέ επισήμως γνωστές. Οι λέξεις, όμως, ξεπηδάνε μέσα από τα νοηματικά κενά των κειμένων από τις εκθέσεις στις συνακόλουθες κυβερνητικές αντιδράσεις (Cohen, 2021: 158). Οι παραλλαγές της άρνησης εμφανίζονται στον επίσημο λόγο με την μορφή της κυριολεκτικής άρνησης, την ερμηνευτική άρνηση και την δικαιολογητική άρνηση. Μερικές φορές υπάρχει μια ορατή ακολουθία, καθώς όταν μια στρατηγική δεν λειτουργεί, η επόμενη την διακατέχεται (όπ.π: 160).

Αναλυτικότερα, όσον αφορά την κυριολεκτική άρνηση, όπως προαναφέραμε, χρησιμοποιείται από πολλά αυταρχικά καθεστώτα καθώς αρκούνται στην λακωνική αποκήρυξη πως *‘τίποτα δεν συνέβη’*. Στις δημοκρατικές κοινωνίες προτιμάται να γίνεται αμφισβήτηση των ισχυρισμών στο επίπεδο των γεγονότων με χαρακτηριστικά λόγια *‘δεν θα επιτρέπαμε ποτέ να συμβεί αυτό, έτσι δεν θα μπορούσε να συμβεί’*. Πολλά γεγονότα που πέρασαν στην *‘ιστορία’*, χρησιμοποιήθηκαν πολλές αρνήσεις με τις δικαιολογίες ότι *‘συνέβη πριν καιρό’*, *‘η μνήμη εξαπατά’*, *‘τα αρχεία έχουν χαθεί εξαιτίας του χρόνου’* και συνεπώς δεν θα μάθει ποτέ κανείς τί συνέβη. Η σύγχρονη κοινωνία βέβαια, με την αυξημένη επιτήρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την εξέλιξη της τεχνολογίας και την εξάπλωση των διεθνών αναφορών έχουν καταστήσει την κυριολεκτική άρνηση των σημερινών συμβάντων περισσότερο πολύπλοκη διαδικασία (Cohen, 2021:161). Η κυριολεκτική

άρνηση χρησιμοποιείται σαν υπόνοια πολλές φορές, προσβάλλοντας την εγκυρότητα, την αντικειμενικότητα και την αξιοπιστία του παρατηρητή.

Η διεθνής διαφάνεια δυσκολεύεται να υποστηρίξει πολλές μορφές της κυριολεκτικής άρνησης. Ακόμη και οι καταπιεστικές κυβερνήσεις δεν γίνεται να προβούν στην έκδοση χονδροειδών αρνήσεων. Εναλλακτικά, γίνεται παραδοχή των γεγονότων και άρνηση του ερμηνευτικού πλαισίου που τίθεται σε αυτά τα συμβάντα. Γενικά, πρόκειται για μια πολύπλοκη στρατηγική, καθώς η ονομασία των κοινωνικών εκδηλώσεων χρήζει ερμηνείας (Cohen, 2021: 163). Πρέπει να υπάρχουν κοινοί ορισμοί για τα ελάχιστα πρότυπα των φυλακών, την δίκαιη δίκη, τα βασανιστήρια, οι οποίοι θα χαρακτηρίζονται από αμφισημίες αλλά θα μπορούν να αποκλείσουν επίσημες ερμηνείες που αποτελούν κακόπιστες υπεκφυγές. Ο νόμος, εξαιτίας του εύπλαστου μέσου του λόγου που τον χαρακτηρίζει, ευθύνεται για τις ποικίλες ερμηνείες. Η βλάβη αναγνωρίζεται, αλλά οι νομικές έννοιες που λαμβάνει, γίνεται με βάση την κοινή λογική και είναι αντικείμενο άρνησης, αμφισβήτησης και υποτίμησης μέσω των μεθόδων του ευφημισμού, του νομικισμού, της άρνησης της ευθύνης και της απομόνωσης (όπ.π:164-167). Επιπλέον, στην επίσημη άρνηση χρησιμοποιείται και η δικαιολογητική άρνηση, όχι όμως, τόσο συχνά. Οι κυβερνητικές εξηγήσεις στην διεθνή σκηνή ενδέχεται να εξηγήσουν τις παραβιάσεις που συνέβησαν, άλλες μπορεί να υποπέσουν σε αναδρομικά εφευρήματα, άλλες να είναι ειλικρινείς, άλλες ψεύτικες και άλλες να μοιάζουν με προφάσεις. Πολλές από αυτές τις εξηγήσεις οριοθετούνται από τις κυβερνήσεις του δράστη και άλλες παρέχονται εκ μέρους των συμμάχων και των πελατών για τις κυβερνήσεις. Σε αυτό το πλαίσιο των εξηγήσεων, οι κυβερνήσεις ενδέχεται να επικαλεστούν τα ανώτερα ιδανικά, τα οποία μπορεί να υπερισχύσουν σε σχέση με τα παγκοσμίως αναγνωρισμένα σύνολα αξιών. Η κάθε κοινωνία ενεργεί σύμφωνα με την δική της ηθική. Επιπρόσθετα, μία λιγότερο αυστηρή αιτιολόγηση αποτελεί εκείνη της αναγκαιότητας. Πιο συγκεκριμένα, οι κυβερνήσεις θέτουν στο επίκεντρο των απαντήσεων τους το θέμα της ασφάλειας και έτσι, χωρίς την θέλησή τους, υποστηρίζουν ότι ενήργησαν από ανάγκη και υπέπεσαν σε αυτοάμυνα, πρόληψη κινδύνου και προστασία των πολιτών τους. Η αναγκαιότητα ενδέχεται να μην αναφέρεται σε πραγματική απειλή, αλλά στην υπολογισμένη πρόληψη ενός προβλεπόμενου κινδύνου (όπ.π: 168). Ακόμη, στις επίσημες δικαιολογίες συμπεριλαμβάνεται και η μετάθεση της υπαιτιότητας σε εκείνους που βλάπτονται. Στις μεγάλες θηριωδίες έχει αποδειχτεί ότι δεν έχουν τέλος οι ισχυρισμοί για το ποιος είναι το αρχικό θύμα, το 'πραγματικό' και το τελικό. Τόσο η αναγκαιότητα, όσο και η υπαιτιότητα αποτελούν πτυχές των συνθηκών υπό τις

οποίες συμβαίνει κάτι. Οι περισσότερες των κυβερνήσεων κατηγορούν τους επικριτές τους ότι δεν γνωρίζουν και δεν αντιλαμβάνονται το πλαίσιο που πραγματοποιούνται οι παραβιάσεις. Τέλος, μια τελευταία και πλάγια δικαιολογία αποτελούν οι επωφελείς συγκρίσεις, σε σχέση με τους επικριτές. Ό,τι κάνει η μια κυβέρνηση δεν είναι συγκρίσιμο με τις πράξεις κάποιας άλλης.

3.6 Κριτική επισκόπηση

Η συνεχής αλλαγή των ορίων νομιμότητας πραγματοποιείται για να προσαρμόζεται στις εκάστοτε ανάγκες των ισχυρών δικτύων. Το έγκλημα του λευκού κολάρου και η μη συμπερίληψή του στον ποινικό νόμο σχετίζεται άμεσα με τις διαφοροποιημένες λειτουργίες του. Τα εγκλήματα των ισχυρών τα οποία προϋποθέτουν την συνεργασία ανάμεσα σε κρατικούς και κυβερνητικούς φορείς επηρεάζουν την νομοθετική λειτουργία, καθώς ορισμένες συμπεριφορές παρόλο που τυποποιούνται ως εγκληματικές, δεν διώκονται και κατ'εξακολούθηση επηρεάζεται και η ποινική δικαιοσύνη. Άτομα των ανώτερων κοινωνικο-οικονομικών στρωμάτων έχουν την δύναμη να επηρεάζουν τόσο την παραγωγή όσο και την εφαρμογή του νόμου, χωρίς να αποτυπώνονται τα συμφέροντα των πολιτών. Η επιλεκτική λειτουργία του νόμου γίνεται εμφανής από την στιγμή που κάποιος εμπλέκεται στο ποινικό σύστημα. Ωστόσο, όπως τόνισε και ο Chambliss, η λειτουργία του νόμου πέρα από το να αποτυπώνει τους νόμους των εξουσιαστικών συσχετισμών, έχει και συμβολικό χαρακτήρα καθώς είναι υπεύθυνος και για την διαμόρφωση της συλλογικής ηθικής όπως και για το τί είναι νόμιμο και ηθικό.

Με την σειρά τους τα MME, επιλέγουν τί θα παρουσιάσουν και με ποιόν τρόπο θα ερμηνεύσουν τα γεγονότα. Ειδικά στις περιπτώσεις των εγκλημάτων των ισχυρών καλύπτονται και ερμηνεύονται τα εγκλήματα με αποσπασματικό τρόπο και με τέτοια τεχνική που έχουν την δύναμη να επηρεάσουν και να διαμορφώσουν την αντίληψη των πολιτών. Στις λίγες των περιπτώσεων που θα θιχτούν τέτοιες μορφές εγκλημάτων, τα MME τα παρουσιάζουν εξευγενισμένα και με την μορφή του στιγμιαίου λάθους. Πολλές φορές, όμως, χρησιμοποιούνται και τεχνικές άρνησης και εξαφάνισης στοιχείων για τα εγκλήματα των ισχυρών. Η άρνηση μπορεί να λάβει ποικίλες μορφές, ενώ βασικές μορφές αποτελούν η άρνηση της γνώσης, της ευθύνης, του θύματος και της βλάβης, η κατηγορία των επικριτών, η επιθυμία των ανώτερων ιδανικών και η ηθική αδιαφορία. Καθεμία από αυτές

χρησιμοποιείται για αποποίηση της ευθύνης ή δικαιολογία των πράξεων. Οι κυβερνήσεις από την πλευρά τους, χρησιμοποιούν την επίσημη άρνηση, η οποία χαρακτηρίζεται από ψέματα, υπεκφυγές και ιδεολογικές επικλήσεις, την αντεπίθεση και την μερική αναγνώριση της κριτικής ως μορφές απαντήσεων. Η επίσημη άρνηση διαχωρίζεται σε κυριολεκτική, ερμηνευτική και ενοχοποιητική και όταν δεν λειτουργεί η μία στρατηγική, την διακατέχει η επόμενη. Την μέθοδο της αντεπίθεσης οι κυβερνήσεις την χρησιμοποιούν μέσω τεχνικών απόρριψης κατηγοριών, παραπληροφορήσεων και επίθεση της έκθεσης ως πολιτικά υποκινούμενης. Η μέθοδος της μερικής αναγνώρισης χαρακτηρίζεται από διαβαθμίσεις και χρησιμοποιείται σπάνια, καθώς είναι λίγες οι φορές που οι κυβερνήσεις- δράστες θα αναγνωρίσουν τις θηριωδίες τους. Είναι σημαντικό να επισημάνουμε πως στον επίσημο λόγο, οι μορφές της κυριολεκτικής άρνησης δεν είναι πάντα εφαρμόσιμες. Η ερμηνευτική άρνηση την διακατέχεται, μέσω της οποίας γίνεται παραδοχή των γεγονότων, αλλά όχι του ερμηνευτικού πλαισίου που διαδραματίζονται αυτά τα γεγονότα. Πρόκειται για μια περίπλοκη στρατηγική, καθώς δεν υπάρχει ένα κοινό πεδίο ορισμού των ερμηνειών. Η μέθοδος της δικαιολογητικής άρνησης, χρησιμοποιείται σπάνια από τις κυβερνήσεις, οι οποίες είτε παραδέχονται τις παραβιάσεις τους είτε καταφεύγουν σε ψέματα για να δικαιολογήσουν τις πράξεις τους. Οι επωφελείς συγκρίσεις αποτελούν μέθοδος απάντησης των κυβερνήσεων απέναντι στις πρακτικές άλλων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ HELLENIC TRAIN ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΙΚΟ-ΕΤΑΙΡΙΚΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

4.1 Ο ρόλος του σιδηροδρόμου στην Ελλάδα & η ιδιωτικοποίηση

Στην Ελλάδα η πρώτη σιδηροδρομική γραμμή εκτός Αττικής τέθηκε σε λειτουργία τον Νοέμβριο του 1882 εξαιτίας των μεγάλων αναγκών μεταφοράς της ελληνικής σταφίδας στην διαδρομή Πύργος- Κατάκολο (Σ.Ε.Π. ΤΡΑΙΝΟΣΕ, 2021). Πρόκειται για μία χρονιά ορόσημο για τον ελληνικό σιδηρόδρομο εξαιτίας της βελτίωσης των χρηματοπιστωτικών συνθηκών που αναπτύχθηκαν στην χώρα. Η κυβέρνηση Κουμουνδούρου παρείχε το δικαίωμα κατασκευής της γραμμής με μήκος 12,5 χιλιόμετρα και το έργο κατασκευάστηκε από την Γενική Πιστωτική Τράπεζα (όπ.π.).

Έως το 1885 το στρώσιμο της γραμμής προχωρούσε κανονικά μέχρι την στιγμή που η γραμμή έφτασε από τον Πειραιά έως την Κόρινθο, όπου και τότε ξεκίνησαν να εμφανίζονται τα πρώτα προβλήματα. Παρά την έλλειψη διαθεσιμότητας της εταιρείας και τα δάνεια, ο Τρικούπης τον Απρίλιο του 1887 πρότεινε την επέκταση του δικτύου από τους Μύλους με κατεύθυνση την Καλαμάτα (Σ.Ε.Π. ΤΡΑΙΝΟΣΕ, 2021). Το 1889 πραγματοποιήθηκε η κατασκευή οδοντωτού σιδηροδρόμου που συνέδεσε το Διακοφτό με τα Καλάβρυτα και ολοκληρώθηκε το 1896. Η ολοκλήρωση του δικτύου έγινε το 1904 και μέχρι το 1922 οι Σιδηρόδρομοι Πειραιώς- Αθηνών- Πελοποννήσου έλαβαν την μορφή εταιρείας υπό ιδιωτικής εκμετάλλευσης. Το 1910 λειτουργούσαν 1.600 χιλιόμετρα σιδηροδρομικής γραμμής και έκτοτε αποφασίστηκε ότι το ελληνικό σιδηροδρομικό δίκτυο θα επεκτείνεται σε περίπτωση αλλαγής της γεωγραφίας της Ελλάδας (όπ.π.). Τα επόμενα χρόνια ήταν αρκετά δύσκολα για την χώρα καθώς ακολούθησε η συμμετοχή της στους Βαλκανικούς Πολέμους, οι Α' και Β' Παγκόσμιος Πόλεμοι και ο Εμφύλιος, γεγονότα που επηρέασαν την Ελλάδα σε κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό επίπεδο (Παπαδόπουλος, 2023). Με το πέρασμα των χρόνων, το 1940 οι προαναφερθέντες σιδηρόδρομοι πέρασαν σε δημόσια εκμετάλλευση, ενώ το μήκος του δικτύου είχε φτάσει τα 730 χιλιόμετρα (Σ.Ε.Π. ΤΡΑΙΝΟΣΕ, 2021). Το 1970 θα αλλάξουν ελάχιστα στο δίκτυο 'Σιδηροδρόμων Ελληνικού κράτους', ή αλλιώς ΣΕΚ, αλλά το 1971 με την χούντα, αποφασίζεται ο ΣΕΚ να μετονομαστεί σε ΟΣΕ, δηλαδή σε 'Όργανισμό Σιδηροδρόμων Ελλάδος' και ταυτόχρονα,

δρομολογήθηκε και ο εκσυγχρονισμός του δικτύου. Το 1974, όπου επήλθε η αποκατάσταση της Δημοκρατίας, το Δημόσιο αποτελούσε τον μοναδικό μέτοχο του ΟΣΕ και ανοίγονταν νέοι ορίζοντες για τον σιδηρόδρομο σε ευρωπαϊκό επίπεδο (Παπαδόπουλος, 2023).

Αν και τα πρώτα χρόνια, εξαιτίας της ανάπτυξης των αεροπορικών μεταφορών και των οδικών δικτύων, η λειτουργία του σιδηροδρόμου αμφισβητήθηκε, εν τέλει κατάφερε να ανακάμψει καλύπτοντας μεγάλες αποστάσεις με μικρό οικονομικό κόστος. Στην Ελλάδα, υπάρχουν ακόμα περιοχές που δεν απέκτησαν ποτέ γραμμή, όπως για παράδειγμα η Κρήτη και η Σπάρτη (Παπαδόπουλος, 2023). Ο ερχομός της ΤΡΟΙΚΑ στην Ελλάδα το 2010 έθεσε σαν πρωταρχικό ζήτημα την ιδιωτικοποίηση της ΤΡΑΙΝΟΣΕ, η οποία τότε ακολούθησε τις ευρωπαϊκές οδηγίες του 2008 και διαχωρίστηκε από τον ΟΣΕ. Η επιβολή των μνημονίων στην χώρα επέφερε την ιδιωτικοποίηση της ΤΡΑΙΝΟΣΕ το 2017, παρόλο που το ζήτημα είχε τεθεί στο επίκεντρο από το 2010 (Μπερσή, 2022). Η εταιρεία που προέκυψε είναι η Hellenic Train (Η ιστορία της εταιρίας Hellenic Train και ο λαβύρινθος των ευθυνών, 2023). Εκείνη την χρονιά, η κρατική εταιρεία σιδηροδρόμων της Ιταλίας, η Ferrovie dello Stato Italiane Group, εξαγόρασε την ΤΡΑΙΝΟΣΕ για 45.000.000 ευρώ και εισήχθησαν νέα τρένα αξίας 500.000.000 ευρώ. Είναι σημαντικό να σημειώσουμε πως το τίμημα της εξαγοράς της ΤΡΑΙΝΟΣΕ, έναντι του συγκεκριμένου ποσού, προκάλεσε έντονες αντιδράσεις από τα κόμματα της αντιπολίτευσης. Η Νέα Δημοκρατία υπενθύμιζε πως το 2013 στελέχη του ΣΥΡΙΖΑ ήταν αντίθετα στην πώληση της ΤΡΑΙΝΟΣΕ, τα οποία είχαν χαρακτηρίσει ως ‘ξεπούλημα’ το τότε προτεινόμενο τίμημα των 300 εκατομμυρίων ευρώ για την ιδιωτικοποίηση της ΤΡΑΙΝΟΣΕ (ΤΡΑΙΝΟΣΕ: Από τις καταγγελίες ΣΥΡΙΖΑ για ξεπούλημα, στους Ιταλούς για μόλις 45 εκατ., 2016). Το Ποτάμι με την σειρά του, τόνισε την αντίφαση στις θέσεις τους ΣΥΡΙΖΑ υπενθυμίζοντας πως η εταιρεία πωλήθηκε για 45 εκατομμύρια ευρώ, ενώ προηγουμένως είχαν δοθεί επιδοτήσεις ύψους 750 εκατομμυρίων ευρώ (Στην ιταλική Ferrovie περνά η ΤΡΑΙΝΟΣΕ έναντι 45 εκατ. ευρώ, ανακοίνωσε το ΤΑΙΠΕΔ, 2016). Γενικά, η όλη διαδικασία παραχώρησης της ΤΡΑΙΝΟΣΕ στην Ferrovie dello Stato Italiane Group πραγματοποιήθηκε με τη ‘διαδικασία του κατεπείγοντος’, δημιουργώντας και άλλες αντιδράσεις στην αντιπολίτευση και κατηγορώντας την κυβέρνηση για ταχύτητα της διαδικασίας και χαμηλό τίμημα (Παναγιωτίδου, 2016).

Με την εξαγορά της ΤΡΑΙΝΟΣΕ πρωταρχικός στόχος του ιταλικού ομίλου αμέσως μετά την ιδιωτικοποίηση ήταν να την αναπτύξει και να την αναβαθμίσει στα πλαίσια επέκτασης της FS Group στις διεθνείς αγορές, επενδύοντας και εξαγοράζοντας 94 δισεκατομμύρια ευρώ από το 2017 έως και το 2026. Με το δεκαετές επενδυτικό πρόγραμμα, σκοπός ήταν να

τετραπλασιαστούν τα έσοδα από τις διεθνείς αγορές για να φτάσουν στα 4 δισεκατομμύρια ευρώ (όπ.π.). Η Hellenic Train έκτοτε μεταφέρει εμπορεύματα και επιβάτες¹.

Από την πλευρά του, ο ΟΣΕ ανήκει στο Δημόσιο και είναι υπεύθυνος για την συντήρηση των γραμμών, των σταθμών και γενικά της ηλεκτροκίνησης, έργα δηλαδή που αναλαμβάνουν εργολάβοι (Η ‘απελευθέρωση’ που σκοτώνει- Το διαχρονικό έγκλημα της ιδιωτικοποίησης των τρένων έχει την υπογραφή της ΕΕ και όλων των κυβερνήσεων, 2023). Με το χρέος του να αγγίζει τα 14,3 δισεκατομμύρια ευρώ και με την ετήσια επιχορήγηση της ΤΡΑΙΝΟΣΕ από τον κρατικό προϋπολογισμό, προστέθηκαν στο ήδη υπάρχον κρατικό δημόσιο χρέος, χρέη. Παράλληλα, μετακινήθηκαν πολλοί δημόσιοι υπάλληλοι σε άλλες θέσεις με το συνολικό κόστος για το ελληνικό δημόσιο να φτάνει τα 15,719 δισεκατομμύρια ευρώ (όπ.π.). Ωστόσο, παρόλο που η ιταλική εταιρεία επιδοτήθηκε με 50 εκατομμύρια ευρώ για την εκτέλεση συγκεκριμένων δρομολογίων, όπως ορίζει η σύμβαση Υποχρέωσης Δημόσιας Υπηρεσίας με το ελληνικό Υπουργείο Μεταφορών, παραμένει άγνωστη η εκτέλεση αυτών των δρομολογίων, αυξάνοντας έτσι τις αμφιβολίες του κοινού για τήρηση της σύμβασης (Πανευρωπαϊκή ασφάλεια των σιδηροδρόμων, 2023). Είναι πολύ σημαντικό να τονίσουμε πως οι όροι, όπως και η σύμβαση ιδιωτικοποίησης το 2017 για την μεταβίβαση των μετοχών της ΤΡΑΙΝΟΣΕ ανάμεσα στο ΤΑΙΠΕΔ και την Ferrovie dello Stato δεν δημοσιεύτηκαν ποτέ (όπ.π.). Με την ιδιωτικοποίηση, η Κομισιόν βασιζόταν στην ενίσχυση του ανταγωνισμού και στην ενίσχυση της ποιότητας των υπηρεσιών προς τους επιβάτες. Ωστόσο, η ΕΡΓΟΣΕ που ήταν υπεύθυνη για την συντήρηση του δικτύου δεν είχε ενεργό ρόλο καθώς η φύλαξη του δικτύου δεν ήταν αρκετή και οι βλάβες που προκαλούνταν ήταν συνεχείς (Ψύλος, 2023) με αποτέλεσμα να δημιουργούνται ερωτήματα σχετικά με την τήρηση των Ευρωπαϊκών κανόνων για την ασφάλεια των σιδηροδρόμων.

4.2 Ευρωπαϊκοί κανόνες για την ασφάλεια των σιδηροδρόμων

Η ασφάλεια των σιδηροδρόμων στην Ευρωπαϊκή Ένωση ρυθμίζεται από ένα σύνολο οδηγιών και κανόνων που αποσκοπούν στη διασφάλιση υψηλών προτύπων λειτουργίας και διαλειτουργικότητας μεταξύ των κρατών μελών. Στο επίκεντρο αυτής της πολιτικής βρέθηκε η Οδηγία 2016/798 της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Βασικός της στόχος ήταν η ενίσχυση

¹ Βλ. αναλυτικά στο site της εταιρείας σε <https://www.hellenictrain.gr/etaireia> (προσπελάστηκε 28.01.2025).

της ασφάλειας των σιδηροδρόμων και η εναρμόνιση των εθνικών κανόνων ασφαλείας. Τα βασικά σημεία της Οδηγίας έγκεινται στην δημιουργία κοινών στόχων και μεθόδων ασφαλείας ώστε να εξαλειφθούν οι εθνικοί κανόνες και κατ'επέκταση τυχόν εμπόδια για έναν ενιαίο ευρωπαϊκό σιδηροδρομικό χώρο. Επιπρόσθετα, περιλαμβάνεται η υποχρέωση κάθε κράτους-μέλους να διαθέτει εθνικές αρχές ασφαλείας και ανεξάρτητα όργανα διερεύνησης ατυχημάτων. Παράλληλα, καθορίζονται και οι ευθύνες για όλες τις πλευρές του συστήματος, από τις σιδηροδρομικές επιχειρήσεις μέχρι και τους διαχειριστές υποδομών και τις εθνικές αρχές (Πανευρωπαϊκή ασφάλεια των σιδηροδρόμων, 2023).

Με βάση την Οδηγία 2016/798, κάθε κράτος- μέλος οφείλει να έχει μια Εθνική Αρχή Ασφάλειας που θα είναι υπεύθυνη για την τήρηση της ασφάλειας και θα εκδίδει εθνικά πιστοποιητικά ασφαλείας για όσες επιχειρήσεις λειτουργούν σε μία χώρα. Πιο συγκεκριμένα, με βάση το άρθρο 85 του Νόμου 4199/2013 (Α' 216), η ελληνική Εθνική Αρχή Ασφάλειας για τους Σιδηροδρόμους έχει τεθεί σε λειτουργία από τον Οκτώβριο του 2013. Τα καθήκοντα της Αρχής ορίζονται αναλυτικά στο άρθρο 16 της Οδηγίας 2016/798, στο οποίο η ασφάλεια των σιδηροδρόμων τίθεται σε υψηλά επίπεδα έχοντας απώτερο στόχο την συνεχή βελτίωσή της και την διαλειτουργικότητα του σιδηροδρομικού συστήματος. Τόσο οι διαχειριστές της υποδομής όσο και οι σιδηροδρομικές επιχειρήσεις είναι υπεύθυνοι, ο καθένας από την πλευρά του, για την ασφάλεια του συστήματος.² Εξίσου σημαντικός είναι και ο ρόλος του ανεξάρτητου οργάνου έρευνας ατυχημάτων για την διερεύνηση τυχόν ατυχημάτων και δυστυχημάτων στους σιδηροδρόμους.

Συνεχίζοντας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρέχει πιστοποιητικά ασφαλείας στις σιδηροδρομικές επιχειρήσεις. Οι πιστοποιήσεις αυτές αποδεικνύουν ότι οι επιχειρήσεις μπορούν να λειτουργούν σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο και διασφαλίζουν ότι τα συστήματα ασφαλείας ακολουθούν τα ενιαία ευρωπαϊκά πρότυπα (Πανευρωπαϊκή ασφάλεια των σιδηροδρόμων, 2023). Είναι σημαντικό να επισημάνουμε πως οι πιστοποιήσεις αυτές λαμβάνονται μέσω του Οργανισμού Σιδηροδρόμου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ERA). Βασικός ρόλος του ERA είναι να επιβλέπει την σωστή εφαρμογή των κοινών αυτών κανόνων και να παρακολουθεί την ασφάλεια στους σιδηροδρόμους στην ΕΕ υποβάλλοντας σχετικές εκθέσεις.³ [66]

² Βλ. αναλυτικά στο site της Εθνικής Αρχής Ασφάλειας των σιδηροδρόμων σε: (<https://ras-el.gr/asfaleia/>

³ Βλ. αναλυτικά σε: (Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Ασφάλεια των σιδηροδρόμων, https://transport.ec.europa.eu/transport-modes/rail/interoperability-safety/rail-safety_en?prefLang=el&etrans=el).

Από την Οδηγία εξαιρούνται τοπικά, αστικά ή προαστιακά δίκτυα, όπως και οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται αποκλειστικά σε αυτά. Επίσης, δεν εφαρμόζεται σε μετρό, τραμ και σε ελαφρά σιδηροδρομικά οχήματα. Η Οδηγία αποτελεί την τέταρτη δέσμη των μέτρων για τους σιδηροδρόμους και έχει στόχο την εξέλιξη των σιδηροδρόμων και την καλύτερη ποιότητα υπηρεσιών. Η συγκεκριμένη Οδηγία εφαρμόζεται ταυτόχρονα με τον κανονισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τον Οργανισμό Σιδηροδρόμων, τον 2016/796 δηλαδή, και την Οδηγία 2016/ 797 που αφορά την διαλειτουργικότητα του σιδηροδρομικού συστήματος της ΕΕ (Πανευρωπαϊκή ασφάλεια των σιδηροδρόμων, 2023).

Στο τέταρτο κεφάλαιο της Οδηγίας 2016/798, αναγράφεται η διερεύνηση ατυχημάτων και συμβάντων. Ειδικότερα, μετά από κάποιο σοβαρό σιδηροδρομικό ατύχημα τα κράτη μέλη ορίζουν την διεξαγωγή έρευνας με στόχο να βελτιωθεί η σιδηροδρομική ασφάλεια και να προληφθούν ατυχήματα. Η έρευνα πραγματοποιείται από τον φορέα διερεύνησης, όπως ορίζει το άρθρο 22 της Οδηγίας, ο οποίος εξετάζει και συμβάντα που θα μπορούσαν να είχαν εξελιχθεί σε σοβαρά ατυχήματα. Σε αυτά περιλαμβάνονται τεχνικές βλάβες στα διαρθρωτικά υποσυστήματα ή και σε στοιχεία διαλειτουργικότητας του σιδηροδρομικού συστήματος. Στις βασικές αρμοδιότητες του φορέα διερεύνησης συγκαταλέγονται η σοβαρότητα του ατυχήματος, το ενδεχόμενο το ατύχημα αυτό να αποτελεί μέρος μιας σειράς ατυχημάτων που έχει συμβεί στο σιδηροδρομικό σύστημα και τί επιρροή μπορεί να έχει στην ασφάλεια του σιδηροδρόμου (Οδηγία (ΕΕ) 2016/798 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαΐου 2016, για την ασφάλεια των σιδηροδρόμων, 2016). Εκτός, όμως, από την σημαντικότητα που προσφέρει η Οδηγία 2016/798 της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ασφάλεια των σιδηροδρόμων, τέθηκαν σε πρόγραμμα και συμβάσεις για τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό του ΟΣΕ.

4.3 Οι συμβάσεις για την τεχνολογική αναβάθμιση του ΟΣΕ

Για την τεχνολογική αναβάθμιση του ΟΣΕ υπάρχουν αρκετές πρωτοβουλίες και έργα σε εξέλιξη, όπως και σχεδιασμοί για το μέλλον.

Ο ΟΣΕ έχει δρομολογήσει έργα αποκατάστασης στις σιδηροδρομικές γραμμές. Σύμφωνα με τον Διευθύνων Σύμβουλο του ΟΣΕ, προγραμματίζεται η αποκατάσταση στα τμήματα

Δομοκός - Λάρισα, Παλαιοφάρσαλος - Καλαμπάκα, Λάρισα - Βόλος καθώς και στο τμήμα του Πηλίου. Παράλληλα, σχεδιάζεται η ανακατασκευή της υποδομής, η αποκατάσταση της σηματοδότησης, τηλεδιοίκησης και του συστήματος ETCS (European Train Control System), ενός σύγχρονου συστήματος διαχείρισης ασφάλειας (Πώς θα βελτιωθεί ο ελληνικός σιδηρόδρομος- Τι σχεδιάζουν ΟΣΕ, Hellenic Train, ΓΑΙΑΟΣΕ και VTG, 2024). Ο Διευθύνων Σύμβουλος της Hellenic Train με την σειρά του, έθεσε σαν στόχο την βελτίωση της ποιότητας του τροχαίου υλικού με απώτερο σκοπό την αύξηση της χωρητικότητας με περισσότερους συρμούς στο σιδηροδρομικό δίκτυο. Ο Σύμβουλος της VTG Rail Logistics Hellas, έθεσε στο επίκεντρο την υστέρηση της χώρας μας σε επίπεδο υποδομών και τόνισε την σημασία της πιστοποίησης καθώς η Ελλάδα είναι από τις λίγες χώρες που δεν μπορούν να μεταφερθούν trailers πάνω στα τρένα (ό.π.)

Επιπρόσθετα, σε εξέλιξη βρίσκονται Συμπράξεις Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα (ΣΔΙΤ) αξίας 700 εκατομμυρίων ευρώ για την αναβάθμιση του δικτύου. Αυτές αφορούν την ανάταξη της υφιστάμενης υποδομής και την βελτίωση της ασφάλειας των συστημάτων. Το ΣΔΙΤ στην Βόρεια Ελλάδα έχει κοστολογηθεί στα 420 εκατομμύρια ευρώ και ο ανάδοχος είναι υποχρεωμένος σε χρονικό περιθώριο δύο ετών να από την υπογραφή της σύμβασης τόσο να εκτελέσει τα έργα ανάταξης όσο και να αναλάβει την συντήρησή τους για άλλα δεκαπέντε χρόνια (Σεραφεϊμίδης, 2023).

Ο τότε Υπουργός Υποδομών και Μεταφορών, παρουσίασε νομοσχέδιο για την Οργανωτική Μεταρρύθμιση του Σιδηροδρομικού Τομέα το οποίο αποτελείται από δύο μέρη. Το πρώτο μέρος αφορά τον εταιρικό μετασχηματισμό των εταιρειών “ ΟΣΕ Α.Ε” σε “ ΕΡΓΟΣΕ Α.Ε”, την μετονομασία του ‘Διαχειριστή Υποδομής’ σε αναμόρφωση ενοποιημένης εταιρείας “Σιδηρόδρομοι Ελλάδος Μ.Α.Ε” και την μετάθεση της διαχείρισης σιδηροδρομικού τροχαίου υλικού από την ‘ΓΑΙΑΟΣΕ Α.Ε’. Ο νέος φορέας θα είναι υπεύθυνος για την μελέτη, την ανάπτυξη, την συντήρηση και τον τρόπο διαχείρισης των σιδηροδρομικών υποδομών της χώρας και κρίθηκε αναγκαίος, ώστε να καλυφθούν κενά, αρμοδιότητες και να επαναλειτουργήσει ο συντονισμός στον τομέα της ασφάλειας (Τέλος ο ΟΣΕ, έρχονται οι Σιδηρόδρομοι Ελλάδας’ και αναβάθμιση του δικτύου, 2024). Το δεύτερο μέρος αποσκοπεί στην αναμόρφωση της θεσμικής λειτουργίας και στελέχωσης της Ρυθμιστικής Αρχής Σιδηροδρόμων, της Αρχής Πολιτικής Αεροπορίας, της Υπηρεσίας Πολιτικής Αεροπορίας και του Εθνικού Οργανισμού Διερεύνησης Αεροπορικών και Σιδηροδρομικών Ατυχημάτων και Ασφάλειας Μεταφορών. Με αυτό το νομοσχέδιο ο Υπουργός έθεσε σαν στόχο να αναπτυχθούν οι σιδηροδρομικές μεταφορές, με βάση τα ευρωπαϊκά πρότυπα, σε συνθήκες

μεγαλύτερης ασφάλειας, να επιτευχθεί η διαλειτουργικότητα με το σιδηροδρομικό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, να εκσυγχρονιστεί το εθνικό σιδηροδρομικό δίκτυο παρέχοντας υψηλή ποιότητα στους επιβάτες προστατεύοντας το φυσικό περιβάλλον και στηρίζοντας την αειφόρο ανάπτυξη (Τέλος του 2024 έτοιμο το νέο σχέδιο για τον νέο ΟΣΕ, 2024). Επίσης, δημιουργούνται συμβάσεις που ευθυγραμμίζονται με την ευρωπαϊκή στρατηγική. Ανάμεσά τους ο άξονας ‘Τρεις Θάλασσες’, που συνδέει την Αλεξανδρούπολη με Βουλγαρία, Ρουμανία και ενδέχεται να φτάσει μέχρι την Ουγγαρία και ο άξονας ‘ Δυτικά Βαλκάνια-Ανατολική Μεσόγειος’, που θα έχει σημείο έναρξης την Θεσσαλονίκη και θα περνάει από τα Σκόπια, το Βελιγράδι και την Βουδαπέστη. Ουσιαστικά, στόχος είναι να συνδεθεί η Ελλάδα με χώρες της ΕΕ μέσω του σιδηροδρομικού δικτύου (Σταικούρας: έτοιμο μέχρι το τέλος του 2024 θα είναι το σχέδιο για τον νέο ΟΣΕ και η μεταρρύθμιση του σιδηροδρομικού τομέα θα ολοκληρωθεί, 2024). Ανάμεσα σε αυτά τα σχέδια, ο Υπουργός Υποδομών και Μεταφορών παρουσίασε και το Σχέδιο Δράσης για τις ενέργειες που προτείνονται για την αναβάθμιση του σιδηροδρόμου. Η εγκατάσταση καμερών και drones θα επαναπρογραμματιστεί με στόχο την μείωση της δολιοφθοράς, όπως και η ψηφιοποίηση και αναβάθμιση των υπηρεσιών (Πώς θα βελτιωθεί ο ελληνικός σιδηρόδρομος- Τι σχεδιάζουν ΟΣΕ, Hellenic Train, ΓΑΙΑΟΣΕ και VTG, 2024).

Με την ολοκλήρωση του νομοσχεδίου, απώτερος στόχος είναι η προσκόμιση οφελών τόσο για το επιβατικό κοινό όσο και για τον ΟΣΕ. Από την μία, το επιβατικό κοινό θα είναι πλήρως ενημερωμένο στους σταθμούς, αλλά και εντός των τρένων, θα εξυπηρετούνται καλύτερα με την χρήση και την αγορά εισιτηρίων μέσω κινητού τηλεφώνου και η βελτίωση των δρομολογίων θα φέρει και την καλύτερη εξυπηρέτηση των επιβατών. Από την άλλη, θα μειωθούν τα έξοδα του ΟΣΕ και τα εισιτήρια διαφυγής και θα αυξηθούν τα έσοδα του ΟΣΕ (Ψηφιακός Μετασχηματισμός του ΟΣΕ , 2024).

4.4 Η σύμβαση 717/2014 και τα ζητήματα εφαρμογής της

Στα τέλη της δεκαετίας του 2000 πραγματοποιήθηκε η εγκατάσταση ενός συστήματος αμφίδρομης σηματοδότησης με τηλεδιοίκηση από το Κιάτο έως τον Προμαχώνα. Το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης έφερε στην επιφάνεια την παραμέληση του σιδηροδρόμου καθώς το προσωπικό είχε μειωθεί σημαντικά και δεν πραγματοποιούνταν οι απαραίτητες συντηρήσεις των συστημάτων (Κλώντζα, 2023). Λίγα χρόνια αργότερα, το 2018, το Υπουργείο Υποδομών και Μεταφορών υπέβαλε στην Κομισιόν σχεδιασμό

σύμφωνα με τον οποίο υποστήριζε πως ο σιδηρόδρομος είχε υποστεί επαναλαμβανόμενες βλάβες και ο εξοπλισμός του είχε κλαπεί και πέσει θύμα δολιοφθοράς. Η παροχή ελάχιστων κονδυλίων και οι καθυστερήσεις των εργοληπτικών εταιρειών σε έργα την περίοδο της κρίσης, οδήγησε την ΕΡΓΟΣΕ στην σύναψη της σύμβασης 717 τον Σεπτέμβριο του 2014 (όπ.π.).

Η συγκεκριμένη Σύμβαση υπογράφηκε ανάμεσα στην ΕΡΓΟΣΕ και τους νόμιμους εκπροσώπους της Κοινοπραξίας για το έργο ‘Ανάταξη και Αναβάθμιση του συστήματος Σηματοδότησης - Τηλεδιοίκησης και Αντικατάστασης 70 Αλλαγών Τροχιάς σε Εντοπισμένα Τμήματα του Άξονα Αθήνα- Θεσσαλονίκη- Προμαχώνας’, με προθεσμία υλοποίησης 24 μήνες και κόστους 41 δισεκατομμύρια ευρώ (Μουστάκα, 2024). Ως αντικείμενο έφερε την συνολική οργάνωση και αξιοποίηση των προηγμένων εργολαβιών με στόχο τόσο την ασφαλή διακίνηση μέσω του σιδηροδρόμου, όσο και τον εκσυγχρονισμό αυτού. Για να ξεκινήσουν, όμως, οι εργασίες βασική προϋπόθεση ήταν να εγκριθούν οι απαιτούμενες μελέτες εφαρμογής για τα συστήματα σηματοδότησης και τηλεδιοίκησης από εξειδικευμένη εργοληπτική εταιρεία, η οποία θα παρείχε τις υπηρεσίες και την τεχνογνωσία της προς τα μέλη της Κοινοπραξίας, καθώς το έργο ήταν ‘ ειδικής φύσεως’ (όπ.π.).

Ωστόσο η σύμβαση, την οποία και ανέλαβε η Κοινοπραξία ΤΟΜΗ για τρία χρόνια αντιμετώπιζε προβλήματα κακού σχεδιασμού, επιχειρηματικών και μετοχικών συγκρούσεων, όπως, προβλήματα ως προς την επιλογή των υλικών ανάταξης και ως προς την υπογραφή μελετών εφαρμογής του έργου. Την άνοιξη του 2020, συμφωνήθηκε νέα τεχνική λύση η οποία ακολουθούσε τις απαιτήσεις της χρηματοδότησης, εγκρίθηκε από το Ελεγκτικό Συνέδριο και ενώ ήταν έτοιμη να εφαρμοστεί, παρουσιάστηκαν και οι απαιτήσεις χρηματοδότησης από τον ανάδοχο (Κλώντζα, 2023) . Η ανάδοχος Κοινοπραξία με την αποστολή εγγράφων προς την ΕΡΓΟΣΕ, ενημέρωσε για την αδυναμία υλοποίησης μέρους της σύμβασης και την στοχοθεσία αλλαγών και νέων εργασιών που έχουν άμεσες οικονομικές επιπτώσεις (Σταθάκης, 2024). Έτσι τον Μάρτιο του 2021, η διοίκηση της ΕΡΓΟΣΕ, η οποία είχε αναλάβει να επιλύσει την δυσμενή αυτή κατάσταση, κλήθηκε να υπογράψει συμπληρωματική σύμβαση για την διενέργεια εργασιών με στόχο την ολοκλήρωση του έργου. Το έργο έγινε με συγχρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση και από Εθνικούς πόρους. Έως και σήμερα έχει ολοκληρωθεί ένα σημαντικό ποσοστό αυτού, αλλά όχι ολόκληρο (Κλώντζα, όπ.π.). Η ευρωπαϊκή Εισαγγελία από την πλευρά της έκανε λόγο για καθυστέρηση της συμπληρωματικής σύμβασης, καθώς ήδη από το 2018, σύμφωνα με τους νόμους για τα δημόσια έργα, η Κοινοπραξία όφειλε να δηλωθεί ως

έκπτωτη. Είναι πολύ σημαντικό να υπογραμμίσουμε πως ενώ η αρχική προθεσμία κατασκευής του ελεγχόμενου έργου βάσει Σύμβασης ήταν οι 24 μήνες, δηλαδή στις 26/09/2016, δόθηκαν συνολικά έντεκα παρατάσεις (Σταθάκης, ό.π.). Σαν προτεραιότητα ικανοποιήθηκαν τα συμφέροντα της Κοινοπραξίας και όχι η υλοποίηση του έργου στο προγραμματισμένο χρονικό διάστημα, παρόλο που η Κοινοπραξία υποστήριξε πως η καθυστέρηση του έργου επήλθε εξαιτίας δυσκολιών στην εκτέλεση του έργου (Μουστάκα, 2024).

Η τροποποίηση του έργου το 2018 περιελάμβανε μία σειρά μεταβολών. Πιο συγκεκριμένα, μία από τις βασικές τροποποιήσεις ήταν να αναβαθμιστεί το ήδη υπάρχον σύστημα συμβατικής σηματοδότησης- τηλεδιοίκησης στον άξονα Αθήνα- Θεσσαλονίκη- Προμαχώνας που έχει μήκος 519 χιλιόμετρα και να αντικατασταθούν 70 αλλαγές τροχιάς κατά μήκος του ίδιου άξονα. Επιπρόσθετα, στόχος ήταν αν εγκατασταθεί και να παραληφθεί για περιορισμένο χρονικό διάστημα το σύστημα ελέγχου - χειρισμού σηματοδότησης ETCS level 1 σε 402 χιλιόμετρα του σιδηροδρομικού άξονα Αθήνας- Θεσσαλονίκης. Ακόμη, για όσο χρονικό διάστημα διαρκούσε το έργο θα περιελάμβανε και τις λειτουργικές δαπάνες της ΕΡΓΟΣΕ. Τέλος, με την αναβάθμιση του έργου σκοπός ήταν να αναβαθμιστούν και οι απαραίτητες συσκευές τηλεμετρίας για την επικοινωνία του συστήματος σηματοδότησης, των τηλεδιοικήσεων της σηματοδότησης Αθηνών, Λάρισας και Θεσσαλονίκης καθώς και την αποκατάσταση της σηματοδότησης του Σιδηροδρομικού Σταθμού Κατερίνης (Κλώντζα, 2023)

Μετά την υπογραφή της Σύμβασης, η Κοινοπραξία προχώρησε στην αυθαίρετη εκτέλεση του έργου σε δύο μέρη, δηλαδή στο βόρειο και στο νότιο. Το βόρειο τμήμα του έργου εκτελέστηκε σύμφωνα με τις οδηγίες και την τεχνογνωσία της εταιρείας παρόχου εμπειρίας. Το νότιο τμήμα, αντιθέτως, δεν δέχτηκε την κατάλληλη προσοχή, καθώς η εταιρεία δεν συμμετείχε και τα έργα εκτελέστηκαν χωρίς την τεχνογνωσία της. Συνεπώς, παραβιάστηκαν αρκετοί συμβατικοί όροι και το έργο ήταν κατώτερης επεξεργασίας σε σχέση με το βόρειο (Μουστάκα, 2024).

Η σύμβαση 717 σχετικά με την τηλεδιοίκηση και την σηματοδότηση του σιδηροδρομικού δικτύου με το σύστημα ETCS δεν ολοκληρώθηκε (Μουστάκα, 2024). Το δυστύχημα στο Άδενδρο (λίγο έξω από την Θεσσαλονίκη), στις 13 Μαΐου του 2017, στο οποίο το τρένο σύρθηκε για 250 μέτρα και η μηχανή του κόπηκε και προσέκρουσε σε διπλανό κτίσμα, συνδέθηκε άμεσα με το δυστύχημα, λίγα χρόνια αργότερα, που συνέβη στα Τέμπη, καθώς

και στις δύο περιπτώσεις έγκειται το ζήτημα της ασφάλειας της κυκλοφορίας των τρένων. Παρόλη την δαπάνη δισεκατομμυρίων ευρώ για τον σιδηρόδρομο, βασικά συστήματα υπολειπορούσαν ή δεν λειτουργούσαν καθόλου (Κουκουμάκας, 2023). Ο έλεγχος της Σύμβασης 717/2014 πραγματοποιήθηκε από την Επιτροπή Δημοσιονομικού Ελέγχου (ΕΔΕΛ) της Γενικής Γραμματείας Δημοσιονομικής Πολιτικής της Γενικής Διεύθυνσης Ελέγχων Συγχρηματοδοτούμενων Προγραμμάτων του Υπουργείου Οικονομικών και διήρκησε από τον Οκτώβριο έως τον Νοέμβριο του 2018. Στην έκθεση ελέγχου εντοπίστηκαν προβλήματα σχετικά με την παροχή τεχνογνωσίας ειδικού έργου στο τμήμα ΣΚΑ- Πλατύ, με αποτέλεσμα η ΕΔΕΛ να ζητήσει από την ΕΡΓΟΣΕ την επιστροφή 2.207.729€ από την ευρωπαϊκή χρηματοδότηση για ανεπαρκή ορισμό του αντικειμένου της σύμβασης (Σταθάκης, 2024).

Μόνο μετά την υποβολή καταγγελιών, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν νωρίτερα από το δυστύχημα στα Τέμπη, ανατέθηκε η έρευνα για την πολυετή καθυστέρηση στην υλοποίηση της Σύμβασης. Η Εισαγγελία Διαφθοράς, ο οικονομικός εισαγγελέας και Εθνική Αρχή Διαφάνειας ανέλαβαν την παραπάνω έρευνα, όπου το πόρισμα της ΕΑΔ ολοκληρώθηκε τον Σεπτέμβριο του 2021 με τους υπογράφοντες να ζητούν πειθαρχικές κυρώσεις και όχι ποινικές. Τον Μάιο του 2022, η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία διεξήγαγε και εκείνη έρευνα για την καθυστέρηση της ολοκλήρωσης της Σύμβασης, καθώς το έργο κατά 85% πραγματοποιήθηκε με κονδύλια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η έρευνα ολοκληρώθηκε τον Δεκέμβριο του 2023 με την άσκηση κακουργηματικών διώξεων εξαιτίας της απουσίας ελέγχων (Σουλιώτης, 2024).

4.5 «Εν απουσία των ελέγχων».

Η ΕΡΓΟΣΕ αποτέλεσε θυγατρική του ΟΣΕ, με στόχο την επιτάχυνση της υλοποίησης σιδηροδρομικών έργων που είχαν χρηματοδοτηθεί όχι μόνο από τους εθνικούς πόρους, αλλά και από Ευρωπαϊκούς. Οι προστριβές, ωστόσο, που δημιουργήθηκαν μεταξύ τους, έφερε το 2022 την πλήρη απομάκρυνση της ΕΡΓΟΣΕ από τον ΟΣΕ, καθώς και την μεταβίβαση των μετοχών της ΕΡΓΟΣΕ από τον ΟΣΕ στο Ελληνικό Δημόσιο. Οι τριβές ήταν συχνές, με συνηθέστερη την άρνηση του ΟΣΕ να παραλάβει έργα από τον ΕΡΓΟΣΕ, ακόμα και όταν είχαν πιστοποιηθεί από ανεξάρτητο εξωτερικό φορέα (Σταθάκης, 2024).

Τα σιδηροδρομικά έργα αποτέλεσαν πεδίο ανταγωνισμού ανάμεσα σε εργολάβους και σε προμηθευτές, ενώ πολλές φορές οι προδιαγραφές διέφεραν μεταξύ τους με αποτέλεσμα να υπάρχουν ασυμβατότητες ανάμεσα σε ενιαία έργα. Οι καθυστερήσεις στα σιδηροδρομικά έργα οφείλονταν τόσο σε επιχειρηματικές διαφωνίες, όσο και σε διαμάχες μεγάλων εταιρειών στα συστήματα του ΟΣΕ. Αποτελεσματικά, οι παρατάσεις και οι καθυστερήσεις των έργων έφεραν την αδυναμία εκπλήρωσης του προγραμματισμού των φορέων και την ελλιπή εξυπηρέτηση αναγκών (Σταθάκης, 2024).

Το δυστύχημα στα Τέμπη (βλ. αναλυτικά παρακάτω), με τα δύο τρένα να κινούνται παράλληλα για μεγάλο χρονικό διάστημα, έφερε στο προσκήνιο τις δυσλειτουργίες των συστημάτων αλλά και τις παραβλέψεις των υπευθύνων. Τα φωτισήματα, των οποίων οι ενδείξεις πραγματοποιούνται με τηλεχειρισμό και με έγχρωμα ηλεκτρικά φώτα, δεν λειτούργησαν, εφόσον δεν θορύβησαν παρόλο που υπήρχε κόκκινη ένδειξη. Ταυτόχρονα και το σύστημα τηλεδιόικησης, το οποίο θα μπορούσε να αντιληφθεί την ταυτόχρονη κίνηση των τρένων στην ίδια γραμμή, δεν λειτούργησε (Lifo Newsroom, 2024).

Λίγες ώρες μετά το δυστύχημα, ήρθαν στην δημοσιότητα οι συνομιλίες του σταθμάρχη της Λάρισας, ο οποίος διέταξε το Intercity να προχωρήσει στην παρακαμπτήρια γραμμή από Θεσσαλονίκη- Αθήνα, στην οποία κινούταν η εμπορική αμαξοστοιχία. Ο ίδιος ακόμη και μετά το δυστύχημα υποστήριζε ότι έδωξε το τρένο από την άνοδο, αποκλείοντας την περίπτωση λάθους από μέρους του. Ωστόσο, όταν ο ρυθμιστής κυκλοφορίας του ΟΣΕ στις 23:47 εκείνης της νύχτας επέμεινε να μάθει από ποια γραμμή έφυγε το τρένο από την Λάρισα, ο σταθμάρχης τότε έκανε φανερό ότι υπήρχε πρόβλημα με τα κλειδιά και ότι το τρένο έφυγε από την άνοδο (Lifo Newsroom, 2024). Επίσης, ερωτήματα δημιουργήθηκαν και για την Ρυθμιστική Αρχή Σιδηροδρόμων (ΡΑΣ) και την Hellenic Train, σχετικά με την κατάσταση της υγείας του μηχανοδηγού, ο οποίος φέρεται να είχε υποστεί δύο εγκεφαλικά επεισόδια με ιστορικό υποτροπής. Η πρόεδρος της ΡΑΣ, ανέφερε στην κατάθεσή της ότι οι μηχανοδηγοί οφείλουν να περάσουν από αυστηρές ιατρικές εξετάσεις, για τις οποίες ευθύνεται η Hellenic Train, και μετέπειτα, οι σφραγισμένοι φάκελοι οδηγούνται προς την ΡΑΣ. Ο συγκεκριμένος μηχανοδηγός πέρασε από τις απαιτούμενες εξετάσεις, όμως, η γνωμάτευση που ενέκρινε η ΡΑΣ και που η ίδια παρουσίασε στην επιτροπή δεν έφερε σημαντικά προσωπικά στοιχεία του ιδίου, όπως για παράδειγμα τον ΑΜΚΑ και τον αριθμό ταυτότητάς του, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται ερωτήματα σχετικά με την αξιοπιστία της διαδικασίας ελέγχου και την συνολική της λειτουργία (Εξεταστική για Τέμπη: Η πρόεδρος της Ρυθμιστικής Αρχής κατέθεσε ότι έγιναν πολλά λάθη, 2024).

Από την μεριά της η ΣΤΑΣΥ, μετά το δυστύχημα στα Τέμπη, δήλωσε ότι είχαν γίνει επαναλαμβανόμενες προειδοποιήσεις για τυχόν κίνδυνους. Η Πανελλήνια Ένωση Προσωπικού Έλξης είχε αποστείλει, μάλιστα, και εξώδικο για τις επικίνδυνες συνθήκες που κυριαρχούσαν στο σιδηροδρομικό δίκτυο. Ακόμη και ο Πρόεδρος της Επιτροπής ETCS, που ευθύνεται για τα έργα σηματοδότησης και ασφάλειας στο σιδηροδρομικό δίκτυο, παραιτήθηκε καθώς ήταν αντίθετος με τις ενέργειες της ΕΡΓΟΣΕ και δήλωσε ότι επικρατούσε κακοδιαχείριση, καθυστέρηση και μη τήρηση των συμβάσεων με κίνδυνο την ασφάλεια των γραμμών (Η ‘απελευθέρωση’ που σκοτώνει- Το διαχρονικό έγκλημα της ιδιωτικοποίησης των τρένων έχει την υπογραφή της ΕΕ και όλων των κυβερνήσεων, 2023). Άξιο απορίας αποτελεί και η αιτία έκρηξης που προκλήθηκε με την σύγκρουση. Πιο συγκεκριμένα, προκλήθηκε το φαινόμενο πυρόσφαιρας, μέσα στην οποία έγινε εκρηκτική καύση και κατ’ επέκταση προκλήθηκε πυρκαγιά (Γκούρμπατσης, 2024). Παρακάτω, περιγράφεται αναλυτικά το χρονικό του δυστυχήματος των Τεμπών.

4.6 Το χρονικό του δυστυχήματος

Στις 28 Φεβρουαρίου 2023, μετά το τριήμερο της Καθαράς Δευτέρας δηλαδή, η επιβατική αμαξοστοιχία Intercity 62 (IC62) εκτελούσε το βραδινό δρομολόγιο Αθήνα- Θεσσαλονίκη, στην οποία επιβιβάζονταν, κυρίως, φοιτητές. Το τρένο αναχώρησε καθυστερημένα και λίγο αργότερα από τις 19:22 που ήταν να ξεκινήσει από τον σταθμό Λαρίσης. Στην περιοχή Παλαιοφάρσαλο, λίγο πριν την Λάρισα, η αμαξοστοιχία καθυστέρησε λίγο ακόμα την προγραμματισμένη άφιξη στην Θεσσαλονίκη. Στις 23:10 το τρένο ξεκίνησε από την Λάρισα και με κατεύθυνση προς την κάθοδο, εκεί, δηλαδή, που κινούταν από τις 19:50, από την Θεσσαλονίκη, η εμπορική αμαξοστοιχία 63503, με τελικό προορισμό την Λάρισα. Για 12 λεπτά τα τρένα κινούνταν στην ίδια γραμμή, αλλά με αντίθετη κατεύθυνση, έχοντας το Intercity αναπτύξει τα 166 χιλιόμετρα σαν μέγιστη ταχύτητα που προβλέπεται. Στις 23:22, κοντά στην περιοχή Ευαγγελισμός Λάρισας, τα δύο τρένα συγκρούστηκαν μετωπικά. Η σιδηροδρομική αμαξοστοιχία Intercity, με 350 επιβάτες, κινούταν για 18 χιλιόμετρα στην λάθος γραμμή (Lifo Newsroom, 2024).

Αμέσως μετά την σύγκρουση, ακολούθησε ισχυρή έκρηξη όπου και εξελίχθηκε σε μεγάλη φωτιά. Τα τρία πρώτα βαγόνια εκτροχιάστηκαν, ανάμεσά τους και το κυλικείο το οποίο έλιωσε από τις φλόγες, καθώς αναπτύχθηκαν από την σύγκρουση θερμοκρασίες των 1.300

βαθμών Κελσίου (Ertnews,2023). Αμέσως μετά την σύγκρουση και μέχρι τις 00:00, έφτασαν στο σημείο πυροσβέστες και ασθενοφόρα, ενώ λεωφορεία μετέφεραν στον σιδηροδρομικό σταθμό της Θεσσαλονίκης τους διασωθέντες. Λίγο αργότερα, στις 02:00 είχε γίνει ο απεγκλωβισμός 15 νεκρών, ενώ στις 03:00 η Πυροσβεστική ανακοίνωσε τον θάνατο 16 ατόμων και τον τραυματισμό άλλων 85. Λίγο αργότερα, στις 05:00 ο σταθμάρχης του ΟΣΕ Λαρίσης που βρισκόταν σε βάρδια, αλλά και ο κλειδούχος της γραμμής οδηγήθηκαν στο Αστυνομικό Τμήμα της Λάρισας. Μία ώρα αργότερα, η Πυροσβεστική ανακοίνωσε τον θάνατο 32 ατόμων, τον τραυματισμό 85 ατόμων και την νοσηλεία άλλων 53 (Τέμπη: Η πρώτη ανακοίνωση της Πυροσβεστικής Υπηρεσίας για το φονικό σιδηροδρομικό δυστύχημα) . Το πρωινό που ακολούθησε, έφερε την δήλωση του τότε κυβερνητικού εκπροσώπου ότι θα διεξαχθεί έρευνα από τις Αρμόδιες Αρχές για να ανακαλυφθούν τα αίτια του δυστυχήματος. Λίγο αργότερα, ο, Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου, ανέθεσε την παρακολούθηση της προανάκρισης για το δυστύχημα στον, Εισαγγελέα Εφετών Λάρισας. Την ίδια στιγμή, ο Πρωθυπουργός της χώρας, κήρυξε τριήμερο εθνικό πένθος για τα θύματα του δυστυχήματος των Τεμπών, ενώ στις 11:20 ανακοινώθηκε και η επίσημη σύλληψη του σταθμάρχη από το Τμήμα Τροχαίας Λάρισας, εφόσον πραγματοποιήθηκε η έκθεση σύλληψης από τον εισαγγελέα που παρακολουθούσε τις ανακρίσεις στην περιοχή των Τεμπών. Λίγες ώρες αργότερα, στις 13:00 ο Πρωθυπουργός έφτασε στο σημείο του δυστυχήματος και ανακοίνωσε ότι θα διερευνήσει εις βάθος τα αίτια της τραγωδίας και στις 14:30 η Πυροσβεστική έκανε την τελευταία της ενημέρωση (Ertnews, όπ.π.) δηλώντας 36 νεκρούς και 66 τραυματίες σε νοσοκομεία της Λάρισας, της Κατερίνης και της Θεσσαλονίκης (Τέμπη 2023, Σύλλογος Πληγέντων Δυστυχήματος, 2023).

4.7 Οι αιτιάσεις αναφορικά με διαδικασίες συγκάλυψης

Το σιδηροδρομικό δυστύχημα στα Τέμπη προκάλεσε επιπλέον αντιδράσεις και ανησυχίες αναφορικά με τις προσπάθειες συγκάλυψης των αιτιών και των ευθυνών. Οι αιτιάσεις αυτές ηγέρθησαν κυρίως από τους συγγενείς των θυμάτων, οι οποίοι με συνεχή διαβήματα τους στον Τύπο και τις αρμόδιες εισαγγελικές αρχές τονίζουν τις συστηματικές προσπάθειες συγκάλυψης του δυστυχήματος και των ευθυνών του κράτους και της εταιρείας. Οι διαδικασίες αυτές εντοπίζονται κυρίως στα εξής σημεία: α) στο ‘μπάζωμα’ της περιοχής που πραγματοποιήθηκε η σύγκρουση β) στον ρόλο συγκάλυψης που υιοθέτησαν τα ΜΜΕ με

την παραποίηση συνομιλιών του σταθμάρχη και γ) στην άρνηση της κυβέρνησης να πραγματοποιηθεί ενδελεχής έρευνα στην περιοχή του δυστυχήματος.

Το πρώτο διάβημα αφορά στην διαδικασία του «μπαζώματος» της περιοχής του δυστυχήματος των Τεμπών, το οποίο ξεκίνησε την 1η Μαρτίου του 2023, την επόμενη μέρα δηλαδή του δυστυχήματος, και ολοκληρώθηκε έξι μέρες αργότερα. Με την διαδικασία του μπαζώματος εξαφανίστηκαν σημαντικά στοιχεία που θα βοηθούσαν στην διαλεύκανση του εγκλήματος. Υπάρχουν πολλές πιθανότητες μαζί με τα συντρίμια που πετάχτηκαν, να εξαφανίστηκε και γενετικό υλικό των θυμάτων του δυστυχήματος. Αξιοσημείωτο είναι να τονίσουμε πως για την παραπάνω διαδικασία του μπαζώματος, εκταμιεύτηκαν 647.862,80 ευρώ από την κυβέρνηση (Αλμπάνης, 2024), ενώ η μία από τις πέντε εταιρείες που ήταν υπεύθυνες για το μπάζωμα, αποκαλύφθηκε ότι δεν υφίστατο καν όταν ανέλαβε την ευθύνη της εργολαβίας. Αντιθέτως, συστάθηκε επίσημα στις 6 Απριλίου 2023, ένα μήνα, δηλαδή, αργότερα από το μπάζωμα της περιοχής αυτής. Επιπρόσθετα, το μπάζωμα της περιοχής έγινε με άτυπη κεντρική εντολή, χωρίς να υπάρχει δηλαδή εντολή εκ των άνωθεν (όπ.π.) και πριν προσέλθει στην περιοχή η Χημική Υπηρεσία Λάρισας για να κάνει δειγματοληψία υλικού (Σουλιώτης, 2024).

Σύμφωνα με τις δηλώσεις χειριστών γκρέιντερ ένα χρόνο σχεδόν αργότερα, έγινε γνωστό πως με οδηγίες της Πυροσβεστικής έριξαν χαλίκια, προς την πλευρά του ελαιώνα, καθώς ο γερανός δεν μπορούσε να πατήσει πάνω ,εξαιτίας της λάσπης, και να απομακρύνει τα βαγόνια. Οτιδήποτε κατάφερε να βγάλει ο γερανός, απομακρύνθηκαν με την συνοδεία της αστυνομίας και κατευθύνθηκαν προς το Κουλούρι. Επιπρόσθετα, ένας ακόμη χειριστής σκαπτικού μηχανήματος κατέθεσε ότι πράγματι το έδαφος δεν ήταν σταθερό για πατήσουν οι γερανοί. Συγκεκριμένα, για το χρονικό διάστημα των πέντε ημερών οι γερανοί μετέφεραν το χώμα του δυστυχήματος με φορτηγά και με συνοδεία αστυνομίας στο Κουλούρι Λάρισας, καθώς αμέσως μετά την απομάκρυνση των βαγονιών έπρεπε να καθαριστούν τα συντρίμια (Σουλιώτης,2024). Αντίστοιχα και οι ιδιοκτήτες της εταιρείας που ανέλαβαν τις χωματουργικές εργασίες δήλωσαν ότι η Περιφέρεια ήρθε σε συνεννόηση μαζί τους ώστε να πάνε στα Τέμπη για να απομακρύνουν γύρω στα 300 κυβικά χώμα, ώστε να καθαριστεί ο χώρος. Από την πλευρά του ο ανώτατος αξιωματικός της Πυροσβεστικής κατέθεσε πως οι γερανοί όφειλαν να φτάσουν έγκαιρα τόσο για να απεγκλωβιστούν τυχόν τραυματίες όσο και να περισυλλεχθούν οι υπόλοιποι νεκροί. Όλα αυτά έπρεπε να γίνουν με τέτοιο τρόπο ώστε τα βάρη του γερανού και του φορτίου να μην επηρεάσουν τον αγωγό μεταφοράς φυσικού αερίου που βρισκόταν ακριβώς κάτω από τον χώρο του δυστυχήματος (όπ.π.) . Με

βάση και τις προανακριτικές αρχές προέκυψαν σοβαρές παραλείψεις κατά την διερεύνηση του δυστυχήματος με την μη προστασία της περιοχής και την κατ' επέκταση άμεση εκχωμάτωσή της, με την οποία χάθηκαν πολύ σημαντικά αποδεικτικά στοιχεία που θα βοηθούσαν στην διερεύνηση της αλήθειας (Γκουρμπάτσης, 2024). Επίσης, δεν κατασχέθηκαν συνομιλίες των αρμόδιων αρχών και πειστήρια . Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν τυχόν βιντεοληπτικό υλικό της εμπορικής αμαξοστοιχίας από την αναχώρησή της από τον Σταθμό της Θεσσαλονίκης μέχρι την στιγμή του δυστυχήματος (όπ.π.).

Το δεύτερο διάβημα αναφορικά με τις διαδικασίες συγκάλυψης του δυστυχήματος στα Τέμπη αναφέρεται στον σημαντικό ρόλο που διαδραμάτισαν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Αναλυτικότερα, η κυκλοφορία δημοσιευμάτων για προσπάθειες αλλοίωσης ηχητικών συνομιλιών του σταθμάρχη με μηχανοδηγούς στην Λάρισα, ενίσχυσε τις υποψίες για συγκάλυψη (Λαμπρόπουλος, 2024). Το μοντάζ που πραγματοποιήθηκε αναδείκνυε μόνο το ανθρώπινο λάθος του σταθμάρχη, ενώ με βάση τα έγγραφα των Εγκληματολογικών εργαστηρίων της ΕΛ.ΑΣ η υπόδειξη του σταθμάρχη για αναχώρηση του τρένου προς την 'λανθασμένη πορεία' αφορούσε τον τοπικό συρμό, ο οποίος κινήθηκε κανονικά, και όχι την συγκεκριμένη αμαξοστοιχία. Ουσιαστικά ενώθηκαν δύο διαφορετικές συζητήσεις του σταθμάρχη και εξαφανίστηκε το σημείο του διαλόγου όπου ο σταθμάρχης της Λάρισας προσφώνησε τον μηχανοδηγό με το μικρό του όνομα, το οποίο δεν ταυτίζεται με το όνομα του οδηγού του Intercity, αλλά με του οδηγού του τοπικού τρένου (όπ.π.). Έκτοτε προέκυψαν ερωτήματα σχετικά με την συλλογή και την δημοσιοποίηση των ηχητικών συνομιλιών του σταθμάρχη της Λάρισας, με βασικό ποιος προχώρησε στην βιαστική αφαίρεση των μαγνητοφωνήσεων από το σύστημα καταγραφών του ΟΣΕ, στο οποίο υπάρχει ελεγχόμενη πρόσβαση. Υψηλόβαθμο στέλεχος του ΟΣΕ στην Εξεταστική της Βουλής δήλωσε πως ο ίδιος μαζί με εξουσιοδοτημένο άτομο από τον Οργανισμό κατείχαν τις μαγνητοφωνήσεις, γεγονός που διαψεύστηκε και αποδείχτηκε πως το στικάκι με τις συνομιλίες παραδόθηκε στις 3 Μαρτίου 2023 στην έδρα της Αστυνομίας από υπάλληλο του σιδηροδρόμου. Με βάση την διαψευσθείσα αναφορά του συγκεκριμένου στελέχους στην Βουλή, έγιναν ορατές οι δυνατότητες λαθροχειρίας. Πολλά μέσα ενημέρωσης ανέφεραν ότι το δυστύχημα συνδέεται με την μεταφορά παράνομου και επικίνδυνου φορτίου από την εμπορική αμαξοστοιχία, γεγονός που εντείνει τις ανησυχίες για συγκάλυψη πληροφοριών (Καρυστιανού για Τέμπη: Η κυβέρνηση πρωταγωνιστεί στην συγκάλυψη του εγκλήματος, 2024). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί εκείνο της δημόσιας τηλεόρασης

(ΕΡΤ) η οποία δεν προχώρησε στην μετάδοση της κοινής συνέντευξης Τύπου με τους συγγενείς των θυμάτων του δυστυχήματος και του Δικηγορικού Συλλόγου με σκοπό να τροποποιηθεί ο νόμος για την ευθύνη των υπουργών μέσω του δικαιώματος της λαϊκής νομοθετικής πρωτοβουλίας, όπως προβλέπεται . Το κανάλι αναφέρθηκε μόλις δέκα δευτερόλεπτα στην συνέντευξη Τύπου που πραγματοποιήθηκε και μόνο μετά από καταγγελία που άσκησε ο ΣΥΡΙΖΑ ΠΣ για αποσιώπηση. Όλο αυτό το γεγονός ενέτεινε την σκέψη τόσο των συγγενών όσο και της κοινωνίας ότι ακολουθούνται οδηγίες από την κυβέρνηση (Μορφονιός, 2024).

Τέλος, το τρίτο διάβημα αφορά κατηγορίες ότι η κυβέρνηση συμμετείχε στην συγκάλυψη του εγκλήματος. Η αντιπολίτευση μετονόμασε την Εξεταστική Επιτροπή σε ‘ Εξεταστική Επιτροπή της οργανωμένης συγκάλυψης του εγκλήματος των Τεμπών’, εξαιτίας της αποτυχίας της κυβέρνησης να προχωρήσει σε ουσιαστική διερεύνηση. Πιο συγκεκριμένα, η όλη οργανωμένη συγκάλυψη ξεκίνησε από την άρνηση για δημιουργία επιτροπής προκαταρκτικής εξέτασης του ΠΑΣΟΚ και του ΣΥΡΙΖΑ και συνεχίστηκε σε όλες τις εργασίες της Επιτροπής (Αποστολάκη, 2024). Το σχέδιο συγκάλυψης περιελάμβανε τον αποκλεισμό σημαντικών μαρτύρων, την προστασία του Υπουργού από την αντιπολίτευση με την απόρριψη της διαβίβασης της κατάθεσής του στην Εισαγγελία για ψευδορκία, τον αποκλεισμό σημαντικών στοιχείων σχετικά με την διαδικασία του μπαζώματος του τόπου εγκλήματος με στόχο τόσο την προστασία του υφυπουργού όσο και του κυβερνητικού αξιωματούχου που έδωσε εντολή για το μπάζωμα της περιοχής, την άρνηση της Επιτροπής της Λάρισας για να λάβει το σύνολο της δικογραφίας από το Συμβούλιο Εφετών της Λάρισας και τέλος, η ξαφνική και αυθαίρετη λήξη των εργασιών της Επιτροπής (Καρυστιανού για Τέμπη: Η κυβέρνηση πρωταγωνιστεί στην συγκάλυψη του εγκλήματος, 2024) . Εκτός από την κυβερνητική επιλογή για συγκάλυψη, δεν γίνεται να παραβλεφθεί η τέλεση του ποινικού αδικήματος του άρθρου 291 ΠΚ, που αφορά την διατάραξη της ασφάλειας των σιδηροδρόμων, των πλοίων και των αεροσκαφών που τελέστηκε εκ παραλείψεως και με ενδεχόμενο δόλο, όπως και η παράβαση του καθήκοντος των υπουργών Μεταφορών και Υποδομών των κυβερνήσεων του ΣΥΡΙΖΑ και της Νέας Δημοκρατίας να ολοκληρώσουν τις εργασίες της Σύμβασης 717/2014, όπως ορίζει το άρθρο 259 ΠΚ. Είναι σημαντικό να σημειώσουμε πως η απόφαση για συγκάλυψη αφορά τον Πρωθυπουργό, ο οποίος αποφάσισε εν γνώσει του να μην διερευνήσει σε βάθος την υπόθεση και να προστατέψει συγκεκριμένα πολιτικά πρόσωπα που συνδέονται μαζί του (Αποστολάκη, 2024).

Συμπερασματικά, γίνεται αντιληπτό ότι οι διαδικασίες συγκάλυψης καθορίζουν μέχρι και σήμερα την πορεία στις εξελίξεις της υπόθεσης των Τεμπών. Το άμεσο μπάζωμα της περιοχής την επομένη του δυστυχήματος και η μη προστασία της, είχε ως αποτέλεσμα να χαθούν σημαντικά στοιχεία που θα βοηθούσαν στην περαιτέρω διερεύνηση. Τα ΜΜΕ με την αλλοίωση των συνομιλιών του σταθμάρχη, με στόχο την παρουσίαση του ανθρώπινου λάθους και μόνο, όπως και η επιλογή της δημόσιας τηλεόρασης να μην μεταδώσει την κοινή συνέντευξη Τύπου για την τροποποίηση του νόμου περί ευθύνης των υπουργών, ενίσχυσαν τις υποψίες για συγκάλυψη του δυστυχήματος από ανώτερους παράγοντες. Η κυβέρνηση από την πλευρά της, με μια σειρά ενεργειών, όπως για παράδειγμα τον αποκλεισμό σημαντικών στοιχείων και μαρτύρων με το μπάζωμα της περιοχής, αλλά και την προστασία υπουργών, φέρει σοβαρές ευθύνες για την καθυστέρηση στην εξέλιξη της εξιχνίασης του δυστυχήματος των Τεμπών. Εξαιτίας αυτών των παραγόντων, η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία ανέλαβε την εξέταση των αιτιών του δυστυχήματος.

4.8 Η έρευνα της ευρωπαϊκής εισαγγελίας και τα πορίσματα της εξεταστικής επιτροπής

Η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία ξεκίνησε την λειτουργία της τον Ιούνιο του 2021 και αποτελεί ανεξάρτητο όργανο της Ευρωπαϊκής Ένωσης το οποίο είναι υπεύθυνο για την έρευνα, την δίωξη και την παραπομπή στην δικαιοσύνη όσων εγκλημάτων πλήττουν τα οικονομικά συμφέροντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (όπως για παράδειγμα η διαφθορά, η απάτη κ.α) (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία).

Έναν χρόνο πριν το δυστύχημα στα Τέμπη, η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία ασχολήθηκε ξανά με την έρευνα που είχε τεθεί στο αρχείο και αφορούσε το έργο σχετικά με την εγκατάσταση συστημάτων φωτισήμανσης, τηλεδιοίκησης και αυτόματης προστασίας συρμών (ETCS) (Καντούρης, 2024). Έναν χρόνο αργότερα από το δυστύχημα η ανακρίτρια της υπόθεσης άσκησε δίωξη σε 23 πρόσωπα, όπου οι 15 από αυτούς αποτελούσαν στελέχη του δημοσίου. Οι κατηγορίες με τις οποίες επιβαρύνονται αφορούν την απάτη, την απιστία, την ψευδή βεβαίωση με σκοπό τον παράνομο προσπορισμό οφέλους και ψευδείς βεβαιώσεις σε βαθμό κακουργήματος με τις κατηγορίες να επιβαρύνουν την περιουσία της ΕΕ, εξαιτίας των καθυστερήσεων του έργου, που χρηματοδοτήθηκαν από ευρωπαϊκά κονδύλια (όπ.π.). Ωστόσο, η έρευνα σε πρώην υπουργούς δεν κατάφερε να διεξαχθεί εξαιτίας του ελληνικού συντάγματος, γι' αυτό και μέρος της έρευνας ανατέθηκε στην εξεταστική επιτροπή της

Βουλής. Με αυτόν τον τρόπο όμως, παραβιάζεται ο κανονισμός και η ευρωπαϊκή νομοθεσία για την εξέταση του τρόπου που ξοδεύτηκαν χρήματα σε αυτό το έργο και τί τελικά συνέβη. Η ίδια ανέφερε ότι έχει σταλεί επιστολή στην Κομισιόν, ώστε η συνταγματική πρόβλεψη να αλλάξει, καθώς τίθεται ενάντια στον Κανονισμό (Βασιλοπούλου, 2024). Αυτή η ασυλία εμποδίζει την ολοκλήρωση της έρευνας και πρέπει να διερευνηθούν οι ευθύνες των υπουργών για τις καθυστερήσεις στο έργο.

Όσον αφορά και την καθυστέρηση στην απονομή της δικαιοσύνης στην Ελλάδα, η ανακρίτρια υποστήριξε ότι το οικονομικό έγκλημα και η διαφθορά είναι πολύ επικίνδυνα σαν φαινόμενα και η ασυλία στην υπόθεση σε συνδυασμό με την ατιμωρησία οφείλουν να αλλάξουν (Βασιλοπούλου, 2024). Η μη ολοκλήρωση της Σύμβασης 717, η οποία σχετίζεται με τις ανθρώπινες ζωές και την ασφάλεια των σιδηροδρόμων αποτελεί το οικονομικό έγκλημα που οδήγησε στο έγκλημα των Τεμπών, καθώς, εάν λειτουργούσε το σύστημα, ο σιδηρόδρομος θα σταματούσε και δεν θα υπήρχε το ανθρώπινο λάθος.

Η επικεφαλής της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας επιμένει στην αλλαγή της συνταγματικής ρύθμισης και πως στην Ελλάδα η υπόθεση με τα Τέμπη θέλουν να καλυφθεί. Η ίδια, στο κατηγορητήριο με τα 23 πρόσωπα, ύστερα από έρευνες, συνέδεσε τις αστοχίες της Σύμβασης 717 για τηλεδιοίκηση και σηματοδότηση στον σιδηρόδρομο με το δυστύχημα στα Τέμπη. Την ίδια στιγμή, τόσο η κυβέρνηση όσο και το κυβερνών κόμμα εναποθέτουν τις ευθύνες στον ανθρώπινο παράγοντα. Βάσει αυτών, γίνεται αντιληπτό πως όσοι υποστηρίζουν την τελευταία προσέγγιση δεν αφήνουν να διεξαχθεί και παραπάνω έρευνα καθώς εμποδίζεται με την ασυλία των υπουργών. Η διαδικασία της έρευνας συγκαταλέγεται στα χρέη των εισαγγελέων, όχι της Βουλής και της Αστυνομίας. Σύμφωνα με την ίδια ‘ *Ο ρόλος μας είναι να ερευνούμε και να αποδεικνύουμε ότι ο νόμος εφαρμόζεται εξίσου για όλους. Και στην προκείμενη περίπτωση αυτό δεν συνέβη. Δεν συνέβη! Κυβερνητικές αποφάσεις δεν πρέπει να έχουν την δυνατότητα να σταματούν την απονομή της δικαιοσύνης*’. Η ίδια προσθέτει ότι ο νόμος οφείλει να είναι ίσος για όλους και να επιτρέπεται η έρευνα εξίσου σε όλους ανεξαρτήτου του βαθμού που έχουν και της θέσης τους στην κοινωνία (Χατζηγεωργίου & Ζαφειρόπουλος, 2024) . Είναι σημαντικό να τονίσουμε πως ρόλος της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας δεν είναι να ερευνήσει άμεσα τα αίτια του δυστυχήματος των Τεμπών, αλλά να επικεντρωθεί στα οικονομικά εγκλήματα που πιθανόν συνέβαλαν σε ελλείψεις υποδομών, οι οποίες ενδέχεται να σχετίζονται με το δυστύχημα στα Τέμπη (Τσότσου, 2024).

Η εξεταστική επιτροπή, η οποία αποτελείται από βουλευτές και διορίζεται από την Βουλή, ολοκλήρωσε τις εργασίες της για το δυστύχημα στα Τέμπη τον Μάρτιο του 2024 με την έγκριση του πορίσματος της Νέας Δημοκρατίας κατά πλειοψηφία. Το πόρισμα της επιτροπής, όπως και οι σχετικές αποδείξεις θα υποβληθούν στην Ολομέλεια της Βουλής, ενώ ακολουθώντας τον Κανονισμό της Βουλής και μετά από πρόταση 60 βουλευτών, το πόρισμα θα εγγραφεί στην ημερήσια διάταξη προς συζήτηση (Εξεταστική για Τέμπη: Εγκρίθηκε το πόρισμα της ΝΔ- Οι θέσεις των άλλων κομμάτων, 2024).

Το πόρισμα της Νέας Δημοκρατίας απέδωσε το δυστύχημα σε πολλαπλές παραβιάσεις του Γενικού Κανονισμού Κινήσεως, τονίζοντας πως εάν είχαν τηρηθεί απαρέγκλιτα οι κανόνες, το δυστύχημα δεν θα είχε συμβεί (Lifo Newsroom, 2024). Στις 600 σελίδες του πορίσματος της η Νέα Δημοκρατία απέδωσε ευθύνες στον ανθρώπινο παράγοντα και στις παραλείψεις τόσο του σταθμάρχη όσο και του μηχανοδηγού. Επέμεινε ότι την πολιτική ευθύνη την ανέλαβε ο Κ. Α Καραμανλής με την παραίτησή του και πως βασική ευθύνη έχουν η Hellenic Train και η Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας, οι οποίες δεν είχαν διαπιστώσει το πρόβλημα (Δασκαλάκης, 2024).

Ωστόσο, υπήρξαν κάποιες αντιδράσεις από την Αντιπολίτευση και διαφορετικά συμπεράσματα για τις αιτίες του δυστυχήματος στα Τέμπη. Οι βουλευτές του ΣΥΡΙΖΑ επέρριψαν ευθύνες στην τότε πολιτική ηγεσία του υπουργείου Υποδομών και Μεταφορών, υποστηρίζοντας πως το έγκλημα αυτό θα είχε αποφευχθεί εάν είχαν εφαρμοστεί τα ελάχιστα επίπεδα ασφάλειας, σύμφωνα με τους Εθνικούς Κανόνες, και αν είχαν πραγματοποιηθεί άμεσες διορθωτικές αποφάσεις αμέσως μετά την καταστροφή του παλαιού συστήματος τηλεδιοίκησης στην Ζαχάρω Λάρισας (Τέμπη: Τα πορίσματα των κομμάτων στην Εξεταστική, 2024). Επιπρόσθετα, άσκησαν κατηγορίες στην πλειοψηφία για συγκάλυψη ευθυνών πολιτικών προσώπων, υποστηρίζοντας ότι υπήρξαν εγκληματικές παραλείψεις από πλευράς υπουργών. Συγκεκριμένα, το πόρισμα του ΣΥΡΙΖΑ έφερε την ανάγκη ποινικής διερεύνησης των ευθυνών στους πρώην Υπουργούς Μεταφορών των προηγούμενων κυβερνήσεων για μη υλοποίηση της Σύμβασης 717 . Ο τότε κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος του ΣΥΡΙΖΑ υποστήριξε πως δεν κλήθηκαν βασικοί μάρτυρες, αυξάνοντας έτσι τις πιθανότητες στοιχείων συγκάλυψης (Δασκαλάκης, 2024).

Το ΠΑΣΟΚ από την μεριά του, στο δεκα-σέλιδο κείμενό του, ζήτησε την μετατροπή της εξεταστικής επιτροπής σε προανακριτική επιτροπή για την διερεύνηση του εγκλήματος των Τεμπών. Το κόμμα δεν κατέθεσε πόρισμα, καθώς όπως υποστήριξε, δεν παρέλαβε όλη την

δικογραφία και δεν εξετάστηκαν ουσιωδώς οι μάρτυρες (Δασκαλάκης, 2024). Σύμφωνα με τους ίδιους, ήταν απαραίτητη περαιτέρω ποινική διερεύνηση για τους δύο Υπουργούς Μεταφορών και Υποδομών του ΣΥΡΙΖΑ και της Νέας Δημοκρατίας οι οποίοι ευθύνονται άμεσα για την μη ολοκλήρωση των εργασιών της Σύμβασης 717/2014, η οποία σχετίζεται με το δυστύχημα στα Τέμπη. Το ΚΚΕ ανέφερε στο πόρισμά του ότι πρέπει να καταλογιστούν συγκεκριμένες ποινικές ευθύνες για την χρονική περίοδο 2009-2013 , οι οποίες προέκυψαν από τις διαδικασίες της εξεταστικής επιτροπής (Τέμπη: Όλα τα πορίσματα των κομμάτων- Πού επιρρίπτονται οι ευθύνες, 2024) . Η Ελληνική Λύση, πρότεινε την παραπομπή των υπουργών Μεταφορών στη δικαιοσύνη από το 2012 και μετά, όπως και των παραγόντων των σιδηροδρομικών εταιρειών με τους εργολάβους, οι Σπαρτιάτες την παραπομπή στην προανακριτική επιτροπή όσων Υπουργών δεν εκτέλεσαν την Σύμβαση 717, ενώ, τέλος η Νέα Αριστερά, πρότεινε προανακριτική για τον Κώστα Καραμανλή (Εξεταστική για τα Τέμπη: Εγκρίθηκε το πόρισμα της Ν.Δ.- Ασυμφωνία μεταξύ των κομμάτων, 2024).

Τα συμπεράσματα της εξεταστικής επιτροπής σχετίζονται με τις παραβιάσεις των κανόνων, την λειτουργία των αυτοματοποιημένων συστημάτων διαχείρισης κυκλοφορίας και την εφαρμογή των συμβάσεων για τα σιδηροδρομικά έργα. Αναλυτικότερα, σύμφωνα με αυτή, ο Γενικός Κανονισμός Κινήσεως παραβιάστηκε επτά φορές. Ο σταθμάρχης της Λάρισας δεν έκανε χρήση του λειτουργικού πίνακα τηλεχειρισμού με σκοπό την αυτόματη χάραξη της διαδρομής, αλλά αντιθέτως έβαλε την αμαξοστοιχία σε αντίθετη πορεία. Κατ' επέκταση δεν παρακολουθούσε ούτε τον πίνακα τηλεχειρισμού, στον οποίο φαινόταν η εσφαλμένη διαδρομή τροχιάς ούτε προχώρησε σε ενημέρωση του μηχανοδηγού μέσω του έντυπου 1001, το οποίο προβλέπεται σε περίπτωση κινδύνου ή ανωμαλίας στην γραμμή. Με την σειρά τους οι μηχανοδηγοί της IC62 αμαξοστοιχίας εισήλθαν στην γραμμή καθόδου χωρίς να υπάρχει το έντυπο 1001v, δεν προχώρησαν σε ακινητοποίηση της αμαξοστοιχίας όπως προβλέπεται, δεν ήρθαν σε επικοινωνία με τον σταθμάρχη της Λάρισας, ώστε να διευκρινιστεί ότι η αμαξοστοιχία κινούνταν ανάποδα, ούτε έκαναν σχετική αναγγελία σχετικά με την θέση της αμαξοστοιχίας σε κάθε στάση ανάμεσα στους σταθμούς. Σύμφωνα με τους μάρτυρες που κατέθεσαν ενώπιον της Επιτροπής, εάν έστω μια παράβαση του ΓΚΚ δεν είχε συμβεί, θα μπορούσε να αποφευχθεί το δυστύχημα (Γκρήγκοβιτς , 2024).

Επιπρόσθετα, τα συστήματα τηλεδιοίκησης, σηματοδότησης, ETCS, GSMR, τα αυτοματοποιημένα, δηλαδή, συστήματα διαχείρισης κυκλοφορίας να μην παρέχουν υψηλά ποσοστά ασφάλειας, αλλά δεν εκμηδενίζουν τον κίνδυνο, καθώς ο χειρισμός τους

πραγματοποιείται από τον ανθρώπινο παράγοντα. Σύμφωνα με το ευρωπαϊκό σύστημα διαχείρισης της κυκλοφορίας των τρένων (ERTMS) ο συνδυασμός όλων αυτών και η τήρηση του Γενικού Κανονισμού Κίνησης, αυξάνουν τον βαθμό ασφάλειας και αποφυγής ατυχημάτων. Ωστόσο, η εφαρμογή του συγκεκριμένου συστήματος θα είναι αναγκαία στην Ευρώπη από το 2030, καθώς ένας μικρός αριθμός των χωρών της εφαρμόζει το σύστημα ERTMS (Γκρήγκοβιτς , 2024). Το σύστημα ETCS, το οποίο είναι υπεύθυνο για την αυτόματη ακινητοποίηση του τραίνου εφαρμόζεται μόνο στο 14% των ευρωπαϊκών σιδηροδρόμων. Συμπερασματικά, με βάση την κατάθεση των μαρτύρων και όσα ισχύουν σε ευρωπαϊκό και εθνικό πλαίσιο, η λειτουργία του σιδηροδρόμου χωρίς τα παραπάνω συστήματα θεωρείται ασφαλής, με βασική προϋπόθεση να εφαρμόζεται ο ΓΚΚ.

Συνεχίζοντας, στο ελληνικό σιδηροδρομικό δίκτυο η εκτέλεση των συμβάσεων υπήρξε προβληματική. Ήδη από το 1985 έως το 2001 τέθηκαν προς εγκατάσταση συστήματα που δεν εφαρμόστηκαν ποτέ ενιαία σε λειτουργία και έγινε επαναφορά τους με την Σύμβαση 717/2014. Ωστόσο, ήδη από το 2006 και το 2007 είχαν προβλεφθεί συστήματα, αλλά υπήρξε καθυστέρηση στην ολοκλήρωσή τους (Γκρήγκοβιτς , 2024). Το 1996 η διάσπαση του ΟΣΕ και η δημιουργία των θυγατρικών ΕΡΓΟΣΕ, ΤΡΑΙΝΟΣΕ και ΓΑΙΑΟΣΕ έδρασε αρνητικά για να ολοκληρωθούν με επιτυχία τα σιδηροδρομικά έργα. Το πρόβλημα γιγαντώθηκε το 2017, με την αγορά της ΤΡΑΙΝΟΣΕ από τον κρατικό ιταλικό σιδηρόδρομο και την επόμενη χρονιά με την πώληση της ΕΕΣΣΣΤΥ στην ιδιωτική ΤΡΑΙΝΟΣΕ με δυσμενείς όρους.

Επί Υπουργίας Καραμανλή, η υλοποίηση των συμβάσεων που αφορούσαν τα αυτοματοποιημένα συστήματα έγινε με γρήγορους ρυθμούς, ενώ το έργο 717 ίσως καθυστέρουσε παραπάνω αν δεν είχε πάρει παράταση. Η ολοκλήρωση της σύμβασης 717/2014 ενώ προβλεπόταν έως το 2016, μέχρι τότε είχε ολοκληρωθεί κατά 18% οπότε δόθηκε παράταση με την ΕΡΓΟΣΕ να αναλαμβάνει την πλήρη υπαιτιότητα για τις καθυστερήσεις. Μέχρι το 2019 είχαν δοθεί άλλες πέντε παρατάσεις με συνυπευθυνότητα του Ελληνικού Δημοσίου, ενώ τον Ιούλιο της ίδιας χρονιάς έγιναν προσπάθειες να επιλυθούν σοβαρά προβλήματα με την ολοκλήρωση της Σύμβασης 717/2014 να πραγματοποιείται τον Σεπτέμβριο του 2023. Τα τελευταία τέσσερα χρόνια, οι υπόλοιπες συμβάσεις που σχετίζονταν με τα αυτοματοποιημένα συστήματα και εκκρεμούσαν υπό πολλές Κυβερνήσεις, έχουν ολοκληρωθεί στο μεγαλύτερο μέρος τους. Σε εκκρεμότητα βρίσκονται μόνο τα συστήματα GSMR και ETCS επί των συρμών, για τα οποία είναι απαραίτητες ενέργειες της Hellenic Train, της ΓΑΙΑΟΣΕ και της ΡΑΣ (Γκρήγκοβιτς, 2024)

Η Επιτροπή, ακόμη, διαπίστωσε πως οι μηχανισμοί ελέγχου ασφαλείας των σιδηροδρομικών μεταφορών χρήζουν βελτίωσης. Η ΡΑΣ ως υπεύθυνη για τα ζητήματα ασφαλείας τόσο κατά την κοινοτική όσο και την εθνική νομοθεσία θα έπρεπε να είχε αναστείλει την λειτουργία του σιδηροδρόμου όταν διαπίστωσε τις ελλείψεις που υπήρχαν. Από την μεριά της, η Hellenic Train, θα έπρεπε να αναστείλει τα δρομολόγια, όταν διαπίστωσε τα ζητήματα ασφάλειας που κυριαρχούσαν και την μη ολοκλήρωση των συστημάτων. Επίσης, από την Επιτροπή διαπιστώθηκε πως η χώρα διαθέτει κανόνες που είναι σε ισχύ στον τομέα της ασφάλειας, με βασικό τον Γενικό Κανονισμό Κίνησης ο οποίος και παραβιάστηκε το βράδυ του δυστυχήματος. Επιπλέον, κρίθηκε απαραίτητη η άμεση ενίσχυση του ΟΣΕ είτε χρηματοδοτικά είτε με ανθρώπινο δυναμικό. Ο ΟΣΕ εδώ και πολλά χρόνια, ειδικά από το 2010 και μετά, εξαιτίας των μνημονίων, αποδυναμώθηκε καθώς έχασε πάρα πολλούς εργαζομένους. Τα μέτρα που θεσπίστηκαν το 2019 και σχετίζονταν με την αύξηση της χρηματοδότησης και την αύξηση του εργατικού δυναμικού οφείλουν να συνεχιστούν (Γκρήγκοβιτς, 2024) .

Συμπερασματικά, η Επιτροπή δεν διαπίστωσε πράξεις ή παραλείψεις των πολιτικών προσώπων που να έχουν σύνδεση με το δυστύχημα. Η πολιτική ευθύνη αναλήφθηκε από τον τότε Υπουργό Μεταφορών όταν παραιτήθηκε μετά το σοβαρό δυστύχημα. Η τακτική δικαιοσύνη έχει προβεί σε ελέγχους όλων όσων σχετίζονται με το δυστύχημα, όπως και προσώπων που ήταν υπεύθυνα σε αρμόδιους οργανισμούς και εταιρείες. Τα αίτια του δυστυχήματος απαιτούν ψύχραιμη διερεύνηση και απομάκρυνση από κάθε πολιτική εκμετάλλευση.

4.9 Το δυστύχημα των Τεμπών μέσα από το θεωρητικό πρίσμα του κρατικο-εταιρικού εγκλήματος

Η αναλυτική περιγραφή του δυστυχήματος των Τεμπών, καθώς και η διεξαγωγή των ενεργειών για την περαιτέρω διερεύνησή των αιτιών του, ανέδειξε πολλά ερωτήματα σε σχέση με τις πολλαπλές κοινωνικές βλάβες που προκαλούνται γύρω από τις σύνθετες και μακροχρόνιες συνέργειες επιχειρηματικών και κρατικών φορέων. Η ανωτέρω υπόθεση, η οποία βρίσκεται ακόμα στο στάδιο της δικαστικής διερεύνησης, χρησιμοποιείται από την παρούσα εργασία ως μελέτη περίπτωσης (case study), σε σχέση με τους όρους και τις συνέπειες της σύμπραξης και δυναμικής αλληλεπίδρασης κράτους και κεφαλαίου με άξονα

αναφοράς τα κοινά συμφέροντα και τις επιδιώξεις. Εξάλλου, βασικός στόχος της εννοιολογικής κατηγορίας του κρατικο- εταιρικού εγκλήματος υπήρξε ακριβώς η ανάδειξη των ποικίλων και χρόνιων σχέσεων και συνεργειών ανάμεσα στο κράτος και τις επιχειρήσεις, , οι οποίες είναι ικανές να προκαλέσουν μεγάλης έκτασης κοινωνικές βλάβες και σοβαρή εγκληματικότητα (Γεωργούλας, 2016: 296). Μέσω της έννοιας αυτής αποκαλύπτονται τα δίκτυα σχέσεων και τα υποσυστήματα εξουσίας που δημιουργούνται υπό τη συνέργεια ή διευκόλυνση του κράτους και διατηρούνται για μεγάλο χρονικό διάστημα, αποκαλύπτοντας το σύστημα διαφθοράς από το οποίο μαστίζεται η κοινωνία, την ίδια στιγμή που η ευελιξία και η προσαρμοστικότητα που τα χαρακτηρίζει σε κάθε συνθήκη τα καθιστά δύσκολα στον εντοπισμό τους. Ιδιαίτερης σημασίας στην κατανόηση των πολυεπίπεδων αυτών σχέσεων και εξαρτήσεων είναι η διάκριση της έννοιας του κρατικο- εταιρικού εγκλήματος σε δύο κατηγορίες: α) σε εκείνη που το κρατικο-εταιρικό έγκλημα προκαλείται από το κράτος όταν οι εταιρείες που απασχολούνται από την κυβέρνηση συμμετέχουν σε οργανωσιακή παρέκκλιση είτε με τις οδηγίες του κράτους είτε με την σιωπηρή έγκριση της κυβέρνησης (Michalowski & Kramer, 2007: 209) και β) σε εκείνη την κατηγορία που το κρατικό - εταιρικό έγκλημα διευκολύνεται από το κράτος και οι ελεγκτικοί μηχανισμοί δεν εμποδίζουν την εγκληματική συμπεριφορά εξαιτίας της άμεσης συνεργασίας που υπάρχει (Γεωργούλας, 2019: 48). Με αυτόν τον τρόπο, αποκαλύπτεται ο ενεργητικός και ο παθητικός ρόλος του κρατικού μηχανισμού που ενίοτε συντρέχει και αλληλοεπικαλύπτεται.

Για να κατανοήσουμε τα παραπάνω, οφείλουμε να κάνουμε μία πρώτη αναφορά στα γεγονότα που έδρασαν καταλυτικά στο δυστύχημα στα Τέμπη και πώς αυτό μπορεί να ερμηνευθεί υπό το πρίσμα του κρατικο- εταιρικού εγκλήματος. Σε πρώτη φάση, θα πρέπει να σταθούμε στο γεγονός και τους όρους της ιδιωτικοποίησης της ΤΡΑΙΝΟΣΕ, η οποία αν και είχε τεθεί υπό συζήτηση το 2010, οριστικοποιήθηκε το 2017. Το ελληνικό κράτος συνήψε στενές σχέσεις με την ιταλική εταιρεία Ferrovie dello Stato, η οποία εξαγόρασε την ελληνική σιδηροδρομική εταιρεία ΤΡΑΙΝΟΣΕ έναντι πολλών εκατομμυρίων (Μπερσή, 2022). Με την ιδιωτικοποίηση της ΤΡΑΙΝΟΣΕ, η ιταλική εταιρεία έλαβε υψηλά ποσά ως επιδοτήσεις, όπως, άλλωστε, ορίζει η σύμβαση Υποχρέωσης Δημόσιας Υπηρεσίας με το ελληνικό Υπουργείο Μεταφορών με στόχο την εκτέλεση δρομολογίων. Ωστόσο, η εκτέλεση αυτών παραμένει μέχρι και σήμερα άγνωστη, δημιουργώντας ερωτήματα για την τήρηση ή όχι της σύμβασης.

Παράλληλα, την περίοδο της οικονομικής κρίσης, η ΕΡΓΟΣΕ μαζί με τους νόμιμους εκπροσώπους της Κοινοπραξίας σύναψε τη Σύμβαση 717 (Κλώντζα, 2023). Η συγκεκριμένη Σύμβαση θεσπίστηκε με στόχο την ασφάλεια των σιδηροδρόμων και τον εκσυγχρονισμό αυτών. Μάλιστα, το έργο συγχρηματοδοτήθηκε τόσο από την ΕΕ όσο και από εθνικούς πόρους, ώστε οι εργασίες να ολοκληρωθούν συντομότερα. Ως χρόνος ολοκλήρωσης του έργου τέθηκαν οι 24 μήνες και εν τέλει έλαβε έντεκα παρατάσεις, στις οποίες δεν ολοκληρώθηκε ούτε η σύμβαση για τηλεδιοίκηση και σηματοδότηση του σιδηροδρομικού δικτύου (Μουστάκα, 2024). Πρόκειται για μία Σύμβαση η οποία αν και θα ήταν επωφελής για το ελληνικό δημόσιο, κατέληξε να χαρακτηρίζεται από κακό σχεδιασμό και με σοβαρά προβλήματα υλοποίησης, διεγείροντας σκέψεις ότι αποτελεί κρατικά υποκινούμενη ενέργεια εφόσον δεν ελέγχθηκε. Εξαιτίας της μη ολοκλήρωσης της Σύμβασης 717 και των προβλημάτων υλοποίησής της, ειδικά όσον αφορά τα θέματα της ασφάλειας του σιδηροδρομικού δικτύου, προκλήθηκε το πολύνεκρο σιδηροδρομικό δυστύχημα στα Τέμπη.

Προηγουμένως, αναφερθήκαμε στον παθητικό ρολό του κράτους, ο οποίος εντοπίζεται στη διευκόλυνση που παρέχει ο κρατικός παράγοντας στην εκτέλεση του κρατικο- εταιρικού εγκλήματος. Σχετικά με το δυστύχημα στα Τέμπη και τη μετωπική σύγκρουση των δύο τρένων, η διευκόλυνση από το κράτος είναι ορατή σε δύο σκέλη: α) στην απουσία των ελέγχων του κράτους ή των αρμοδιοτήτων του και β) στις διαδικασίες συγκάλυψης.

Ειδικότερα, η μη ολοκλήρωση της Σύμβασης 717 και η απουσία ελέγχου της από το ίδιο το κράτος, όπως ήδη αναφέρθηκε , θα μπορούσε να υπαχθεί στη διευκόλυνση που παρείχε το κράτος για την διενέργεια κρατικο- εταιρικού εγκλήματος. Οι διαδικασίες συγκάλυψης που προέβη το ίδιο το κράτος αμέσως μετά το δυστύχημα εντοπίζονται: 1) στο ‘ μπάζωμα’ της περιοχής 2) στην μη κλήτευση σημαντικών μαρτύρων και 3) στην προστασία Υπουργού και Υφυπουργού. Πιο αναλυτικά, όσον αφορά τη διαδικασία του ‘μπαζώματος’, η οποία ξεκίνησε την επομένη του δυστυχήματος και διήρκεσε έξι μέρες, οφείλουμε να επισημάνουμε πως ενδέχεται να εξαφάνισε γενετικό υλικό των θυμάτων, όπως και σημαντικά στοιχεία για τη διαλεύκανση του δυστυχήματος, καθώς η διαδικασία όχι μόνο έγινε χωρίς εντολή εκ των άνωθεν, αλλά και πριν φτάσει στην περιοχή η Χημική Υπηρεσία Λάρισας. Επίσης η μία εκ των πέντε εταιριών που είχαν αναλάβει το ‘μπαζωμα’ της περιοχής, δεν υφίστατο καν όταν ξεκίνησε η εργολαβία, αλλά συστάθηκε ένα μήνα αργότερα (Αλμπάνης, 2024). Συνεχίζοντας, στις διαδικασίες συγκάλυψης που προέβη το κράτος αποτελεί η άρνηση της κυβέρνησης να κλητεύσει σημαντικούς μάρτυρες, όπως για

παράδειγμα εκπροσώπους των εργαζομένων στον σιδηρόδρομο και στελέχη του Υπουργείου Μεταφορών και του ΟΣΕ, τα οποία, πιθανώς, να παραιτήθηκαν επειδή διαφωνούσαν με την κυβέρνηση για την κατάσταση του σιδηροδρομικού δικτύου (Λιβιτσάνος, 2024). Στην ίδια κατηγορία του πέπλου προστασίας του κράτους, θα μπορούσαμε να εντάξουμε την προστασία του Υπουργού, ώστε να μη διαβιβαστεί η κατάθεσή του στην Εισαγγελία για ψευδορκία, όπως και ο αποκλεισμός σημαντικών στοιχείων μέσω της διαδικασίας του ‘μπαζώματος’ της περιοχής. Εξίσου προστασία έλαβαν ο τότε Υφυπουργός και ο κυβερνητικός αξιωματούχος που έδωσαν την εντολή για το ‘μπαζώμα’ της περιοχής. Ακόμη και το γεγονός ότι ο Επιτροπή της Λάρισας αρνήθηκε να λάβει το σύνολο της δικογραφίας από το Συμβούλιο Εφετών της Λάρισας και οι εργασίες της Επιτροπής σταμάτησαν αυθαιρέτως και ξαφνικά, ενισχύει τις σκέψεις ότι το κράτος υποκινεί και αποκρύβει γεγονότα (Καρυστιανού για Τέμπη: Η κυβέρνηση πρωταγωνιστεί στην συγκάλυψη του εγκλήματος, 2024). Επίσης, όταν η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία ανέλαβε την διαλεύκανση της υπόθεσης, βρέθηκε αντιμέτωπη με τον νόμο που προστατεύει τους υπουργούς. Πρόκειται για την ασυλία που χαρακτηρίζει τα συγκεκριμένα πολιτικά πρόσωπα, γι’ αυτό η επικεφαλής της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας απαίτησε την τροποποίηση του ελληνικού ποινικού νόμου. Ο νόμος οφείλει να είναι ίσος, να επιβάλλει τιμωρίες προς όλους και να επιτρέπει την έρευνα και σε αυτά τα πρόσωπα. Έχοντας υπόψιν όλες τις παραπάνω ενέργειες, μας έρχεται στον νου η θεωρία του Sutherland σχετικά με τα όρια της νομιμότητας τα οποία προσαρμόζονται στις ανάγκες των ισχυρών δικτύων. Το γεγονός ότι το έγκλημα του λευκού κολάρου δεν έχει περιληφθεί στον ποινικό νόμο έχει άμεση συσχέτιση με τις διαφοροποιημένες λειτουργίες του και την επιλεκτικότητά του απέναντι σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες (Sutherland, 1940: 9). Αντίστοιχους προβληματισμούς για την κατηγοριοποίηση του δυστυχήματος μας φέρει και η θεωρία του Chambliss, ο οποίος μίλησε για τα εγκλήματα των ισχυρών. Υπενθυμίζουμε πως ο ίδιος έκανε λόγο για συμβιωτική σχέση ανάμεσα σε διάφορες μορφές εγκλήματος και νομιμότητας (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012: 184). Η συντήρηση της σχέσης αυτής οφείλει να πραγματοποιείται υπό άκρα μυστικότητα και ο νόμος να προσαρμόζεται στις απαιτήσεις και στις ανάγκες των ισχυρών.

Από την άλλη, είναι σημαντικό να αναλύσουμε και τον ρόλο που διαδραμάτισαν τα ΜΜΕ σχετικά με αυτό και τις παραποιημένες συνομιλίες του σταθμάρχη που δημοσιεύτηκαν. Γιατί επέμεναν στην μετάδοση του ανθρωπίνου λάθους; Γιατί η δημόσια τηλεόραση (ΕΡΤ) δεν μετέδωσε την κοινή συνέντευξη Τύπου ανάμεσα στον Δικηγορικό Σύλλογο και στους

συγγενείς των θυμάτων για τροποποίηση του νόμου ευθύνης των υπουργών μέσω του δικαιώματος της λαϊκής νομοθετικής πρωτοβουλίας (Μορφονιός, 2024); Όλα αυτά είναι ερωτήματα που μας συνδέουν με τη θεωρία του Cohen σχετικά με τον ρόλο που διαδραματίζουν τα ΜΜΕ, τα οποία είναι ικανά να διαμορφώσουν τόσο την κοινωνική αντίδραση, όσο και τα στερεότυπα. Στις περιπτώσεις των εγκλημάτων των ισχυρών υιοθετούν ένα αποσπασματικό προφίλ καθώς ενδέχεται να ελέγχονται και να καθοδηγούνται από την κυρίαρχη τάξη (Καρύδης, 2010: 55).

Τόσο η απουσία ελέγχου της Σύμβασης 717 από το ίδιο το κράτος, η οποία, μάλιστα, έχει άμεση συσχέτιση με την ασφάλεια των πολιτών στο σιδηροδρομικό δίκτυο, όσο και οι διαδικασίες συγκάλυψης που ακολούθησαν με πρωτοβουλίες της εκτελεστικής εξουσίας και της τοπικής αυτοδιοίκησης, αποτελούν πιθανοί παράγοντες κατάταξης του δυστυχήματος των Τεμπών στην κατηγορία του κρατικο-εταιρικού εγκλήματος. Βάσει αυτών δημιουργούνται υποψίες για την ύπαρξη υποσυστημάτων εξουσίας τα οποία τροφοδοτούνται διαρκώς από το κράτος και τα προστατεύει με κάθε κόστος.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στην παρούσα εργασία αναλύθηκαν οι θεωρητικές καταβολές και τα χαρακτηριστικά της έννοιας του κρατικο- εταιρικού εγκλήματος, με στόχο να αναλυθεί μία μελέτη περίπτωσης, αυτής του σιδηροδρομικού δυστυχήματος που έλαβε χώρα στα Τέμπη τον Φεβρουάριο του 2023 . Η ευφυής θεωρητική σύλληψη των Kramer και Michalowski αντλεί πολλά στοιχεία από την προσέγγιση του William Chambliss, αναδεικνύοντας τις πολλαπλές σχέσεις κράτους και κεφαλαίου και την κατασκευή πολυεπίπεδων και πολύπλοκων συστημάτων εξουσίας γύρω από την επιδίωξη κοινών στόχων και συμφερόντων (Βιδάλη, 2017: 135-137). Στόχος του κρατικο-εταιρικού εγκλήματος ήταν να τονίσει τις σχέσεις αλληλεπίδρασης που δημιουργούνται ανάμεσα στο κράτος και στις εταιρείες, καθώς απώτερος σκοπός αποτελεί η μεγιστοποίηση του κέρδους με κίνδυνο τη δημιουργία σοβαρής εγκληματικότητας. Οι ευκαιρίες που παρουσιάζονται για την διάπραξη εγκλήματος ποικίλλουν, εξαιτίας της έλλειψης κοινωνικού ελέγχου και της θεσμοθέτησης ευνοϊκών νομικών πλαισίων για τις μεγάλες επιχειρήσεις (Michalowski & Kramer, 2007: 207-213). Οι σχέσεις αυτές αλληλεξάρτησης και οι σχέσεις συμβίωσης ανάμεσα στο έγκλημα και τον ποινικό νόμο μελετήθηκαν εις βάθος από τον Chambliss και ερμηνεύθηκαν μέσω της ύπαρξης δικτύων εξουσίας. Τα δίκτυα αυτά είναι ρευστά και προσαρμόζονται σε κάθε συνθήκη για την παραγωγή και την αναπαραγωγή της διαφθοράς (Stamouli, Gasparinatos & Kouroutzas, 2022: 271). Επιπρόσθετα, ο ίδιος ανέδειξε ότι οι σχέσεις ανάμεσα σε κρατικούς και οικονομικούς παράγοντες επηρεάζουν την παραγωγή της νομοθεσίας ενώ παράλληλα, θεσπίζονται διατάξεις προς όφελος των ισχυρών και ποινικοποιούνται αντίστοιχες πράξεις των κατώτερων κοινωνικο-οικονομικών στρωμάτων (Κοσμάτος & Λαμπάκης, 2019: 191).

Μέσω αυτής της θεωρίας μπορέσαμε να κατανοήσουμε και να αναλύσουμε τους όρους και τις διαδικασίες που οδήγησαν στο δυστύχημα στα Τέμπη. Πρόκειται για μία ανοιχτή υπόθεση, η οποία θίγει ένα ευαίσθητο κομμάτι της κοινωνίας εξαιτίας της απουσίας ελέγχων

και των διαδικασιών συγκάλυψης που ακολούθησαν. Ευρωπαϊκοί και εθνικοί κανόνες θεσπίστηκαν με στόχο τόσο την ασφάλεια του σιδηροδρομικού δικτύου όσο και τον εκσυγχρονισμό αυτού. Στο επίκεντρο βρέθηκε η Σύμβαση 717/2014, η οποία αποτέλεσε καίριας σημασίας εξαιτίας του περιεχομένου της και των σοβαρών προβλημάτων υλοποίησης που αντιμετώπισε. Παρόλες τις χρηματοδοτήσεις που έλαβε, βασικές λειτουργίες (πχ φωτισήματα και συστήματα τηλεδιοίκησης) δεν λειτούργησαν και δεν εφαρμόστηκαν ποτέ. Αμέσως μετά το δυστύχημα, οι διαδικασίες συγκάλυψης που ακολούθησαν διέγειραν την κοινωνική κραυγή. Το 'μπάζωμα' της περιοχής την επομένη του δυστυχήματος χωρίς την εντολή εκ των άνωθεν, το μοντάρισμα στις συνομιλίες του σταθμάρχη, ώστε να παρουσιάζεται σαν ανθρώπινο λάθος, η άρνηση της κυβέρνησης να προχωρήσει σε ενδελεχή έρευνα και σε άρση της ασυλίας των υπουργών και ο αποσπασματικός τρόπος παρουσίασης του δυστυχήματος από τα ΜΜΕ, αποτελούν μερικά παραδείγματα της ταύτισης της υπόθεσης με κρατικο-εταιρικό έγκλημα. Όμως, όπως παρόμοιες υποθέσεις έχουν αποκρυφτεί, έτσι και εδώ, είναι πολύ δύσκολο να ανακαλυφθεί η αλήθεια, πόσο μάλλον να ακολουθήσει τον δρόμο της δικαιοσύνης, από την στιγμή που η ίδια η εκτελεστική εξουσία παγώνει και αδρανοποιεί τις διαδικασίες του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, επιβάλλοντας με άμεσους και έμμεσους τρόπους ένα πέπλο σιωπής σχετικά με τη συγκεκριμένη υπόθεση. Τα εμπόδια για τη διεκπεραίωση μιας υπόθεσης υπό το πρίσμα του κρατικο-εταιρικού εγκλήματος είναι πάρα πολλά, με βασικότερα την έλλειψη στοιχείων και την αντίδραση στην ανάδειξη του ζητήματος.

Απαραίτητη, λοιπόν, κρίνεται η ανάγκη εξειδικευμένης γνώσης επί της συγκεκριμένης υπόθεσης, ειδικά αναλογιζόμενοι πως ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος λειτουργεί ως μέρος του προβλήματος και όχι ως λύση. Σε άλλη μελέτη, οι ίδιοι μαζί με τον Kauzlarich κατέληξαν ότι ο πραγματικός έλεγχος είναι εφικτό να προέλθει από δράσεις κοινωνικών κινημάτων, αμερόληπτη δημοσιογραφία και δημοκρατική συμμετοχή στις πολιτικές διαδικασίες σπάζοντας το φράγμα απάθειας και παραπληροφόρησης που αναπτύσσει τέτοια φαινόμενα (Γεωργούλας, 2019: 59).

Στην παρούσα εργασία επιχειρήθηκε η ανάδειξη των πολύπλοκων όρων και διαδικασιών που οδήγησαν στο δυστύχημα των Τεμπών. Η ανάλυση της συγκεκριμένης υπόθεσης μέσα από το θεωρητικό πρίσμα του κρατικο-εταιρικού εγκλήματος εστιάζει στη μεγάλη εικόνα, τις σύνθετες σχέσεις, διασυνδέσεις και εξαρτήσεις ανάμεσα στα επιχειρηματικά και κρατικά συμφέροντα, που δημιουργούν και υποστυλώνουν τα συστήματα και υποσυστήματα διαφθοράς, τα οποία μπορούν να προκαλέσουν εκτεταμένες κοινωνικές βλάβες.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bernat, I. & Whyte, D. (2019). State- Corporate Crimes. In Rorie M.L.(Eds.), *The Handbook of White- Collar Crime* (pp.127-138).
- Bezlov, T. & Gounev, P. (2012). Organised crime, corruption and public bodies. In P.Gounev & V.Ruggiero (Eds.),*Corruption and Organized Crime in Europe. Illegal Partnerships* (pp. 32-54). Routledge.
- Burns, R. (2015). Corporate crime and the problems of enforcement. In Barak G. (Eds), *The Routledge International Handbook of the Crimes of the Powerful* (pp. 157-171). London & New York: Taylor & Francis Group.
- Chambliss, W. & Seidman, R. (1971). *Law, Order and power* (p. 3). Reading, MA: Addison-Wesley.
- Chambliss, W. (1975). *Toward a political economy of crime. Theory and Society*,2, 149–170.
- Chambliss, W. (1989). *State- Organized Crime- The American Society of Criminology*, 1988 presidential address. In *Contemporary masters in criminology* (pp. 31-57). Boston, MA: Springer US.
- Chambliss, W. & Zatz, M.S. (1993). *Making Law: The State, the Law and Structural Contradictions*. USA: Indiana University Press.
- Chambliss, W. (2004). *On the symbiosis between criminal law and criminal behavior*, 42(2), p.241-251.
- Cohen, S. (2021). *Καταστάσεις άρνησης. Μαθαίνοντας για τις θηριωδίες και τον πόνο*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.

Fereira, L.G.V. & Oliviera, C.R. (2024). State corporate crimes and human rights violations: an essay on the symbiotic relationship between state and corporations. *Cadernos EBAPE. BR*, 22(1), e2023-0009.

Friedrichs, D.O. (2007). White Collar Crime in a Postmodern, Globalized World. In H.N Pontell & G.Geis (Eds). *International Handbook of White- Collar and Corporate Crime* (pp. 163-186). Boston, MA: Springer US.

Green, P. & Ward, T. (2004). *State Crime: Governments, Violence and Corruption*. Pluto Press.

Matthews, R.& Kauzlarich, D.(2000). The crash of ValuJet Flight 592: A case study in state-corporate crime. *Sociological Focus*, 33(3), 281-298.

Merton, R.K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: Free Press.

Michalowski, R.J & Kramer, R.C (2007). State- Corporate Crime and Criminological Inquiry. In H.N Pontell & G.Geis (Eds). *International Handbook of White- Collar and Corporate Crime* (pp. 200-219). Boston, MA: Springer US.

Nuotio, K. (2010). Theories of criminalization and the limits of criminal law: A legal cultural approach. In R.A Duff, L. Farmer, S.E Marshall, M.Renzo, V.Tadros (Eds). *The Boundaries of Criminal Law* (pp. 238-262). Oxford: Oxford University Press.

Quinney, R. (2004). *The social reality of crime*, 2nd edition Transaction Publishers, New Brunswick. London, 15-25.

Ritzer, G. (2012). *Σύγχρονη Κοινωνιολογική Θεωρία*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Rothe, D.L. & Kauzlarich, D. (2016). *Crimes of the powerful. An introduction*. Oxford: Routledge.

Ruggiero, V. (2012). Introduction: The Organisation of crime. In P.Gounev & V.Ruggiero (Eds.). *Corruption and Organized Crime in Europe. Illegal Partnerships* (pp. 3-14). Routledge.

Simon, D. (2018). *Elite deviance*. Routledge.

Stamouli, E., Gasparinatos, M. & Kouroutzas, C. (2022). Corruption as state corporate - crime: the example of the health sector in Greece. *Trends in Organized Crime* (2023) 26 (3), p. 258–292. <https://doi.org/10.1007/s12117-022-09479-6>

Sutherland, E.H. (1940). *White- Collar Criminality*. *American Sociological Review*, (5), 1. USA: Indiana University, 1-12.

Sutherland, E.H. (1944). *Principles of Criminology*. New York: U.S Armed Forces Institute.

Sutherland, E.H. (1956). *The Sutherland Papers*. Indiana: Indiana University Press.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλοσκόφης, Ο. (2019). Η κοινωνικής έρευνα της εγκληματικότητας των ισχυρών. Στο Σ.Βιδάλη, Ν.Κ Κουλούρης και Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (87- 109). Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ.

Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2014). *Λευκά κολάρα και οικονομικό έγκλημα. Κοινωνική βλάβη & αντεγκληματική πολιτική*. Αθήνα: Π.Ν Σάκκουλας.

Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2015). Ιχνηλατώντας την σύγχρονη πραγματικότητα: εγκλήματα του λευκού κολάρου και ηθικοί πανικοί. Στο Β., Καρύδης & Α., Χουλιάρας (επιμ.), *Ηθικοί Πανικοί, Εξουσία και Δικαιώματα. Σύγχρονες Προσεγγίσεις* (66-88). Αθήνα- Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας.

Βιδάλη, Σ. & Κουλούρης, Ν.Κ. (2012). *Αποκλίνουσα συμπεριφορά και ποινικό φαινόμενο*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Βιδάλη, Σ.(2017). *Πέρα από τα όρια. Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Γασπαρινάτου, Μ. (2019). Πολιτική διαφθορά και χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα. Στο Σ.Βιδάλη, Ν.Κ Κουλούρης και Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (157- 183). Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ.

Γασπαρινάτου, Μ. (2021). Έγκλημα και εξουσίες στο ελληνικό κράτος: Η γκρίζα ζώνη της νομιμότητας. Στο *Αντιγόνη, το ερώτημα* (102- 128). Αθήνα: Ελληνική Εταιρεία Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου (Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε.).

- Γεωργούλας, Στ. (2016). Κρατικό-Εταιρικό Έγκλημα: παραδείγματα στην σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα. Στο *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker. 'Whose side are we on?'* (295-305). Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε.
- Γεωργούλας, Στ. (2019). Από το έγκλημα του λευκού κολάρου στο κρατικό- επιχειρηματικό έγκλημα. Στο Σ.Βιδάλη, Ν.Κ Κουλούρης και Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (41-61). Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ.
- Ζαραφονίτου, Χ. (2004). *Εμπειρική Εγκληματολογία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Καρύδης, Β. (2010). *Όψεις κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα. Ηθικοί πανικοί, Ποινική Δικαιοσύνη*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Κασάπογλου, Α. (2018). Κοινωνική ιεραρχία και φυλακή: η περίπτωση των κρατουμένων του λευκού κολάρου. Στο *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker. 'Whose side are we on?'* (687- 705). Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε.
- Κοσμάτος, Κ. & Λαμπάκης, Χ. (2019). Εστίες διαφθοράς στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Στο Σ.Βιδάλη, Ν.Κ Κουλούρης και Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (185- 209). Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ.
- Λαμπροπούλου, Ε. (1994). *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Μιχαλοπούλου, Ε. (2019). Το οικονομικό έγκλημα, σύγχρονες τάσεις εξάπλωσής του και όψεις της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης. Στο Σ.Βιδάλη, Ν.Κ Κουλούρης και Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (333- 360). Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ.
- Σταμούλη, Ε. (2016). Ποινική δικαιοσύνη και εξουσίες: το παράδειγμα του οργανωμένου εγκλήματος. Στο *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker. 'Whose side are we on?'* (276- 294). Αθήνα: Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε.
- Φαρσεδάκης, Ι. (2005). *Στοιχεία Εγκληματολογίας*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Χουλιάρης, Α. (2019). Εγκληματικότητα των ισχυρών: Εγκληματολογική θεωρία και ποινική αντιμετώπιση. Στο Σ.Βιδάλη, Ν.Κ Κουλούρης και Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (63-85) . Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ.

Χουλιάρας, Α. (2021). Το φαινόμενο της <ατιμωρησίας>: εννοιολόγηση, αίτια και σύγχρονες εκδηλώσεις του στην Ελλάδα. Στο Περιοδικό *The Art of Crime* (54- 98).

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Αλμπάνης, Γ. (2024). *Τέμπη: Το μπάζωμα της δικαιοσύνης*. Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου, 2024, από <https://www.news247.gr/gnomes/tempi-to-bazoma-tis-dikaiosisinis/>.

Αποστολάκη, Μ. (2024). *Τέμπη: Η μεθοδευμένη συγκάλυψη και το χρέος των υπολοίπων*. Ανακτήθηκε 19 Δεκεμβρίου, 2024, από https://www.avgi.gr/politiki/480096_tempi-i-methodeymeni-syggalypsi-kai-hreos-ton-ypoloipon.

Ασφάλεια σιδηροδρόμων και διαλειτουργικότητα. Ανακτήθηκε από <https://ras-el.gr/asfaleia/>.

Βασιλοπούλου, Θ. (2024). *Λάουρα Κοβέσι για Τέμπη: Εάν το έργο είχε υλοποιηθεί εγκαίρως, η τραγωδία θα είχε αποφευχθεί*. Ανακτήθηκε 19 Δεκεμβρίου, από <https://www.kathimerini.gr/opinion/interviews/562932421/laoyra-kovesi-gia-tempi-ean-to-ergo-eiche-ylopoiithe-egkairos-i-tragodia-tha-eiche-apofeychthei/>.

Γκούρμπατσης, Α. (2024). *Πώς έγινε βήμα προς βήμα η συγκάλυψη στα Τέμπη*. Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου, 2024, από <https://slpress.gr/koinonia/pos-egine-vima-pros-vima-i-sigkalipsi-sta-tempi/>.

Γκρήγκοβιτς, Ε. (2024). *Το πόρισμα της ΝΔ για τα Τέμπη: Τα επτά μοιραία λάθη του σταθμάρχη και των μηχανοδηγών- Δεν τηρήθηκε ο Γενικός Κανονισμός Κίνησης*. Ανακτήθηκε 20 Δεκεμβρίου, 2024, από <https://www.protothema.gr/politics/article/1475665/to-porisma-tis-neas-dimokratias-gia-to-dustuhima-ton-tebon/>.

Δασκαλάκης, Ι. (2024). *Τα πορίσματα των κομμάτων στην τελευταία συνεδρίαση της Εξεταστικής Επιτροπής για τα Τέμπη*. Ανακτήθηκε 20 Δεκεμβρίου, 2024, από <https://www.ertnews.gr/eidiseis/ellada/politiki/ta-porismata-ton-kommaton-stin-teleytaia-synedriasi-tis-eksetastikis-epitropis-gia-ta-tempi-live/>.

Εξεταστική για Τέμπη: Η πρόεδρος της Ρυθμιστικής Αρχής κατέθεσε ότι έγιναν πολλά λάθη. Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου, από: <https://www.skai.gr/news/greece/eksetastiki-gia-tempi-anthropina-lathi-kai-pithani-mi-oloklirosi-ekpaideysis-stathmarxon-v>.

Εξεταστική για τα Τέμπη: Εγκρίθηκε το πόρισμα της Ν.Δ.- Ασυμφωνία μεταξύ των κομμάτων (2024). Ανακτήθηκε 20 Δεκεμβρίου, από <https://www.kathimerini.gr/politics/562927495/exetastiki-gia-ta-tempi-egkrithike-to-porisma-tis-n-d-asymfonia-metaxy-ton-kommaton/> .

Εξεταστική για Τέμπη: Εγκρίθηκε το πόρισμα της ΝΔ- Οι θέσεις των άλλων κομμάτων. Ανακτήθηκε 20 Δεκεμβρίου, από <https://www.naftemporiki.gr/politics/1612740/exetastiki-gia-tempi-egkrithike-to-porisma-tis-nd-oi-theseis-ton-allon-kommaton/> .

Ertnews, *Το χρονικό της τραγωδίας στα Τέμπη: Από την σύγκρουση έως τη σύλληψη του σταθμάρχη*. Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου, από: <https://www.ertnews.gr/dimosio-vima/arthrografia/to-xroniko-tis-tragodias-sta-tempi-apo-ti-sygkrousi-eos-ti-syllipsi-tou-stathmarxi/> .

Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Ασφάλεια των σιδηροδρόμων. Ανακτήθηκε από https://transport.ec.europa.eu/transport-modes/rail/interoperability-safety/rail-safety_en?prefLang=el&etrans=el .

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία. Ανακτήθηκε 19 Δεκεμβρίου, από <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/eppo/> .

Η ‘απελευθέρωση’ που σκοτώνει- Το διαχρονικό έγκλημα της ιδιωτικοποίησης των τρένων έχει την υπογραφή της ΕΕ και όλων των κυβερνήσεων (2024). Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου 2024, από <https://www.imerodromos.gr/h-apeleutherosh-pou-skotonei-to-diachroniko-egklhma-ths-idiotikopoihshs-ton-trenon-echei-thn-upografh-ths-ee-kai-olon-ton-kuvernheon/> .

Hellenic Train: Εταιρεία. Ανακτήθηκε από <https://www.hellenictrain.gr/etaireia> .

Η ιστορία της εταιρίας Hellenic Train και ο λαβύρινθος των ευθυνών (2023, 2 Μαρτίου). Ανακτήθηκε από <https://www.newsbreak.gr/ellada/444368/tempi-istoria-etairia-hellenic-train-lavyrinthos-eythynes/> .

Καντούρης, Κ.(2024). *Τέμπη- Σύμβαση 717: Στο μικροσκόπιο της ευρωπαϊκής Εισαγγελίας το έργο που δεν έγινε ποτέ*. Ανακτήθηκε 19 Δεκεμβρίου,2024, από <https://www.voria.gr/article/ergo-poy-den-egine-pote-sto-mikroskopio-tis-eyropaikis-eisaggelias> .

Καρυστιανού για Τέμπη: Η κυβέρνηση πρωταγωνιστεί στην συγκάλυψη του εγκλήματος.
Ανακτήθηκε 19 Δεκεμβρίου, από <https://www.kathimerini.gr/society/563376361/karystianoy-gia-tempi-i-kyvernisi-protagonistei-sti-syggalypsi-toy-egklimatos/> .

Κλώντζα, Ο. (2024). *Τέμπη: Το χρονικό της στοιχειωμένης σύμβασης 717 για σηματοδότηση και τηλεδιοίκηση*. Ανακτήθηκε 17 Δεκεμβρίου, 2024, από <https://www.tovima.gr/2023/03/03/society/tempi-to-xroniko-tis-symvasis-717-gia-simatodotisi-kai-tiledioikisi/> .

Κουκουμάκας, Κ. (2024). *Δυστύχημα στο Άδενδρο: Η προαναγγελία των Τεμπών*. Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου, 2024, από <https://www.news247.gr/ellada/distixima-sto-adendro-i-proanangelia-ton-tempon/>

Λαμπρόπουλος, Β.Γ. (2024). *Η μονταζιέρα στα Τέμπη ρίχνει νέες σκιές στην τραγωδία*. Ανακτήθηκε 19 Δεκεμβρίου, 2024, από <https://www.tovima.gr/print/politics/i-montaziera-sta-tempi-lfrixnei-nees-skies-stin-tragodia/> .

Λιβιτσάνος, Γ. (2024). *Εξεταστική για Τέμπη: Ολοκληρώνεται με προκλητικό τρόπο η συγκάλυψη*. Ανακτήθηκε 24 Δεκεμβρίου, 2024, από <https://www.news247.gr/politiki/exetastiki-gia-tempi-oloklironetai-me-proklitiko-tropo-i-sigkalipsi/> .

Lifo Newsroom. *Εξεταστική για τα Τέμπη: Εγκρίθηκε το πόρισμα της πλειοψηφίας-Καταχωρούνται και οι γνώμες της μειοψηφίας*. Ανακτήθηκε 20 Δεκεμβρίου, από <https://www.lifo.gr/now/politics/exetastiki-gia-ta-tempi-egkrithike-porisma-tis-pleiopsifias-katahoroyntai-kai-oi> .

Lifo Newsroom, (2024). *Τέμπη, ένας χρόνος μετά: Το δυστύχημα που συγκλόνισε την Ελλάδα*. Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου, από <https://www.lifo.gr/now/greece/tempi-enas-hronos-meta-to-dystyhma-poy-sygklonise-tin-ellada> .

Μορφονιός, Ν. (2024). *Τέμπη/ Η κυβέρνηση επιστράτευσε και την ΕΡΤ στην επιχείρηση συγκάλυψης*. Ανακτήθηκε 19 Δεκεμβρίου, 2024, από https://www.avgi.gr/koinonia/487776_i-kybernisi-epistrateyse-kai-tin-ert-stin-epiheirisi-syggalypsis?amp .

Μουστάκα, Ν. (2024). *Η σύμβαση 717, τα Τέμπη και το Άδενδρο*. Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου, 2024, από <https://www.tanea.gr/2024/03/10/greece/i-symvasi-717-lfta-tempi-kai-lfto-adendro-online/>.

Μπερσή, Ε. (2022). Η πανευρωπαϊκή πρωτοτυπία της ιδιωτικοποίησης του τρένου στην Ελλάδα: Μυστικές συμβάσεις, σκανδαλώδεις εξαιρέσεις και επενδύσεις. Ανακτήθηκε 17 Δεκεμβρίου, 2024, από <https://www.reportersunited.gr/8019/i-panyropaiki-prototypia-tis-idiotikopoiisis-toy-trenoy-stin-ellada-mystikes-symvaseis-skandalodeis-exaireseis-kai-ependyseis/> . .

Οδηγία (ΕΕ) 2016/798 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαΐου 2016, για την ασφάλεια των σιδηροδρόμων (αναδιατύπωση) (2016, 26 Μαΐου). Ανακτήθηκε από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0798&qid=1735842190489> .

Οι ενέργειες για τη βελτίωση του ελληνικού σιδηροδρόμου. Οι επόμενες δράσεις ΟΣΕ, Hellenic Train, ΓΑΙΑΟΣΕ και VTG (2024, 18 Σεπτεμβρίου). Ανακτήθηκε από <https://www.capital.gr/epikairotita/3870174/oi-energeies-gia-ti-beltiosi-tou-ellinikou-sidirodromou-oi-epomenes-draseis-ose-hellenic-train-gaiaose-kai-vtg/> .

Πανευρωπαϊκή ασφάλεια των σιδηροδρόμων (2023, 22 Δεκεμβρίου). Ανακτήθηκε από <https://eur-lex.europa.eu/EL/legal-content/summary/eu-wide-railway-safety.html> .

Παναγιωτίδου, Ο.(2016). *Με διαδικασίες express η παραχώρηση της ΤΡΑΙΝΟΣΕ στην Ferrovie dello Stato Italiane*. Ανακτήθηκε 24 Δεκεμβρίου,2024, από <https://www.cnn.gr/politiki/story/39914/me-diadikasies-express-i-paraxorisi-tis-trainose-stin-ferrovie-dello-stato-italiane> .

Παπαδόπουλος, Κ. (2024). *Ελληνικός Σιδηρόδρομος: Η ιστορία που ξεκινάει το 1857 και εκτροχιάστηκε στα Τέμπη*. Ανακτήθηκε 17 Δεκεμβρίου,2024, από <https://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/9478897/ellinikos-sidirodromos-i-istoria-pou-xekinaei-to-1857-kai-ektrochiastike-sta-tebhi> .

Πώς θα βελτιωθεί ο ελληνικός σιδηρόδρομος- Τι σχεδιάζουν ΟΣΕ, Hellenic Train, ΓΑΙΑΟΣΕ και VTG (2024, 18 Σεπτεμβρίου). Ανακτήθηκε από <https://www.businessnews.gr/epixeiriseis/item/295670-pos-tha-veltiothei-o-ellinikos-sidirodromos-ti-sxediazoun-ose-hellenic-train-gaiaose-kai-vtg> .

Σ.Ε.Π. ΤΡΑΙΝΟΣΕ (2021). *Αναλυτική περιγραφή της ιστορίας του σιδηροδρόμου στην σύγχρονη Ελλάδα (έως το 1999)*. Ανακτήθηκε 17 Δεκεμβρίου, 2024, από <https://septrainose.gr/article/1992> .

Σεραφειμίδης, Γ. (2023). *ΟΣΕ: Για το 2024 μεταφέρονται τα ΣΔΙΤ ανάταξης αξίας 700 εκατ. Ευρώ*. Ανακτήθηκε 17 Δεκεμβρίου, 2024, από <https://www.mononews.gr/business/ose-gia-to-2024-metaferonte-ta-sdit-anataxis-axias-700-ekat-evro>

Σουλιώτης, Γ. (2024). *Ποινική δίωξη για ελλιπείς ελέγχους στην σύμβαση 717*. Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου, 2024, από <https://www.kathimerini.gr/society/563217244/poiniki-dioxi-gia-ellipseis-elegchoys-sti-symvasi-717/#:~:text=%CE%97%20%CF%85%CF%80%CF%8C%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7%20%CE%B1%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%AC%20%CF%84%CE%B7%CE%BD%20%CE%AD%CF%81%CE%B5%CF%85%CE%BD%CE%B1,%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%AC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7%20%CE%BA%CE%B1%CE%B8%CE%AE%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%BF%CF%82%20%CF%83%CE%B5%20%CE%B2%CE%B1%CE%B8%CE%BC%CF%8C%20%CF%80%CE%BB%CE%B7%CE%BC%CE%BC%CE%B5%CE%BB%CE%AE%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82>.

Σταθάκης, Σπ. (2024). *Η ιστορία της περιβόητης σύμβασης 717, χωρίς “παρωπίδες”*. Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου, 2024, από <https://radar.gr/article/i-istoria-tis-perivoitis-symvasis-717-choris-paropides> .<https://radar.gr/article/i-istoria-tis-perivoitis-symvasis-717-choris-paropides> .

Σταικούρας: έτοιμο μέχρι το τέλος του 2024 θα είναι το σχέδιο για τον νέο ΟΣΕ και η μεταρρύθμιση του σιδηροδρομικού τομέα θα ολοκληρωθεί. Ανακτήθηκε από <https://ypodomes.com/staikoyras-mechri-to-telos-toy-2024-tha-einai-etoimo-to-schedio-gia-ton-neo-ose-kai-i-metarrythmisi-toy-sidirodromikoy-tomea-tha-oloklirothei/> .

Στην ιταλική Ferrovie περνά η ΤΡΑΙΝΟΣΕ έναντι 45 εκατ.ευρώ, ανακοίνωσε το ΤΑΙΠΕΔ. (2016, 14 Ιουλίου). Ανακτήθηκε 24 Δεκεμβρίου, από https://www.huffingtonpost.gr/2016/07/14/trainose-sidhrodromoi-italoi_n_10986260.html

Τέμπη: Η πρώτη ανακοίνωση της Πυροσβεστικής Υπηρεσίας για το φονικό σιδηροδρομικό δυστύχημα. Ανακτήθηκε 20 Δεκεμβρίου, από <https://www.voria.gr/article/tempi-i-proti-enimerosi-tis-pyrosbestikis-ypiresias-gia-foniko-sidirodromiko-dystyhma> .

Τέμπη: Όλα τα πορίσματα των κομμάτων- Πού επιρρίπτονται οι ευθύνες (2024). Ανακτήθηκε 20 Δεκεμβρίου, από <https://www.naftemporiki.gr/politics/1611596/tempi-ola-ta-porismata-ton-kommaton-poy-epirriptomtai-oi-eythynes/> .

Τέμπη 2023, Σύλλογος Πληγέντων Δυστυχήματος. Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου, από <https://tempi2023.gr/> .

Τέμπη: Τα πορίσματα των κομμάτων στην Εξεταστική (2024). Ανακτήθηκε 20 Δεκεμβρίου, από <https://www.kathimerini.gr/politics/562926187/tempi-ta-porismata-ton-kommaton-stin-exetastiki/> .

Τέλος ο ΟΣΕ, έρχονται οι Σιδηρόδρομοι Ελλάδας’ και αναβάθμιση του δικτύου (2024, 26 Νοεμβρίου). Ανακτήθηκε από <https://www.ictplus.gr/telos-o-ose-erchontai-oi-sidirodromoi-elladas-kai-anavathmisi-tou-diktyou/> .

ΤΡΑΙΝΟΣΕ: Από τις καταγγελίες ΣΥΡΙΖΑ για ξεπούλημα, στους Ιταλούς για μόλις 45 εκατ. (2016, 15 Ιουλίου). Ανακτήθηκε 24 Δεκεμβρίου, από <https://www.fortunegreece.com/article/trenose-apo-tis-katangelies-siriza-gia-xepoulima-stous-italous-gia-molis-45-ekat/> .

Τσότσου, Α.(2024). *Η Ευρωπαϊά Εισαγγελέας και το δυστύχημα στα Τέμπη: Έχει δικαίωμα να παρεμβαίνει;*. Ανακτήθηκε 19 Δεκεμβρίου, 2024, από <https://www.mononews.gr/politics/i-evropea-isangeleas-ke-to-distichima-sta-tempi-echi-dikeoma-na-paremveni> .

Χατζηγεωργίου, Α. & Ζαφειρόπουλος, Κ. “Θέλουν να πνίξουν την έρευνα για τα Τέμπη”. Ανακτήθηκε 19 Δεκεμβρίου, από https://www.efsyn.gr/politiki/synenteyxeis/426087_theloyn-na-pnixoun-tin-ereyna-gia-ta-tempi .

Χρ. Σταικούρας: Τέλος του 2024 έτοιμο το νέο σχέδιο για τον νέο ΟΣΕ (2024, 22 Οκτωβρίου). Ανακτήθηκε από <https://www.capital.gr/politiki/3880478/xrstaikouras-telos-tou-2024-etoimo-to-sxedio-gia-ton-neo-ose/>

Ψηφιακός Μετασχηματισμός του ΟΣΕ. Ανακτήθηκε από <https://greece20.gov.gr/?projects=psifiakos-metaschimatismos-toy-ose> .

Ψύλος, Μ. (2023). 'Τρένα όπως πριν από 30 χρόνια'. Από την ιδιωτικοποίηση της Trainose μέχρι την έκθεση του Ελεγκτικού Συνεδρίου για το 2022. Ανακτήθηκε 20 Δεκεμβρίου, 2024, από <https://www.naftemporiki.gr/society/1446183/trena-opos-prin-apo-30-chronia/> .